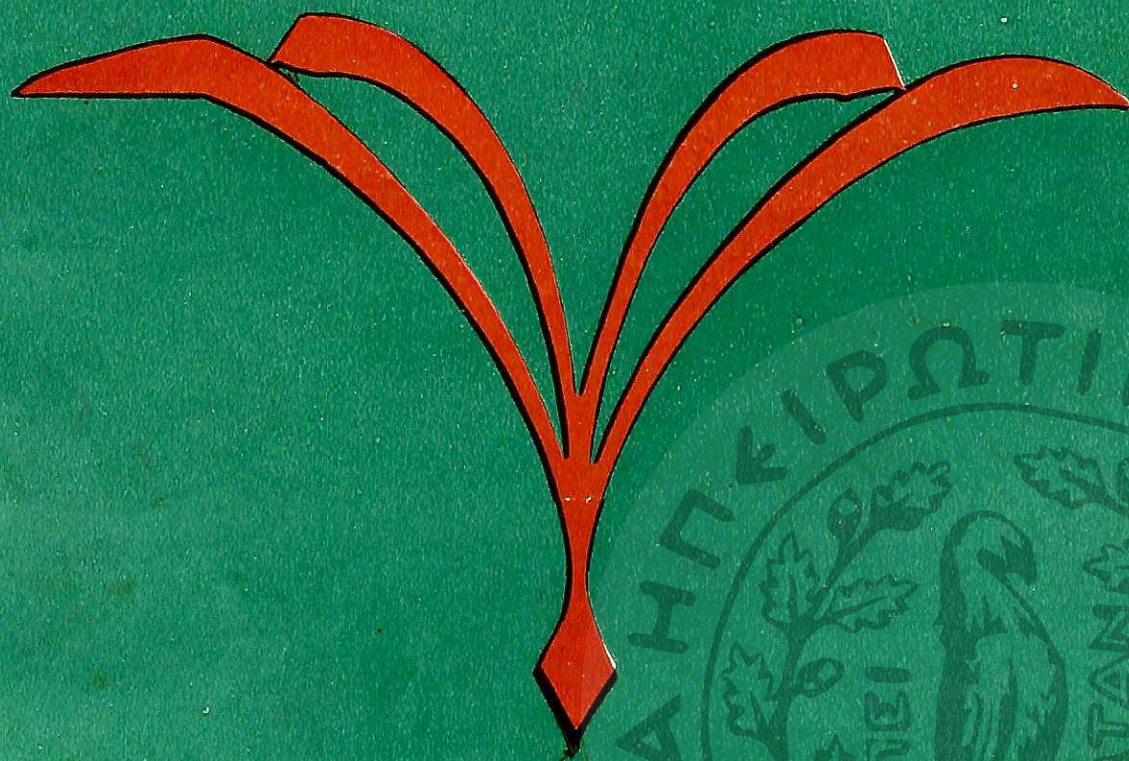

ΑΙΩΝΑΣ

ΜΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ο
ΑΙΩΝΑΣ
ΜΑΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΑΘΗΝΑ

ΜΑΡΤΙΟΣ 1949

ΦΥΛΛΟ

3

(25)

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΜΑΡΝΗ 26 - ΑΘΗΝΑ

Συνδρομές: Έσωτερικου: Έτησίαν: δραχ. 36.000 - Έξωμην: δραχ. 18.000
Έξωτερικου: Έτησίαν: Δολλάρια 10, Λίρες 3.

Χειρόγραφα: Κώσταν Δαρρίγον • Εικόνες - Σχέδια: Σπύρον Βάρλαν • Αρχιτεκτονική ύλη: Σόλ. Κυδωνιάτην
Έμβάσματα - Παραγγέλεις: Σ. Βάρλαν (Μάρνη 26 - Αθήνας).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ	Όλοι φέρναν σημάδια στο πρόσωπο (ποίημα)
ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ	Κλειστά βλέφαρα — "Ητανε... (ποίηματα)
Κ. Λ. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ	Γράμματα σ' έναν φίλο
ΝΙΚΗ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	Ζωή με πολύ φως (διήγημα)
ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ	Η παράσταση του Εύαγγελισμού
ΒΑΣΙΛΗΣ ΦΡΑΓΚΟΣ	Για μιὰ περσονναλιστική κοσμοθεωρία
RAINER MARIA RILKE	Ποιήματα (μεταφρ. "Αρης Δικταίος)
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΙΟΣ	Το μυθιστόρημα (μελέτη)
ΕΥΤΥΧΙΟΣ ΦΙΚΙΩΡΗΣ	Η περσονναλιστική θεωρία (μελέτη)
ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ	Βοηθητικός — Παλαιά ώροσκόπια (ποίηματα)
ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ	Άργα και όμως (ποίημα)
ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ	Έκκληση (ποίημα)
ΜΑΝ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ	Τοπίο — Επίλογος — Επίγνωση — Άνθρωποι (ποίηματα)
NICOLAS BERDIAEFF	Άγάπη, Πρόσωπο, Έρωτας (μετάφρ. Η. Δημητρά)
ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ	Κινέζικη ποίηση (μετάφρ.)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ	Έθνική Πινακοθήκη (χρονικό)
ΛΟΥΚΑΣ ΣΙΛΒΑΝΟΣ	Διαλεκτική και Πρόσωπο
ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ	Θέατρο («Ο Κύκλος» — «Βολπόνε»)
Κ. Λ. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ	Βιβλίο (Ath. Kanatsoulis: Réflexions d'un médecin)
ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ	» (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: «Αλκυόνη»)
ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ	» ("Αρη Δικταίου: «Σπουδή Θανάτου»)
ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ	» («Έλληνική Νομαρχία»)
	«Άνήσυχες Ώρες» — Η συζήτηση γύρω απ' τον Περσον- ναλισμό — Το σπίτι όπου γεννήθηκε ο Παλαμάς — «Η Γερμανική Ένοχη» του Κάρελ Γιάσπερς, στά γαλλικά — Σχόλια και έρωτήματα.

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΟΝΗΣ ΣΤΑΥΡΟΝΙΚΗΤΑ	Παράσταση του «Χαιρετισμού» ("Άγγελος Πρωτοστάτης)
»	» ("Υμνος άπας...)

ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

JOHN MARIN	Πεύκο ("Ακουαρέλλα)
ΓΙΩΡΓΗΣ ΓΛΙΑΤΑΣ	Ο Άγιος Νέστωρ — Ο Παπαδιαμάντης
ΚΩΣΤΑΣ ΠΛΑΚΩΤΑΡΗΣ	Συννεφιά — Γιοφύρι στο δάσος

"NOTRE SIECLE", REVUE MENSUELLE RUE MARNI 26 - ATHÈNES GRÈCE

Τιμή φύλλου δραχ. 3000

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΑΞΗ . . . : ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ : Κ. Λ. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΡΛΑΣ

ΑΘΗΝΑ-ΜΑΡΤΙΟΣ 1949

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΦΥΛΛΟ ΤΡΙΤΟ

JOHN MARIN

ΠΕΥΚΟ ("Ακουαρέλλα)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

20.8.85

38311

65

Σημάδια είχαμε όλοι στα πρόσωπα
πού τα αισθανόμασταν κι' ήταν λυπημένα,
τά πρόσωπά μας, μελαγχολικά, κουρασμένα,
μέ βλέφαρα βαρεία.

Κάποιο δάρρος
δείχναμε στην άρχη, καθώς πηγαίναμε,
θέλαμε μέ περηφάνεια νά φέρνουμε
τούτα τὰ σημάδια τῆς φθοράς,
τῆς ἐπώδυνης διαφορᾶς, μ' ἀντοχή.
Εἶναι κι' αὐτὴ μι' ἄξια, σάν δέλεις
τὴν ἐπιμονὴ νά σηκώνεις, νά δείχνεις
τὸ χαρακιασμένο σου πρόσωπο,
πού δά τῶδελες τόσον ὠραῖο,
εἶναι κι' αὐτὸ μι' ἄξια,
νά μὴ ντρέπεσαι τὸν σηματοδεδειγμένο ἑαυτὸ σου

Ἦταν ὅμως μερικοί, μέσ' στὴ συνοδεία
τῶν ἀνθρώπων, πού κρύβονταν,
πού ἤθελαν νά κρυφτοῦν καλὰ ἀπ' τοὺς ἄλλους,
νά μὴ τοὺς ἴδουν, νά μὴ γνωριστοῦν
τὰ ἴχνη τῆς χαλασμένης ψυχῆς.

Ἐμεῖς ὅμως, πού εἴμασταν δυστυχεῖς
ὅσο πρέπει κι' ὅταν ἀκόμα τὰ χέρια μας
ἀκουμπούσαμε πάνω στῆς ψυχῆς τοῦτες
τίς πληγές, ἦταν γιὰ νά καταλάβουμε
πιό καλὰ νά τὴν ψάξουμε.

Πηγαίναμε, πηγαίναμε, στυλωνόμασταν,
ποιὰ τιμωρία μᾶς περιμένει, συλλογιζόμασταν.
Γιὰ νά μᾶς ξεχωρίσει λοιπὸν ἡ σκληρὴ τιμωρία
φέρνουμε τὰ βαρεῖά τοῦτα χτυπήματα;
Τί σάν εἴμαστε δυστυχεῖς;
Τί δά γίνουμε, σάν τώρα εἴμαστε
τόσο δυστυχεῖς καὶ λυπημένοι;
Ἐνα τέλος πρέπει καὶ μεῖς νάχουμε.

Ἦτοτε μερικοὶ ἄρχισαν νά φωνάζουν
σὰ θυμωμένοι τάχα κι' ὕστερα
σώπασαν γιὰτὶ ἔπαψε κι' ἡ φωνὴ
μέσα τους.

Τότε ἀπλώθηκεν ἐκείνη
ἡ φοβερὴ σιωπὴ πάνω στὰ πρόσωπά μας
κι' αἰσθανόμασταν νά μᾶς ψαῦει,
γιὰ νά βρεῖ ἀπάνω μας τ' ἀπαίσια σημάδια
καὶ μ' ὅλο πού εἴμασταν
ὅλοι μαζί, πάρα πολλοί,
ἡ φριχτὴ μοναξιά μᾶς ἀγκάλιαζε
χωριστὰ τὸν καθένα.

Τούτῃ εἶναι ἡ φοβερὴ τιμωρία
πού μᾶς παγώνει τὰ κόκκαλα
ἀπ' τὸ σῶμα. Ἡ μοναξιά κι' ἡ σιωπὴ
μᾶς παγώνει, δέλουμε νά κρᾶξουμε
καὶ παγώνει τὴ φωνὴ μεσ' στοῦ σῶμα.

Ὅλοι φέρναμε στοῦ πρόσωπο
φτασμένο τὸ σημεῖο τῆς φθορᾶς
κανένα σημάδι διαφορᾶς
δὲν ἔπρεπε νά μᾶς χωρίζει.
Ὅμως συλλογιζόμασταν πολὺ χωριστὰ
τὴν κοινὴ δυστυχία μας,
ἡ καρτερία ἦταν κιόλας μιὰ ἥττα,
πού εἴχαμε δοκιμάσει.

Σημεῖο δόξης δά περάσει
τῆς ζωῆς μας ἡ γνῶμη.

ΖΩΗ ΚΑΡΕΛΛΗ

Ἐφυγε... Ἐφυγε...
ὦ, μὴ ρωτήσεις πιά. Πότε;... Πῶς χάθηκε;...
Κανείς δὲν θὰ σοῦ ἀποκριθεῖ
Κανείς δὲν ξέρει

Ποιὸ δρόμο πήρε ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς ἴσκιους
τοῦ ρολοιοῦ τὸ χτυποκάρδι ὅταν ἐκόπηκε
κι' οἱ μέρες στὰ ματόφυλλά τῆς στέρεψαν.
Στὰ σύνορα τοῦ χρόνου σταματοῦν τὰ χνάρια τῆς
Σὲ ποιὰ πτυχὴ τῆς νύχτας τώρα κρύβεται;
Στ' ὁστρακο σιντεφένιο ποιανοῦ δνείρου
μὲ βλέφαρα κλεισμένα ταξιδεύει
Κι' ἀκίνητος ὁ ἀγέρας μένει γύρω τῆς
Σ' ἕνα γυάλινο φέρετρο κοιμήθηκε
πού ἡ πλώρη του βυθαίει στοῦ φεγγαρόφωτο
καὶ τὴνε λούει τὸ δάκρυ μουσικὸ νερὸ
Μὲ βοτσαλᾶκια κι' ἀχιβάδες ἔστρωσα τὸ δρόμο τῆς
πού πλένουν οἱ βροχές τὴν ἀρμυρὴ τους θύμηση
τὴν ἀλλοτρίαν ἀπὸ τὸ μέτωπό τῆς
Τῆς πέτρας τῶναιρο σφράγισσε τὸν ὕπνο τῆς
μὲ τὴ μαβιά σκιά του.
Σάν μιὰ πηγὴ κρυμμένη μες στὴ γῆ
ρέει τώρα βαθεῖα πολὺ στοῦ ὕπνου τὰ τριόβαθα
Τὸ πρόσωπό τῆς σάν μιὰ φλόγα λυώνει ἀκίνητο
πού ἡ δριμύτης μὲ τὰ ὄργα μαλλιά τῆς σκέπασε
Μέσα στὸν ὕπνο τῆς ἀποξεχάστηκε
Καθὼς σὲ κάποιο μαγεμένο δάσος
Κι' ὁ θοῖνος πλάι τῆς ὅλο κελαιδεῖ.

ΗΤΑΝΕ...

Ἦτανε τὸν καιρὸ πού μᾶς συνῆλθε
ἡ ἀπειλὴ τῶν ἄγριων παγετῶνων
καὶ τῶν ἀνθρώπων συνωστισμῶν
τότε πού δὲν ὑπῆρχε χώρος γιὰ δνείρο
μήτε γιὰ τὸ τραγούδι ἀνασασμῶς.
Ὁ χρόνος σέρονταν φίδι τεφρὸ
μ' αἶμα χορταίνοντας τῆς γῆς καὶ πνίγοντας
τὸν ἄνθρωπο στοῦ κρῖο ἀγκάλιασμά του
Κανένα ἰστίο μες στοῦ γλαυκὸ δὲν χάραζε
τότε, φτερὸ λευκὸ κανένα δὲν ἀρμυρῆζε
νά φύγουμε μαζί του πρὸς τίς θάλασσες
Κι' ὁ ἄνεμος εἶχε ἀποκοιμηθεῖ
ἀνάμεσα ἀπ' τίς κορυφές τῶν λόφων
μὲ τὰ πουλιά του κι' ὅλα τὰ τραγούδια
Ἐκεῖνα πού δὲν τραγουδῆσαμε ποτὲ
Καὶ ἄλλα ἐκεῖνα πού ἄλλοτε εἶχε θρέψει
τῆς θάλασσας ἡ νοσταλγία καὶ τοῦρανοῦ—
Μ' ἄξαφνα ἡ νύχτα γίνθηκε βαθεῖα σάν δνείρο
Πάνω στὰ βλέφαρά μας ἔβρεξε ἄστρα
Μᾶς ἔλουσε τὴν κόμη μὲ φιλήματα
Ἐπῆνε ὁ ἄνεμος καὶ μᾶς ἐσώκωσε
μὲ τίς πνοές του κι' ὅλα τὰ τραγούδια
Ἐκεῖνα πού δὲν τραγουδῆσαμε ποτὲ
Καὶ ἄλλα ἐκεῖνα πού ἄλλοτε εἶχε θρέψει
ἡ νοσταλγία τῆς θάλασσας καὶ τοῦρανοῦ—
Μαζὺ του φύγαμε καὶ μεῖς. Γιὰ ποῦ;
Γιὰ ποιοῦ τρελλοῦ καλοκαιριοῦ ταξείδια
Δραπέτες γιὰ ποιοὺς μακρυνοὺς δρίζοντες
πού ἀχολογοῦν τὰ παιδικὰ μας γέλια
Μέσα στὴ νύχτα ποῦνιγε ἡχερὴ σάν κρύσταλλο
Ὅλες μαζί οἱ γλαυκὲς πληγὲς κελάρισαν
μέσα ὡς τὴν πιδ βαθεῖαν αἰωνιότητα
Ἐνα ἄστρο στὴν παλάμη μας κρατήσαμε
χαμόγελα ἔλαμψαν τάχατε;... Ἡ δάκρυα
γιὰ τὰ τραγούδια πού δὲν τραγουδήθηκαν
Γιὰ τὰ τραγούδια πού ἄλλοτε εἶχε θρέψει
τῆς θάλασσας καὶ τοῦρανοῦ ἡ νοσταλγία.

ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗ

ΣΤὴν ΑΡΤΕΜΗ

ΠΡΩΤΟ ΓΡΑΜΜΑ

Σὲ εὐχαριστῶ γιὰ τὸ γράμμα σου. Ἦρθε σάν μυστικό κάλεσμα ἀπὸ πολλὴ μακρὰ καὶ μαζί ἀπ' τὴν ἐσώτερη περιοχὴ τῆς ὑπαρξῆς μου. Ἦρθε σάν φῶς πού ἀποκαλύπτει τί θανμάσιους κόσμους μπορεῖ νά περικλείει ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ μας καὶ ταυτοχρόνως σάν μιὰ ἐπιταγὴ ἐργήγορης, γιὰ ὅ,τι μέλλεται καὶ πρέπει νά γίνει. Μὰ ναί, πρὶν κυριαρχήσουμε σὲ ὅ,τι μᾶς περιβάλλει, πρέπει νά ἐξουσιάζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ναί, ἀλήθεια, ἀρκετὸ καιρὸ δὲν εἴχαμε τὴν τόλμη γιὰ κάτι γενναῖο καὶ ἀποφασιστικὸ. Ἡ συνήθεια καὶ ἡ συμβατικότητα μᾶς καταπίεζαν τυραννικά. Δὲν εἴχαμε κανὲν τὴ διάθεση γιὰ μιὰ σιωπηλὴ διαμαρτυρία. Δὲν αἰσθανόμαστε τὴν ἀνάγκη ν' ἀντιπαραταχθοῦμε στὴν ἀγέλη τῶν φιλισταίων, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν βυθίζόμαστε περισσότερο στοῦ ἔλος καὶ διαιωνίζουμε τὴν ἀδιαφοροποίητη καὶ ἀχρωμὴ ζωὴ τῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων πού γεννιοῦνται μόνο καὶ μόνο καὶ μόνο γιὰ νά πεθαίνουν.

Ἐχεις πολὺ δίκαιο, πολὺ δυσβάστακτη ἡ θητεία τῆς ὁδύνης μὰ δυστυχῶς γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ἡ μόνη ἀναγκαῖα. Θὰ ὁδοιπορήσεις πολὺ καὶ ἐπίπονα ἀνάμεσα στὰ πλήθη, ὅπου ὁ καθένας εἶναι τόσο ξένος γιὰ τὸν ἄλλον, καὶ θὰ αἰνὰ πολὺτιμη εὐτυχία νά συναντήσεις ἕστω κι' ἕναν ἀδελφὸ, ὅπου στοῦ βλέμμα του θὰ μπορέσεις ν' ἀντικρύσεις τὸ ἱριδόχρωμο ἀντιφύγισμα μιᾶς καλωσύνης καὶ μιᾶς ἀνθρώπινης στοργῆς. Ἀλλοῖμονο πού ἀκόμα ἡ λύτρωσή μας δὲν βρίσκεται στὴν ἀνθρωπότητα, μὰ στοῦ δράμα τῆς ἐλπίδας μας. Τὸ μόνο συγκεκριμένο, τὸ μόνο ἀπτό, τὸ μόνο πού μπορεῖ ἡ ζωὴ νά μᾶς προσφέρει εἶναι τὸ μοναχικὸ ἐκεῖνο πλάσμα πού ἐπίμονα ἀναζητεῖ τὸν ἄλλον. Τότε σ' αὐτὴν τὴν πολὺ σπάνια περίπωση μπορεῖ νά βλαστήσει τὸ αἶσθημα τῆς πρωταρχικῆς κοινότητος, τῆς ἀνεπιφύλακτης κοινωνίας τῶν ψυχῶν καὶ τότε μπορεῖ, ἡ καρδιά μας ν' ἀκούσει τὸ προανάκρουσμα τῆς πληρότητας, τῆς ἀρενωπῆς ἀφροσύνης, γιὰτὶ ὁ ἄλλος, ὁ ἀδελφικός ἄλλος ἔχει νά προστατέψει ὅμοια καὶ καλύτερα ἴσως τὴν ὑπόθεσιν τῆς ζωῆς μας.

Σ' εὐχαριστῶ πού μέσα στὴν τόση ἀπογοήτευση καὶ στὴν τόση πικρία ἡ φωνὴ σου ἦρθε σάν συμφωνικὴ ἀπόκριση στοῦ μονόλογο τῆς ψυχῆς μου, σάν εὐφρόσυνη συντροφιά στὴν ἐρημιὰ τῶν συλλογισμῶν μου. Τὸ πιὸ μεγάλο εὐεργέτημα εἶναι ὁ ἐνανθρωπισμὸς τῶν ἰδεῶν μας. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰωνία μοῖρα τοῦ πνεύματος, ἀναζητᾶται περιπλανώμενο τὴν ἀνθρώπινη ἐστία του, κι' ὅταν μιὰ ἰδέα συναντᾶται ἕναν ἄνθρωπο τότε ὁ κόσμος τῆς δημιουργίας φωτίζεται καὶ ἀποκαλύπτεται.

Μοῦ μιλᾶς γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πνεύματος, μὰ τὸ πνεῦμα δίνει τὴν ἀγάπην. Τότε αὐτὴ γίνεται ἀληθινὰ ζωοποιὸς δύναμη καὶ μᾶς ἐξυψώνει πρὸς τὸ θεῖο ἐπίπεδο τῆς καταγωγῆς μας. Τὸ φοβερὸ εἶναι πὼς πολεμᾶμε μὲ πολὺ ἀντιφατικὲς μεθόδους γιὰ τὴν ἀγάπην. Ἰσὼς ὅμως αὐτὰ νά εἶναι τὰ λύτερα τῆς ἔξλειψής μας. Πάντα κάθε ἐπιστροφή εἶναι δύσκολη. Μονάχα τὸ πᾶν εἶναι νά μεταβάλλουμε τὴν διστακτικὴ θλίψη μας σὲ πρόθυμη καὶ χαρούμενη εὐψυχία. Ἡ δειλία εἶναι ἐκεῖνο πού πρέπει νά καταπολεμηθεῖ, γιὰτὶ αὐτὴ μᾶς νερώνει μὲ τὴν συνήθειαν καὶ τὴν ψευδαίσθησιν. Ἐχομε παρρησιάζει τίς λέξεις. Λέμε αὐταπάρνηση καὶ νομίζουμε πὼς θυσιάζουμε τὸν ἑαυτὸ μας, ἐνὼ συμβαίνει τὸ ἀκριβὲς ἀντίθετο, ἀπαρνιόμαστε τὴν μοναξιά μας, τὸν βιολογικὸ ἐγωισμό μας, γιὰ τὴν ἀνθρώπινη πληρότητά μας. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ὑπάρχει συνείδησις τὸ ἀγαθὸ, τὸ ἀνθρώ-

πινο, εἶναι ἐντελὼς πνευματικῆς κατηγορίας. Τὸ κύριο εἶναι νά ἀνάγουμε τὸ βιολογικὸ μέρος τῆς ζωῆς μας, τίς λειτουργικὲς τῆς ἀνάγκης στὴν ἰδανικὴ τους ἔκφραση, σ' ἐκεῖνο πού συνιστᾶ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ βιολογικὸ ὑπάρχει ὁ κορεσμὸς, στοῦ πνευματικὸ ὑπάρχει ἡ ἀπόλυτη ἀπεραντώσυνη, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ νοιώθουμε μέσα μας κάτι ἀνάλογο μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς δημιουργίας. Καὶ τότε στίς καρδιές μας κυριαρχεῖ ὁ νόμος τοῦ θαύματος.

Ναὶ καλὲ κι' ἀγαπητέ μου φίλε. Εἶσαι τόσο μακρὰ καὶ τόσο κοντὰ μου. Ζῶ τώρα μέσα στὴ θαλπωρὴ τῆς μυστικῆς σου παρουσίας καὶ ἡ ψυχὴ μου κατακλύζεται ἀπ' τὴ φρικίαση τὴν ἱερὴ τῆς δικῆς σου. Κλείνω τὰ μάτια κι' ἀντικρύζω τ' ἀνθρώπινα τὰ δικά σου, πού ὁμολογοῦν τὴν πρωταρχικὴν χαρὰ τῆς ἀρενωπῆς μας ἀδερφωσύνης. Στέκομαι σιωπηλὸς κι' ἀκούω τὸ φτεροκόπημα τῆς καρδιάς σου μέσα στοῦ δικό μου τὸ στήθος. Ἀγγίζω ὅ,τι δῆποτε καὶ μοῦ φαίνεται πὼς κρατῶ στοῦ χέρι μου τὴν παλάμη σου καὶ τὴν καρδιά σου. Ὅλα εἴμαστε ἕμεις καὶ ὅλα ἔχουν νόημα χάρις σ' ἐμᾶς. Καὶ τὴν ὥρα ἀκόμα πού συμβατικά ἡ μηχανικὰ ζῶ αἰσθάνομαι κάτω ἀπ' τὴν ἐπιφάνειαν τὸν βουερὸ ποταμὸ τοῦ αἰσθηματός σου πού μοῦ χάρισε, σάν ἕνα ρεῦμα ἀδιάκοπης δημιουργίας νά μορφοποιεῖ τὴν ψυχὴ μου, ἀνυψώνοντάς τὴν καὶ γεμίζοντάς τὴν μ' ἕνα πιὸ ἱερὸ καὶ πιὸ θεῖο νόημα.

Τώρα ἦρθε ἡ ὥρα νά πῶ πάλι τὸ χαῖρε πού σὲ φέρνει πιὸ κοντὰ μου. Τὸ ἔργο μας μόλις ἄρχισε, ἂν καὶ οἱ ψυχές μας εἶναι τόσο γνωρίσιμες ἀπὸ τὸσον καιρὸ. Εἶναι μεγάλη εὐτυχία πὼς ἕνας διάλογος θὰ συντροφεύει πιά τὴ ζωὴ μας καὶ τὸ ἔργο τῆς θὰ δλοκληρώνεται κάτω ἀπ' τὴν προστατευτικὴ θέρη δυὸ ἀδερφικών καρδιῶν.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΓΡΑΜΜΑ

Σκέφθηκες ἀγαπητέ μου τὴν Ἄνοιξη. Μ' ἕνα ἀσίγαστο κρυφὸ ἀναρρίγημα τὴν βλέπουμε νάχεται τόσο ἀπαλὰ φέροντας μιὰ ἐκρηκτικὴ δύναμιν γιὰ τίς καρδιές μας. Μὰ ὅλα αὐτὰ μπορεῖ καὶ νά μὴν ἔχουν σημασία. Ἐνα ὅμως ἔχει σημασία καὶ αὐτὸ εἶναι πὼς οἱ Θεοὶ καὶ οἱ ψυχές πεθαίνουν καὶ πολλὲς φορὲς ἀνασταίνονται τὴν Ἄνοιξη. Καὶ τὸ πιὸ φοβερὸ εἶναι νάχης μισροστά σου τὴν παρουσία ἑνὸς ζωντανοῦ θανάτου. Καὶ ὅμως εἶναι στοργικώτερο γιὰ τὴν καρδιά μας νά παραστέκεται σ' ἕναν νεκρὸ, παρὰ νά περιμένει ἀνέλπιδαν τὴν Ἄνοιξη.

Εἶναι πολὺ δύσκολο νά βρίσκεται κανένας nel mezzo del cammino. Στὰ μισὰ τοῦ δρόμου νά γυρίσεις πίσω; Ἐ, τότε θὰ ὑποστείς τὴν τύχη τῆς γυναικῆς τοῦ Λάτ. Νὰ πᾶς μπροστὰ δύσκολο. Ἡ καρδιά σου εἶναι τυραννισμένη καὶ ἡ ψυχὴ διψασμένη, ὥστε νά μὴν μποροῦν καὶ νά μὴν πρέπει νά περιπλανηθοῦν ἄσκοπα, γιὰτὶ ἀπλούστατα παντοῦ ἐνεδρεῖται ὁ ματαιος θάνατος. Σκοπὸς εἶναι σ' αὐτὴν τὴν καινούργια Ἐξοδο πρὸς τὴ γῆ Χαναάν νά ὑπάρχει μιὰ δηγητικὴ σιγή, τὸ δράμα μιᾶς φλεγόμενης ψυχῆς, πού νά μπορεῖ νά σὲ ἀνυψώνει πρὸς τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ νά σὲ διαποτίζει μὲ τὸν θερμομυρὸ νόμο τῆς ἀγάπης... Ἀλλοῖως μένει ἐκεῖ. Ὑφαίνει καὶ ξευφαίνει τὸ σκοτεινὸν ἱστὸ τῆς μοῖρας σου, ὥσπου τέλος ἡ παγωνιά τῆς ἐρημιᾶς νά νεκρώσει τὴν ψυχὴ σου, ὥσπου νά διαρραγεῖ ὁ ἀδαιανὸς ὄργανὸς τῆς καρδιάς σου.

Πόσο ἡ ἀδερφωσύνη μας ἀκόμα θὰ βασανιστεῖ,

πόσο ξένοι και πόσο αντίπαλοι είμαστε και πόσο διαφορετικοί οι δρόμοι που ακολουθούμε! Ο μεγάλος έχθρος μας, η εφημερη γοητεία. Πόσο μεγάλο και δύσκολο ν'αίαι ακέραιος και ν'αίαι τη δύναμη, την ιερότητα, το έντατικό, πάθος. Πότε σ' αυτόν τον γήινο κόσμο που είναι το θαύμα της δημιουργίας θα συναντήσεις έστω και μια αναλαμπή συνείδησης, έστω και μια υπόσχεση ελπίδας; Εύτυχως που είμαστε οι άνθρωποι της ελπίδας. Μα ως πότε η υπόσχεση μπορεί ν' αντικατασταίνει τη ζωή; Κάθε στιγμή είναι αδυσώπητα αναντικατάστατη και τί εξαίσιο θα ήταν αν μπορούσε να περνάει μ' όλο το βάρος της δυσβάστακτης σημασίας της!

Αλλά πώς να ζήσεις ανάμεσα σ' έναν κόσμο που σπαταλάει το χρόνο, που δεν μπορεί ποτέ να συντονίσει τη ζωή του με τον πρωταρχικό ρυθμό της ψυχής, γιατί μόνον εκείνη ξαίρει να μ' αποκαλύπτει την αιωνιότητα και να μ' δίνει την υπέρτατη και θεία ένταση της στιγμής. Για τούτο το χρόνο της ψυχής σου θα τον γεμίσεις μόνος. Η ύστατη ένωση των καρδιών είναι κάτι ακυκνυό και φευγάλο. Προσπάθησε να κρατηθείς στη μοναξιά και κλείσε τα μάτια σου στα ξερίπια που έχουν σωριαστεί γύρω σου. Κατασίγασε την τρικυμία που λυσσομανάει μέσα σου με την τελική αυταπάδωση πως ετάχθηκες να δδοιοπορήσεις μόνος στη ζωή. Η καταφρόνια πολλές φορές σκεπάζει το μεγαλείο και τον ήρωισμό των ψυχών.

Ο Θεός που μεταβάλλει τους λειτουργούς του σε πυρὸς φλόγα βρίσκει μακρὰ από τοῦτον τὸν κόσμο. Νὰ γιατί θὰ γίνουμε δλοκαυτώματα μόνον τῶν ξαυτῶν μας καὶ ἡ ἀνταγνεία τους θὰ μ' αὐτίζει καὶ θὰ μ' αὐτίζει πληρώνει με μὴ ἐπώδυνη ὑπερηφάνεια, ὅτι ἀναλωθῆκαμε γιὰ μ' αὐτ.

Φύγε δὲν ὑπάρχει ἀπόκριση γιὰ σένα. Ἡ εἶσαι νεκρὸς ἀνάμεσα στοὺς ζωντανούς ἢ περιπλανιέσαι ἀσκοπα μόνος ζωντανὸς ἀνάμεσα σὲ πεθαμένους. Ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδιὰ ἔχουν ταφεῖ μέσα στὰ μαυσωλεῖα τῆς πρακτικῆς ἀντίληψης. Καὶ εἶναι πολὺ ἀδιαπέραστοι οἱ τοῖχοι αὐτῶν τῶν μαυσωλεῶν.

Φύγε κι' ἀποτραβῆξοι στὴν καρδιὰ σου ὅσο κι' ἀν εἶναι καθήμαγμένη. Στὸν σταλαγμὸ τοῦ αἵματός σου, ἴσως νὰ βρεῖς τὴ λύτρωσή σου. Τὴν ἀπάντηση πὺ περιμένεις τὴν κρατοῦν καλὰ οἱ τοῖχοι τῆς σιωπῆς.

Μόνον ἡ ἀντρίκία σου καρδιὰ ὑπάρχει. Καὶ τίποτε ἄλλο.

Τώρα ἀγαπημένε μου φίλε ξημέρωσε καὶ νὰ συλλογίζεσαι κανένας πὺς ὁ ἥλιος θὰ φωτίζει τόσα ξεριπωμένα τοπεῖα, τόσες νεκρὲς ψυχές. Περιδινῶνται γιὰ φευγάλα δευτερόλεπτα γύρω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ζωῆς, σὰν πεταλοῦδες κι' ὕστερα πέφτουν χωρὶς κὰν τὴ μεθυστικὴ συνείδηση τοῦ φωτός, μόνον ἀπὸ ἓνα θάμπαωμα σκοτεινὸ.

Εὐτυχῶς πὺ μὺ ἀπόμεινες ἐσὺ με τὴν ἐφηβεία, τὴν αἰώνια καὶ ἀκατάλυτη τοῦ φρονήματός σου, καὶ με τὴν ἀλλὴ τὴν ὥραία τῆς ψυχῆς σου. Νοερά σὲ σφίγγω πάνω μου, γιὰ μόνον ἀρρενωπὰ δίνουμε μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ προσφέρουμε. Γιὰ μόνον ἀρρενωπὰ ἔχουμε τὴν δύναμη νὰ σφρηλατοῦμε τὰ ὄνειρά μας καὶ νὰ προσπαθοῦμε νὰ νὰ κάμουμε ζωὴ.

Μὲ τὴ φρικίαση τῆς ἀπεραντισμένης πὺ κλείνεται μεσ' στὸ σταμάτημα δύο ἀναπνῶν, σὲ φιλῶ σὰν ἀδελφός, σὰν μητέρα, σὰν φίλος, σὰν καὶ πὺ δὲν εἶναι ὄνομα καὶ πὺ εἶναι φωτιά, πὺ πυρπολεῖ καὶ καθαγιάζει.

Χαίρε. Εἶσαι τὸ μόνον φῶς μέσα στὴ νύχτα.

Ἡ πίστη σου στὸν ξαυτὸ σου καὶ σὲ μένα τὸ πὺ ὥραιο σύμβολο γιὰ δύο ἀνθρώπινα πεπρωμένα καὶ ἡ

ἀγάπη σου, αὐτὸ ἀκατάλυτο amor intellectualis ὁ ἥριςτος νόμος μας.

Υ. Γ. Παρὰ λίγο νὰ κυριαρχηθῶ ἀπ' τὴν αὐταπάτη. Γιὰ μὴ στιγμή νόμισα πὺς ἡ μόνωση καὶ ἡ θλίψη θὰ μπορούσαν νὰ φύγουν ἔστω καὶ πρόσκαιρα, ἀν κι' ἐσὺ ξαίρεις πόσο προσηλωμένος εἶμαι στὸ διηκεές, μὰ ἀλλοίμονο ξεγέλασθηκα. Ἀνθρώπινο βέβαια, μὰ θὰ ἦταν τόσο ὥραιο καὶ τόσο καλὸ ἀν συνέβαινε ἀληθινά. Χρειάζεται σοβαρότητα καὶ συνείδηση καὶ πρὸ παντὸς ἔνταση, ὁ ρυθμὸς τῆς θύελλας, γιὰ τὸ, τι δημιουργεῖται βγαίνει ἀπὸ ἓνα στροβιλισμό, γιὰ τὸ τότε τὸ χάος καὶ τὸ ἀδιαφοροποίητο τῶν ψυχῶν πλαστοργεῖται καὶ μορφοποιεῖται. Πάντως ἦταν μὴ ἀναμονῆς, καὶ πάντα ἡ ὥρα ἐκείνη εἶναι εὐχάριστη. Τώρα ὁ ἔξνος πέρασε κι' ἡ πόρτα τῆς καρδιᾶς ἔμεινε σιωπηλή. Ὁ ἔξνος πέρασε γιὰ τὸ ἀπλούστατα ἦταν ἔξνος. Μονάχα εἶχε κάποιο φῶς, μὰ αὐτὸ φαίνεται πὺς ἦταν ἀντιφάσμα, πάντως φλόγα ψυχῆς δὲν εἶδα. Τώρα ὁ ἔξνος πορεύεται ἀμέριμνος καὶ ὥραιος. Ἦταν ἓνας πιθανὸς ἀδελφός, ἓνας φίλος, μὰ θέλησε νὰ μείνει στὴν πιθανότητα. Ἀς τὸν συντροφεύει στὴν ὁδοιπορεία του ἡ εἰρήνη καὶ ὅσο τὸ δυνατόν λιγότερος πόνος, γιὰ τὸ μὴ πὺς καὶ ἡ ψυχὴ του νὰ μ' αὐτίζει. Μήπως τὸν γνωρίσαμε; Ἦταν περαστικός.

ΤΡΙΤΟ ΓΡΑΜΜΑ

Εἶναι τόσα πολλὰ πὺς μπορεί νὰ δεῖ κανεὶς στὴν καθημερινὴ ροὴ τῆς ζωῆς καὶ τὸ ἀνθρώπινο αἰσθημα εἶναι τόσο ἀνυπόμονο καὶ οὐσιαστικὰ διακατέχεται τόσο πολὺ ἀπ' τὴν ἀνάγκη τῆς κοινωνίας, πὺς πάντα ποθεῖ νὰ διαχύσει τοὺς παλμούς του, ὡς καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμα τὸ σύμπαν, Μόνον εἶσαι τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς ἀγάπης ἀνυψώνεται σὲ παγκόσμιο νόημα.

Θὰ θυμᾶσαι λοιπὸν ἐκείνον τὸν περαστικὸ ἔξνο. πὺς πέρασε ἀφίνοντας ἀδιατάρακτη τὴ σιωπὴ μου. Ἦταν ἀπομνησήμερο βροχερὸ καὶ ὅλα τὰ πράγματα τῆς γῆς μ' αὐτὴν κατερικὴ ἀφραση καὶ ἡρεμία περιμέναν ὅ, τι ἦταν ναρθεῖ. Ἔτσι καθόμουν κι' ἐγὼ μὴν περιμένοντας τίποτα. Ἦμουν ὁλότελα μόνος καὶ κάθε προσδοκία, μὴ πὺς ἀνθρώπος κανένας δὲν ὑπῆρχε, οὐτὲ ἦταν πιθανὸ νὰ ὑπάρξει δίπλα μου, εἶχε κατασιγαστεῖ. Τὸ βλέμμα μου εἶχε ἀφαιρεθεῖ χωρὶς νὰ βλέπει τίποτα καὶ ἡ ψυχὴ μου ὅμοια βρισκόταν σὲ μὴ ἀσυναίσθητη γιὰ μένα περισυλλογὴ. Εἶναι ἐκείνες οἱ μυστικὲς στιγμὲς πὺς τὸ κορμὶ μ' αὐτὴν φαίνεται ν' ἀφίνεται σὰν βαρὺ γῆινο σῶμα, ἀσάλευτο, γιὰ τὸ πνεῦμα πὺς τὸ ζωοποιεῖ σὲ μὴ στιγμιαία ἔξοδο ἔχει φύγει καὶ βρίσκεται ἐνωμένο με τὴν πρωταρχικὴ ἀπεραντισμένη του.

Ἔτσι λοιπὸν ὅλα ἀκινήτουσαν καὶ τότε μονομιᾶς στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου φανερώθηκε ὁ ἔξνος. Ξαναγύριζε. Ἦσως νὰ προβῆθηκε τὴ βροχὴ πὺς θαροχόταν. Ἦσως νὰ κουράστηκε ἀπ' τὴ μοναχικὴ ὁδοιπορία του καὶ νὰ πόθησε τὸ ζωντανὸ ἀνθρώπινο λόγο. Ἦσως ἀκόμα νὰ σκέφτηκε πὺς λίγο πὺς πρὶν, ἐνὺ γιὰ μὴ στιγμή τὰ μάτια μ' αὐτὸν διασταυρώθηκαν με μὴ κρυφὴ ἐλπίδα προσμονῆς, αὐτὸς προσπέρασε. Καὶ πάντα ἡ τύχη τυραννᾷ τοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἡ ψυχὴ τους γρηγορεῖ. Ἀληθινὰ τὸ τελευταῖο ἦταν. «Ἀδελφέ μου ξαναγύρισε, γιὰ τὴν ἡματιὰ σου πρόσμενε τὴν ἀπόκρισή μου καὶ δὲν τὴν ἔδωσα. Κι' ὅσο περπατοῦσα τὰ πόδια μου δὲν με ἀκούλουσαν, κι' ἐνοίωσα τότε πὺς ἐσθῆκωνα τὸ βάρος μὴς διαψευσμένης προσμονῆς. Τὸ πὺς φοβερὸ κορμὶ εἶναι ν' ἀφίνεις ἀναπάντητη μὴ ψυχὴ. Εἶναι σὰν νὰ προδίνεις τὸν ἀδελφὸ σου... Καὶ δὲν ἔχουμε κανένα δικαίωμα ὅταν εἶμαστε μόνον περαστικοί ν' ἀφίνουμε μόνον θλίψη. Ἦσουν δλομόναχος καὶ περιμένεις. Πόσο λαμπύρισαν τὰ μάτια σου καὶ πόσο βαθεῖα γιὰ μὴ στιγμή εἰσχώρησαν ὡς τὴν ψυχὴ μου. Μὰ κείνην τὴν

ὥρα συλλογίζομαι τὸν ξαυτὸ μου. Ἐβλεπα ὅλον τὸν κόσμο ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ σχῆμα μου καὶ δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἐξὸν ἀπ' τὸ ἐγὼ μου. Ὁ κόσμος τῆς δημιουργίας ἦταν ὁ ξαυτός μου καὶ κάθε τι θάθελα νὰ τὸ συνθλίψω μέσα στὰ ὄρια τοῦ ὄντος μου. Μὰ ἡ ματιὰ σου ἡ βαθεῖα, ἡ ἀνθρώπινη, με τὴν τὸση ἀναμονὴ με συντόφρευε καὶ ὅσο προχωροῦσα τόσο ἐνοίωθα μέσα μου τὸ βουερὸ κορμὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἄλλου, τοῦ τρίτου, τοῦ λησμονημένου ἀδελφοῦ ν' ἀνεβαίνει, νὰ με πλημμυρίζει καὶ τότε εἶδα πὺς δὲν ἄντεχα νὰ προχωρήσω καὶ ξανάρθα. Ναι, ἡ θλίψη σου ἀφαίρεσε γιὰ μὴ στιγμή τὸ ὄραμα τοῦ κόσμου, γιὰ τὸν προδίνεται ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ, αὐτὸς ὁ κόσμος ἐξαφανίζεται ἀπὸ μπροστά μ' αὐτὴν. Ἔτσι ὅμοια καὶ γιὰ μένα εἶχε χαθεῖ ἡ γοητεία του, γιὰ τὸ μόνον πὺς ἔκανα ἦταν νὰ πορεύομαι σ' ἓνα δρόμο καὶ τὸ μόνον πὺς προέβλεπε ἦταν ν' ἀκούω τὸ βηματισμὸ μου πάνω στὴν ἔρημο τῆς ὁδοιπορείας μου. Πίστωνα πὺς περπατώντας μονάχος θὰ κατακτῶ καὶ θὰ προστατεύω καλύτερα τὸν ξαυτὸν μου. Μὰ ἄς εἶσαι εὐλογημένος, μὺς ξανάφωρες τὴν ψυχὴ μου, μὺς ξανάδωσες τὴν ἀδελφοσύνην.

Ἦρθε καὶ κάθησε κοντά μου. Καὶ τὰ μάτια του τότε ἀναπαύθηκαν στὰ δικά μου. Τώρα αὐτὸς εἶχε πάρει τὴν ἀπάντηση, γιὰ τὴν ψυχὴ του τὴν ποδοῦσε περισσότερο. Σωπαίναμε. Τὰ λόγια του τᾶξαιρα ἀπὸ πρὶν. Ἡ ἐπιστροφή τᾶξε φανερώσει πὺς πρὶν ἀπ' τὸ στόμα του. Τώρα πὺς τίποτα δὲν καρτερούσαμε. Ζούσαμε τὸ εὐφρόσυνο προαίσθημα μὴς πληρότητας πὺς θὰ ἐρχόταν. Στὴς μορφές μ' αὐτὸν, πὺς σὰν νὰ φωτίζονταν ἀπὸ μέσα, σὰν νὰ γίνονταν διαφανεῖς, φρικιοῦσε ἀνεπαίσθητα ἡ ἀγωνία, μὴς εὐτυχίας πὺς πλησίαζε.

Ἡ νύχτα μ' αὐτὸν βόηκε κάτω ἀπ' τὴν στέγη τῶν ἴδιων στοχασμῶν. Ἦταν μὴ νύχτα ὅπου οἱ ψυχές μ' αὐτὸν μπορούσαν ν' ἀναπαύονται στοὺς ξαυτούς μ' αὐτὸν.

Γιὰ τὴν ἔχουμε ὅλη τὴν ψυχὴ μ' αὐτὸν, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει ὅταν τὴν μοιραζόμαστε με τὸν ἄλλον.

Πόσες ὁμοιότητες εἶναι πὺς σκοτεινὲς ἀπ' τὴν νύχτα! Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἀποκάλυψε τὴν ἀπουσία. Ἡ ἀδερφικὴ ψυχὴ εἶχε φύγει καὶ εἶχε ἀφήσει καὶ μένα καὶ τὸν δικὸ τῆς τὸν ξαυτὸ. Πάντα ἡ ἀπουσία εἶναι πικρὴ. Μὰ δὲ σκέφτομαι τώρα ἔμμεσα, σκέφτομαι τὸν ἔξνο. Πόσο ἀσκήκωτο θὰ εἶναι τὸ βάρος τῆς διπλῆς προδοσίας του. Μὰ μπορεί νὰ ξανάρθει. Ὅταν ὁμοιως καλύτερα νὰ μὴν ξαναγυρίσει. Ὅταν τόσο πολὺ φοβερὸ καὶ γιὰ τοὺς δύο μ' αὐτὸν. Συντρίβουμε καὶ ἀποδιώχνουμε ἀπὸ μέσα μ' αὐτὸν τὴν ψυχὴ μ' αὐτὸν τὴν ταλαιπωροῦμε με τὴν ἀστάθεια καὶ τὴν ἀπιστία μ' αὐτὸν.

Εἶναι καὶ ἀσφαλτοὶ μυστικοὶ νόμοι, μακρὰ σχεδὸν ἀπὸ κάθε συνειδητὸ ἔλεγχό μ' αὐτὸν, πὺς μ' αὐτὸν εἰδοποιεῖ ἔγκαιρα καὶ ἀκριβῶς γιὰ τὴν ἀληθινὴ παρουσία μὴς ψυχῆς. Νὰ ἓνας ἀγνωστος καὶ ὁμοιως ἔρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ὑπαρξῆς μ' αὐτὸν. Εἶναι ὁ λησμονημένος ἀδελφός πὺς ἀναδύεται ἀπὸ τὸν ὄκεανὸ τοῦ ὄντος μ' αὐτὸν. Ἔρχεται με τὸ φωτεινὸ βλέμμα τῆς ἀγάπης.

Μὰ ὁ ἔξνος μ' αὐτὸν τυραννεῖ. Ἔτσι εἶναι ὅταν καὶ περᾶσει ἀπ' τὴν ζωὴ μ' αὐτὸν καὶ ἀγγίζει τὴν ψυχὴ μ' αὐτὸν. Πάντα καὶ μένει. Ἦσως εἶναι μὴ πικρὴ ἀπόγνωση. Μὰ ὁ ἔξνος πρέπει νὰ φύγει. Εἶχε χάσει τὴν ψυχὴ του καὶ νόμιζε πὺς θὰ τὴν εὗρισκε ἡ καταμεσίς σὲ κανέναν δρόμο ἢ κορμασμένη σὲ κανένα δέντρο. Ὁ ἐγωισμὸς του εἶχε κατορθώσει κι' αὐτὴ τὴν φορὰ τὸ θαῦμα του. Τὴν εἶχε κατασυντρίψει κάτω ἀπὸ τὸ τερατῶδες πέλμα τῆς ἀσυνειδησίας του. Τὴ στιγμή πὺς ξανάρχεται τὸν ἀφυπνίζει ἡ φωτιὰ τῆς δικῆς μ' αὐτὸν ψυχῆς. Ἔτσι εἶναι. Μόλις ξεμακρύνει λίγα μέτρα ἀπὸ δίπλα μ' αὐτὸν πάλι τὸν κυριεύει ὁ ἐγωισμὸς. Καὶ γίνεται ἔξνος καταδικασμένος στὸ μαρ-

τύριο τῆς πὺς ἀπάνθρωπης μοναξιάς. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ διατηροῦμε ζωντανὴ τὴν παρουσία τοῦ ἄλλου κάθε στιγμή. Νὰ νοιώθουμε τὴ θέρη τῆς πνοῆς του κι' ὅταν ἀκόμα μ' αὐτὸν περιτριγυρίζει ἡ παγωνιά τῶν γῆινων πραγμάτων...

Μὰ γιὰ τὸν ἔξνο ἦταν ἀσκήκωτο τὸ βάρος τῆς ψυχῆς του. Κι' ἀνάλαφρος σὰν φτερὸ ἐκίνησε πάλι γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἀνέμου. Πὺς θὰ πάει, πὺς θὰ φθάσει, οὐτὲ τὸ ξαίρει, οὐτὲ θὰ τὸ μάθει. Οἱ ρίξεις του εἶναι κομμένες. Τίποτα δὲν μπορεί ν' ἀποκοῦψει τὸ θάνατό του. Μόνον στὴν τελευταία στιγμή τῆς βιολογικῆς του ὑπαρξῆς θὰ καταλάβει τὴν ἀνυπαρξία τῆς ζωῆς του, γιὰ τὸ δὲν ἀγάπησε τὸν ἀδελφὸ πὺς συναπάντησε, γιὰ τὸ δὲν ἀγάπησε τὸν ξαυτὸ του.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΓΡΑΜΜΑ

Πόσο γρήγορα ἔρχομαι τὴν πίκρα καὶ πόσο πρόθυμα συγχωροῦν οἱ καρδιές μ' αὐτὸν! Παράξενος αὐτὸς ὁ περαστικός. Κι' ὁμοιως μένει κλειστός στὸν ξαυτὸ του, - ἀν ἔχει. Βασανίζεται ν' αὐτονηθεῖ. Κι' αὐτὴ ἡ τυραννία του με θλίβει. Νὰ τον, στέκεται πάλι μπροστά μου. Τὰ μάτια του με κοιτοῦν φευγάλα. Δὲν ἔχει τὴν τόλμη τῆς ἀπόφασης. Ἡ ψυχὴ του παλεύει νὰ κυριαρχήσει στὸ κορμὶ του. Θέλω νὰ τὸν βοηθήσω. Μὰ μήπως τοῦ κάνω κακό; Εἶναι δυσβάστακτη ἡ γνώση τῆς ψυχῆς μ' αὐτὸν. Εἶχε φύγει. Ὁδοιποροῦσε μόνος καὶ ἀγνωστος καὶ τὸν στοχαζόμουν. Ἦταν μὴ ἀνθρώπινη μορφή. Ἐνα ὥραιο προσωπεῖο. Καὶ ὁμοιως ἡ στοργὴ μου θάπτευε τὴν ὕψη του καὶ τ' ἀθέατα δάχτυλα τοῦ αἰσθηματός μου σὰν κορμὶ ἀπαλὸ κυλοῦσαν πάνω ἀπ' τὰ μαλλιά του. Μ' αὐτὸν εἶχε προδόσει καὶ τοὺς δύο. Κι' ὁμοιως ἀγαποῦμε καὶ πονοῦμε τὸν προδότη μ' αὐτὸν. Βαθαίνει τὴν συνειδησή μ' αὐτὸν καὶ τὴν ἀλαφιάζει σὰν δάγκωμα φειδιῶ. Τὸ μυστικὸ σπλάγχο μ' αὐτὸν δέχεται πρόθυμα αὐτὴ τὴν ὁδύνη, γιὰ τὸ μ' αὐτὸν γνωρίζει πὺς πολὺ τὴν ἀξία τῆς ἀνθρωπιάς μ' αὐτὸν.

«Περπατῶ, μὺς λέει, ἀπ' τὰ βαθιὰ ξημερώματα. Ἐφυγα σὰν κλέφτης. Μὰ εἶδα πὺς ἦμουν πὺς φτωχὸς ἀπὸ πρὶν. Τὸ λιποῦρι μ' αὐτὸν ἔκαινε, μὰ τὰ δέντρα δὲν εἶχαν ἴσκιό γιὰ μένα. Τὸ στόμα μου ἦταν πικρὸ, μὰ τὰ χεῖρά μου δὲν διψοῦσαν. Κι' ὅταν οἱ ἴσκιόι μεγάλωσαν κι' οἱ κάμποι ἀρχίζαν νὰ γεμίζουν ἀπὸ τὴν θαμνὴν καταχνιὰ τοῦ ἀπόβραδου, τότε ἐνοίωσα ὅλο αὐτὸ τὸ σύμπαν νὰ πέφτει ἀπάνω μου ἀσκήκωτο καὶ νὰ με συντρίβει. Μὰ μπορούσα νὰ σταθῶ ὁλόρθος καὶ τότε σὲ ξανάδα ἐμπρός μου. Μὰ πὺς νὰ ξαναγυρίσω; Ἀλλοίμονό μου ἀν πι- στέψεις πὺς παίζω με τὴν ψυχὴ σου. Ὁχι, τὴν δική μου δὲν μπορῶ νὰ διαφεντέψω, γιὰ τὴν τώρα μόλις τὴ γνωρίζω. Σὰν ἔλιγγος ἀνεβαίνει στὰ φρένα μου κι' ἀκούω γιὰ πρώτη φορὰ τὴ μυστικὴ φωνὴ τοῦ αἵματός μου. Μὰ τί νὰ κάμω, τί θὰ κάμω; γιὰ τὴν με κοιτάξεις τόσο βαθεῖα; Πόσο βασανιστικὸ εἶναι τὸ βλέμμα σου! Πόσο τὸ φοβάται ἡ ψυχὴ μου, τώρα πὺς τὴ νοιώθω νὰ συμμαρτυρεῖται τρεμάμενη στὰ βάθη τοῦ ξαυτοῦ μου! Πόσο ἀγνωστὴ τῆς εἶναι ἡ χαρὰ τῆς ἀγάπης! Ὁχι, μὴ με προσκαλεῖς, δὲν εἶμαι ἄξιος. Καταφρόνα με! Καταφρόνα με!»

Νὰ καταφρονῶ τὸν ἀδελφὸ μου, πὺς περπατᾷ ὁλότσα πάνω στὸ δρόμο μου. Πόσον καιρὸ δὲν περιμένα! Καὶ πόσον καιρὸ θὰ τὸν περιμένω, ὅσπου νὰ νικήσει τὴ σαγήνη τοῦ διαταγμοῦ. Τὸν ἐρχομό του τὸν εἶχα προσδοκᾶν καὶ τώρα δὲν μπορεῖ νὰ ξαναφύγει. Κι' ἀν ξεμακρύνει θάνατὸ κοντά μου. Τώρα οἱ ψυχές μ' αὐτὸν νῶνθσαν.

«Ἀδελφέ μου, μὺς λέει καὶ πάλι, σκέφθηκες τὴ ζωὴ μ' αὐτὸν. Δὲν εἶναι γιὰ τὸ ψωμί πὺς θὰ μοιραστοῦμε. Θὰ μπορέσουμε νὰ κρατήσουμε τὴν ἀγάπη τῆς ἀδελφοσύνης ἢ μὴν λυγίσουν οἱ καρδιές μ' αὐτὸν;»

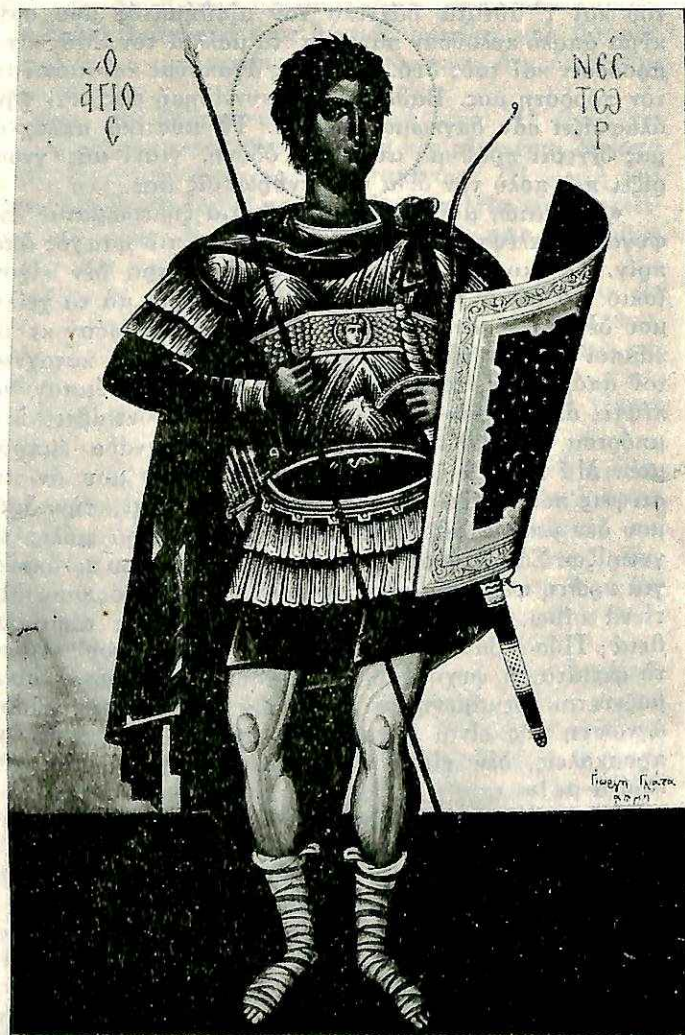
Μά δεν ήταν ώρα ν' απαντήσω. Και όμως απάντησα στον εαυτό μου: Φτάνει ή ψυχή και το πνεύμα μου να τρέφει το δικό σου και τότε θαρθει μοναχία της ή δύναμη. Όταν νοιώσουμε την ανάγκη της έμπιστης άφρασης στον άλλον, τότε καταξιώνουμε τη ζωή μας. Περιπλανημένοι μου αδελφέ, που τις σάρκες σου τις ξέσκισαν οι γυμνοί και σκληροί δρόμοι της μοναξιάς σου, που το πνεύμα σου το σπάρταξε ή άμφιβολία απόδιωξε τη δειλία. Τώρα πρέπει νάσαι γενναίος, τώρα που δίπλα σου υπάρχει μιá ανθρώπινη παρουσία. Κι' όχι όπως πριν περπατούσες μόνος στις έρημιές, αγνοώντας το Θεό καί, τον αδελφό σου. Στήλωσε τα μάτια σου και κύτταξέ με άπτότητα. Το σώμα σου δεν αναρριγεί; Και στην όψη σου δεν τρεμοσαλεύει το άχτιδοβόλημα της έλπίδας; Ναι, το καταλαβαίνω είναι οι στιγμές της ύστατης θλίψης, της δδύνης εκείνης που συντροφεύει κάθε καινούργια γέννηση. Σε λίγο ή ψυχή σου θα βρεί το λίκνο του σώματός σου. Πόσο εύλαβικά το περιμένω. Καλώς ήρθες αδελφέ μου. Πάντα ήξαιρα να περιμένω, μην πιστέψεις πως θα κουραστώ, σε λίγο άλλωστε θα με ξελαφρώσεις.

Ίσκιος βαρειοί συννέφιαζαν την όψη του ξένου αδελφού. Κάθε τόσο φαινόταν να συμμαζεύεται στον εαυτό του, σαν το αγρίμι που τώχουν κλείσει στο κλουβί του. Παντα το πρόβλημα είναι το άλμα. Η μυστική εκείνη στιγμή που κατασιγάοντας το πνεύμα μας κυριαρχούμε το πεπρωμένο μας και δίνουμε καιρό στη

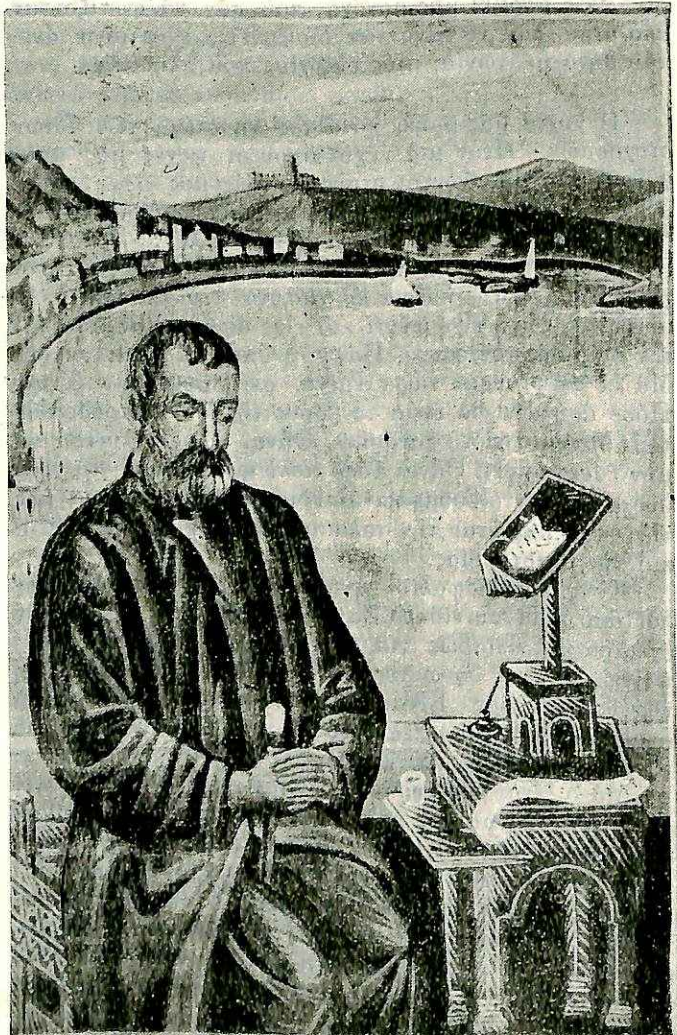
βούλησή μας να το ξεουσιάσει. Είναι ή υπέρτατη ώρα της ανθρωπιάς μας. Και όλα αυτά επιτελούνται με τον ασύλληπτο ρυθμό της σιγής. Για τουτό σώπαινα. Και τότε ξάφνου ένας βαθύς ανασασμός ακούστηκε απ' τ' άδερφικό στήθος. Ήταν ή άρχή μιáς απόφρασης ή το αναφώνημα μιáς αγωνιάς; Ναι, μιá ανθρώπινη συνείδηση ξανάρχιζε να περπατάει στον προαιώνιο δρόμο της.

Αύριο, ίσως, αγαπημένο μου φίλε, τα μάτια μου ν' αντικρύσουν στα δικά του το θάνατο του κόσμου. Και τότε πια δε θάναί ο ξένος μας, θάναί ο αγαπητός μας. Η έγνοια μας που μας λυτρώνει. Γιατί ο άνθρωπος είναι ή έγνοια του ανθρώπου. Τώρα ή ψυχή μου φλέγεται δίπλα στον ξένο που διστάζει ακόμα να γίνει αδελφός. Τα χείλη μου καίγονται απ' την προσδοκία του άσπασμού και το στήθος κοντείνει να σπάσει καρτερώντας τη στιγμή που θα σφίξει πάνω του τους παλμούς της καρδιάς του. Κύτταξε τα μαλλιά του πως ανεμίζονται κι' όμως τα δάχτυλά μου τρέμουν απ' την ανυπομονησία να τα θωπεύσουν. Ένα μέτρο' μάς χωρίζει και μοιάζει σαν νάσαι ανάμεσά μας ο άδικανός. Μά πρέπει νάρθει μόνος του. Ίερουργικά, σαν ένοσρκωμένο μυστήριο, θα ήνωθει γαλήνια, ως την άκρα εκείνη στιγμή, που οι ψυχές μας θα στροβιλιστούν στο υπέρτατο πάθος της ενότητας και τότε άδερφικά ενωμένες θα άγγίξουν τους ούρανους του αίσθήματος και θα συναντήσουν την πρωταρχική Θεότητα της ανθρωπιάς μας.

Κ. Α. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΗΣΤΩΡ
εις τον "Αγ. Δημήτριον Θεσσαλονίκης (με αύγο)

ΓΙΩΡΓΗ ΓΛΙΑΤΑ

Ο ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
Τέμπερα (αύγο)

Ο ΠΑΤΕΡΑΣ μου είχε Ζωή με πολύ φως

αγριέψει πολύ. Η μητέρα μου μουγενερε να μη λέω κουβέντα. Εγώ όμως συνέχισα. Τόβρισκα τόσο όρατο και τόσο φυσικό να λέω την αλήθεια. Μά για ποιο λόγο να μη λέω την αλήθεια; — Απ' όλους τους άντρες που με κοιτάζανε, τους έλεγα, μόνο εκείνος μ' έκανε να κοκκινίζω. Ένοιωθα το στόμα μου να στεγνώνει και δεν τολμούσα να μιλήσω. Ένοιωθα πως καταλάβαινε τί γινότανε στην ψυχή μου. Είχε τη δύναμη ακόμα να λείει για κείνα τα άλλα τα πολλά που εγώ δε θα μπορούσα ποτέ να τα ειπώ...

Ήθελα να τους μιλήσω ακόμα για τ' απαλό του χάδι, που έμοιαζε περισσότερο με χάδι μητέρας. Για το κεφάλι του όταν πρωτακούμπησε άλαφρά πάνω στο στήθος μου. Εγώ άναριγούσα σαν το σπουργίτι. Τα χέρια μου χαιδεύανε μιá μπουκλα απ' τα σγουρά του μαλλιά. Θυμάμαι πως έτσι έγινε κάπως.

Τα κορμιά μας παρόλυσαν ύστερα. Άρχισαμε να γέρνουμε στο χορτάρινο στρώμα μας, σφίγγοντας ο ένας τον άλλο.

Εκείνος χάιδευε τη πλάτη μου με το χέρι του, χάιδευε το λαιμό μου, τη μέση μου, τα μαλλιά μου.

Τα χείλη του άναγίτησανε τα δικά μου. Τα βρήκανε. Κολλήσανε πάνω τους.

— Καλή μου.

— Τί λες, τον ρώτησα, σαν από πολύ μακριά.

— Μαρίνα...

Και καθώς μ' έσφιγγε, άκουγα τη καρδιά μου να χτυπάει κοντά στη δική του.

Τα δύο μου πόδια άκινητούσανε σκλαβωμένα ανάμεσα στα δικά του.

Χωρίς άμφιβολία θα μάντεψε τη σκέψη μου.

Ίσως να σκεφτότανε κι' αυτός το ίδιο. Ίσως να τ' όξερε κιόλας από πριν. Μ' έσφιξε πιο δυνατά κι' άκούμπησε τα χείλη του κάτω από τ' αυτί μου. Τ' άνοιωσα ύγρα, θερμά, άπλά. Τόν κοίταξα και χαμογέλασα.

— Τί θάθελες να μου πείς, Μαρίνα;

— Τίποτα, του άποκρίθηκα, τίποτα...

Τους είπα ακόμα πόσο άπλά κι' άληθινά που μιλήσαμε με τα μάτια.

— Ναι αγαπημένο, του είπα.

— Άς άγγίξουμε τον έρωτα γυμνό, άληθινό, άπροσποίητο, πέρα για πέρα τον έρωτα.

— Θέλω ή χαρά νάσαι γιομάτη, άσώκωτη. Όπως το νερό που βγαίνει απ' το βράχο και ποτίζει τη γή.

— Και δε θέλω να παίξω με τη δροσιά. Θέλω να πιώ. Τότε ο έρωτάς μας θάναί άληθινός. Τότε θάναί καλός και ήθικός. Ο έρωτάς μας αγαπημένο.

Τους μιλήσα, λέω πως τους μιλήσα, και πως τους τα είπα όπως τα σκέφτομαι αυτή τη στιγμή. Πως τους είπα για αυτό που ήρθε μετά απ' το μπλέξιμο των κορμιών μας. Ένα μπλέξιμο δροσερό σαν την άχνα της θάλασσας την ώρα που πιάς να πείσεις. Ένώ στην άρχή είναι άνάλαφρο σαν ένα φτερό που περνάει στο μάγουλό σου, σαν μιá ήλαχτίδα στη βαθειά φυλλωσιά της βερυκοκιάς, δυναμώνει σιγά-σιγά, γίνεται τόσο έντονο, τόσο άβυσταγο, που λες και κάποιο ήφαιστέιο ξεσπάει μέσα σου και σου δονεί δλόκληρο το κορμί μ' ένα όδυνηρό λίγωμα πόθου.

— Όφηλία μου...

Εγώ δε μίλησα. Έχασα το κεφάλι μου στο ζεστό του κόρφο. Καθώς τα χείλη του ψιθύριζαν τ' όνομά μου, ένοιωθα πως πραγματικά, όλα είχαν γίνει άπλά, φυσικά, θεία, πως όλα μοιάζανε με την άπλή μυρουδιά του φρεσκοκομμένου χόρτου. Και τα χείλη του που σά-

λευαν άνάλαφρα σαν από μόνα τους, και το τρέμισμα στα μικρά μου ματόκλαδα. Και τα μάτια μου που ήταν κλεισμένα κάτω από το φεγγάρι. Όλα είχαν ένα κόκκινο, ένα χρυσό χρώμα.

— Τί ώρα μπορεί νάναί; με ρωτάει εκείνος.

— Δεν ξέρω του λέω.

— Κοίταξε το ρολόί σου.

— Όχι γιατί το ρολόί είναι στο χέρι μου που είναι στη πλάτη σου, και δε θέλω να χαλάσω αυτή τη στιγμή.

Σήκωσε το κεφάλι και κοίταξε το φεγγάρι. Ένοιωσα το σαγόνι του που τρίφτηκε άλαφρά πάνω στο μέτωπό μου. Ήταν δυο μετά τα μεσάνυχτα. Ήτανε ώρα...

Σηκωθήκαμε. Περπατούσα με το κεφάλι μου πάνω στον ώμο του. Τ' άριστερό μου χέρι πάνω στο στήθος και άλλο μου πίσω στη μέση του. Νοιώθαμε ευτυχισμένοι. Άνείπωτα ευτυχισμένοι.

Ξέγνοιαστοι. Καθώς κατηφορίζαμε ένοιωθα τα ρέκια και τα θυμάρια να μου γρατσουνίζουν τα γυμνά μου πόδια. Η μυρουδιά τους μου έρέθιζε την ψυχή. Το χωριό μου ξαπλωνόταν στην πλαγιά, άποκοιμισμένο, λουσμένο από τ' άσημένιο φως του φεγγαριού.

— Μαρίνα, σ' αγαπώ και σ' εύχαριστώ για αυτό, μου ψιθύρισε κείνος, φιλώντας με κοντά στα χείλη.

Εγώ τον κράτησα σφιχτά. Σήκωσα το κεφάλι μου για να τον βλέπω στα μάτια.

— Μη μ' εύχαριστείς είπα. Είναι το ίδιο και για τους δύο μας.

— Ναι, μάτια μου.

— Έπειτα;

— Έπειτα, δεν υπάρχει έπειτα, γιατί πέθανα...

Τόν κοίταξα κι' ύστερα κοίταξα πέρα κατά τη δύση. Ο ούρανός ήτανε όλος κίνηση. Κάτι μπαμπακιένια σύννεφα έκαναν τον περίπατό τους πάνω απ' τις ψηλές κορφές των βουνών. Τόν ξανακοίταξα.

Είμαστε οι δύο μας.

Στέγνωνε ο λαιμός μου, μα πού να μ' άκούσουνε...

Τα μάτια μου δακρύζανε μα πού να με καταλάβουνε...

Άγριεψε περισσότερο ο πατέρας. Σηκώθηκε ή τρίχα του. Τα μάτια του πεταχθήκανε, το αίμα του άνέβηκε στο κεφάλι. Έμοιαζε σά να τούρθε συμφοράση. Μ' άπαξε από τα μαλλιά, μ' έσυρε στο πάτωμα με μανία, μου χτύπησε το κεφάλι στον τοίχο. Η μύτη μου άρχισε να τρέχει αίμα. Ένοιωθα άνυπόφορους πόνους στο κεφάλι. Τώρα μπήκε στη μέση ο άδερφός μου.

— Και να τον αφήσεις να φύγει! Να μη μιλήσεις πιο πρώτα!...

Χάσουν από μπροστά μου. Χάσουν, άνόητη, άμυαλη... Σηκώθηκα σέρνοντας τα πόδια μου. Στα μάτια μου είχε πέσει μιá θολούρα σά νάβορε κόκκινη βροχή. Χώθηκα στο διπλανό δωμάτιο. Πίσω μου μ' άκολουθούσε μιá κόκκινη γραμμή, γινωμένη από το αίμα της μύτης μου που έξακολουθούσε να τρέχει.

Όπως μου είπε λίγο άργότερα ή μητέρα, πολύ φτηνά τη γλύτωσα. Δε παραπονέθηκα. Δε διαμαρτυρήθηκα. Δε φώναξα για το έγκλημα που κάνανε σε βάρος μου.

Μονάχα στα κομένα χαρακτηριστικά μου ζωγραφίζότανε ή άπορία και ο φόβος.

Νύχτανε, κι' άφου κανένας δε με νοιάζότανε πια, κι' εγώ δεν τολμούσα να κάνω συντροφιά με τους άλλους, βγήκα στην ταράτσα και κάθησα σε μιá γωνιά μονάχη. Ένας μήνας είχε περάσει από τότε που τώμαθαν, και κανένας δεν είχε ήμερέψει ακόμα. Μονάχα ή μάννα μου καμιά φορά μούριχνε κανένα συμπονετικό

βλέμμα. Ἀκουμποῦσε τὰ χέρια της στοὺς ὤμους μου καὶ μοῦλεγε κλαψιάρικα:

— Μὰ γιατί ἰδκανε αὐτό; γιατί;

Δὲν τῆς ἀπαντοῦσα. Ὅ,τι εἶχα νὰ τοὺς πῶ τοὺς τόπα. Τίποτα δὲ θάβγαине μὲ τὰ πολλὰ λόγια. Χαμήλωσα τὸ κεφάλι γιὰ νὰ μὴ βλέπω τὰ δακρυσμένα της μάτια. Ἦτανε μάννα μου καὶ τὴ λυπόμουνα. Ὅλους τοὺς λυπόμουνα γιὰ τὴ στενοχώρια ποὺ τοὺς ἔφερα. Ὅπως λυπόμουνα ποὺ δὲ μπορούσα νὰ καταλάβω τί ἦτανε ἐκεῖνο τὸ τρομερὸ πρᾶμα ποὺ δὲν τὸ καταλάβαινα.

Ὁ οὐρανὸς εἶναι καθαρὸς. Ἔτσι ἦτανε καὶ κείνο τὸ βράδυ.
Ὁμορφος, ἥσυχος, εἰρηνικός.
Ἐκεῖνος... ὁ ἀγαπημένος... Ποῦ νὰ βρίσκεται τώρα;

Θὰ ταξειδεύει. Ναὶ θὰ ταξειδεύει ἀπὸ χώρα σὲ χώρα. Θὰ φέρνει τὰ χαιρετίσματα ἀπὸ τ' ἀδέρφια στ' ἀδέρφια. Μεγάλο τὸ ἔργο σου ἀγαπημένε. Νὰ γιατί δὲν μπορεῖς νὰ μὲ πάρεις μαζί σου καὶ μένα. Περνᾷ πάλι μπροστὰ μου ἡ εἰκόνα τοῦ ἀποχωρισμοῦ.

— Θέλω νὰ τὸ πιστέψεις. Βοήθησες ἀρεκέτᾳ. Ποιὲ δὲν ἤμουν τόσο σταθερὸς καὶ σωστὸς στὴ δουλειά μου.

— Σὲ πιστεύω, σὲ πιστεύω λέω μέσα μου τώρα. Στὸ καλὸ ἀγαπημένε, νὰ πᾶς στὸ καλὸ.

Κάθομαι πολλὴ ὥρα ἔτσι. Ἔχω μπροστὰ μου τὴν εἰκόνα τοῦ ἀποχωρισμοῦ... Κι' ἄξαφνα, μιὰ παραξένη κίνηση αἰσθάνομαι μέσα μου. Μοιάζει μὲ τ' ἀργασάλεμα ξεπεταρουδιοῦ. Νοιώθω γλυκιὰ ἀνησυχία κι' ἀνακάθομαι στὸ κάθισμά μου. Κάτι ἀνεβαίνει στὸ λαγύγγι μου καὶ μοῦ φέρνει ἔσλη. Μιὰ ἀβάσταχτη χαρὰ μὲ κυριεύει ποὺ κάνει τὴν καρδιά μου νὰ σπαρατᾷ ὡς τὸν πόνο.

— Θὰ γίνω μητέρα.

Περνῶ τὸ χέρι μου πάνω ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ αἰσθάνθηκα τὸ φτερούγισμα. Τρέμουνε τὰ δάχτυλά μου, καὶ τὰ μάτια μου, λαμπυρίζουνε. Εἶναι τὰ πρῶτα χάδια μου στὸ παιδί μου.

— Ὁφηλία! φωνάζει ἡ μητέρα μου, ἀπ' τὴν πόρτα τῆς ταράτσας καὶ φεύγει τρεχάτη.

— Στὴν τραπεζαρία σὲ περιμένει ὁ πατέρας σου.
Φαίνεται σὰ χαρούμενη. Σηκώνομαι καὶ μπαίνω μέσα. Ἔχω τὸ κεφάλι ψηλά. Τὰ μάτια μου λάμπουν. Ἡ καταδικασμένη χαμογελάει. Ὁ πατέρας κάθεται στὴ βαθεῖα πολυθρόνα δίπλα στὸ σβυσμένο τζάκι. Ὁ ἀδελφός μου ὄρθιος μπροστὰ στὸ παράθυρο. Μόλις μὲ βλέπει βγαίνει ἀπ' τὴν ἄλλη πόρτα. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ἡ μητέρα μου.

Καταλαβαίνω πὼς πρέπει νᾶναι κάτι πολὺ σοβαρὸ. Ἀλλοστε φαίνεται αὐτὸ στὴν ἔκφραση τοῦ πατέρα.

— Μαρίνα, μοῦ λέει, μὲ τὸ πρόσωπό του γυρισμένο σχεδὸν ἄλλοῦ.

— Ἔχουμε νὰ μιλήσουμε.

Ἡ φωνή του ὅσο πάει καὶ μαλακώνει.

— Πρῶτα-πρῶτα μοῦ λέει, πρέπει νὰ ξεχάσης τὸ σφάλμα σου, ὅπως θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸ ξεχάσουμε καὶ μεῖς.

Αὐριο θάρθει ἕνας ἄνθρωπος σπῆτι. Πρέπει νὰ σὲ μπαλώσουμε. Πρέπει νὰ διορθώσουμε αὐτὸ τὸ κακὸ.

— Ἐνας ἄνθρωπος; λέω ἐγώ. Καὶ ποῖος ἄνθρωπος εἶναι αὐτός;

— Αὐτὸ δὲ σὲ νοιάζει, μοῦ λέει δυνατὰ ὁ πατέρας. Ἐνας ἄνθρωπος. Ἐνας ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος...

Τρέμω. Ἐκεῖνος βηματίζει μὲ σφιγμένα τὰ χέρια του. Σφίγγω ὅσο μπορῶ τὴ καρδιά μου. Προσπαθῶ νὰ μὴν κλάω. Ἐκεῖνος κουνᾷ τὶς σφιγμένες του γροθιὲς στὸν ἀέρα.

Μὲ χέρια ποὺ τρέμουν, ἀνοίγω τὴ μικρὴ μου βαλί-

τσα καὶ βγάζω ἕνα βιβλίο. Εἶναι τὸ μόνο ποὺ ἔχω δικό του. Εἶναι τὸ πρῶτο βιβλίο του. Γραμμένο στὰ εἰκοσιπέντε του χρόνια. Στὴν ἀρχὴ εἶναι ἡ φωτογραφία του. Διαβάζω μιὰ σελίδα στὴν τύχη.

Τὸ ἄνθος μου. Τὸ παιδί μου, εἶπε ἡ Μαρία.
Καὶ τὸν Ἰησοῦ στὸν κόρφο της ἀρπάζει.
Καὶ μες στὴ νύχτα χάνεται τὴν κοῦα.
Πίσω της οἱ στρατιῶτες ἀγριεμένοι
γυποῦν τὶς πόρτες. Πρέπει νὰ τὸν βροῦμε.
Ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης περιμένει.
Ἀλλοιῶς ἂν δὲ βρεθεῖ τί θὰ τοῦ εἶποῦμε;

Περνᾷ λίγη ὥρα, τὸ λέω. Τὸ ξαναλέω.

— Πρέπει ἀπὸψε νὰ βρεθεῖ ἡ Μαρία μὲ τὸ παιδί της. Πρέπει νὰ κρυφτῶ. Νοιώθω νὰ σπαρατᾷ μέσα μου, τὸ παιδί μου, τὸ παιδί του, τὸ παιδί...

Κάμποσες ὥρες, μακριά, μιὰ δλόκληρη μέρα σχεδὸν μὲ τὸ τραῖνο, εἶναι μιὰ καλὴ γυναῖκα ποὺ μ' ἀγαπᾷ. Ἔχω παίξει στὰ γόνατά της, σὰν ἤμουν μικρὴ. Μὲ ἔχει σχεδὸν ἀναστήσει. Θὰ πᾶω ἐκεῖ νὰ γεννήσω. Ἦτανε θυμῶμαι πονόψυχη. Ἀγαποῦσε ὅλα τὰ παιδάκια τῆς γειτονιάς. Καὶ τὸ παιδί μου θ' ἀναι κι' αὐτὸ ἕνα παιδί. Ἐνα παιδί ἀληθινό. Πῶ ἀληθινὸ μάλιστα ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα παιδιά. Ναὶ πῶ ἀληθινό. Αὐτὸ θὰ τῆς τὸ εἰπῶ νὰ τὸ καταλάβει. Καὶ δὲ μπορεῖ νὰ μὴν τὸ κατολάβει...

Παίρνει νὰ θαμποχαράξει. Στέκομαι καὶ περιμένω τὸ τραῖνο. Στὸ σπῆτι μου ὅλοι κοιμοῦνται. Κανένας δὲ μάκουσε.

Τὸ φεγγάρι γέρνει στὴ δύση. Ὁ σταθμάρχης μὲ κοιτάζει μὲ περιέργεια. Εἶμαι ἡ μόνη γυναῖκα σήμερα γιὰ τὸ ταξίδι.

Αὐτὴ ἡ μικρὴ, θὰ συλλογιέται, φαίνεται πολὺ βιαστική. Περπατεῖ πέρα δῶθε νευρικά. Μοῦ φαίνεται πὼς δ' ἀκούσω νὰ μὲ φωνάζουν.

Κάμε, θεέ μου, νάρθει γρήγορα τὸ τραῖνο! ὅσο γίνεται πῶ γρήγορα, θεέ μου!

Πρέπει νάρθει. Νάρθει πρὶν ξεπνήσουν στὸ σπῆτι. — Θεέ μου! ἂν ξεπνήσουν στὸ σπῆτι...

Προσπαθῶ νὰ πειθαρχίσω στὴ μεγάλη μου τούτη στιγμή. Σὲ λίγο βρίσκομαι νὰ στέκομαι μπροστὰ σ' ἕνα παράθυρο. Ἔχω τὶς πλάτες μου γυρισμένες στοὺς ἄλλους ταξειδιώτες. Ὅταν τὸ παιδί μεγαλώσει λιγάκι, σκέφτομαι θὰ μπορῶ νὰ δουλεύω. Ἡ Σουσάνα θὰ μοῦ τὸ φροντίζει μιὰ χαρὰ. Ζέρει ἀπὸ παιδιὰ. Μπορῶ νὰ τῆς ἔχω ἐμπιστοσύνη. Τ' ἀπογεύματα... Ἀ!... Τ' ἀπογεύματα θὰ εἶναι οἱ καλύτερες ὥρες μου. Θὰ βγάλω τὸ μικρό μου περίπατο. Θὰ παίξει γιομάτο χαρὰ κουνώντας τὰ μικρά του ἀθῶα χεράκια.

Θὰ τὸ καθίζω στὰ γόνατά μου καὶ θὰ τοῦ μιλάω γιὰ τὸν πατέρα του.

— Ὁ πατέρας σου θὰ τοῦ λέω ἦτανε ἕνας καλὸς ἄνθρωπος. Λίγες ὥρες κοντά του ἀξίζαν ὅσο ἡ εὐτυχία μιᾶς δλόκληρης ζωῆς.

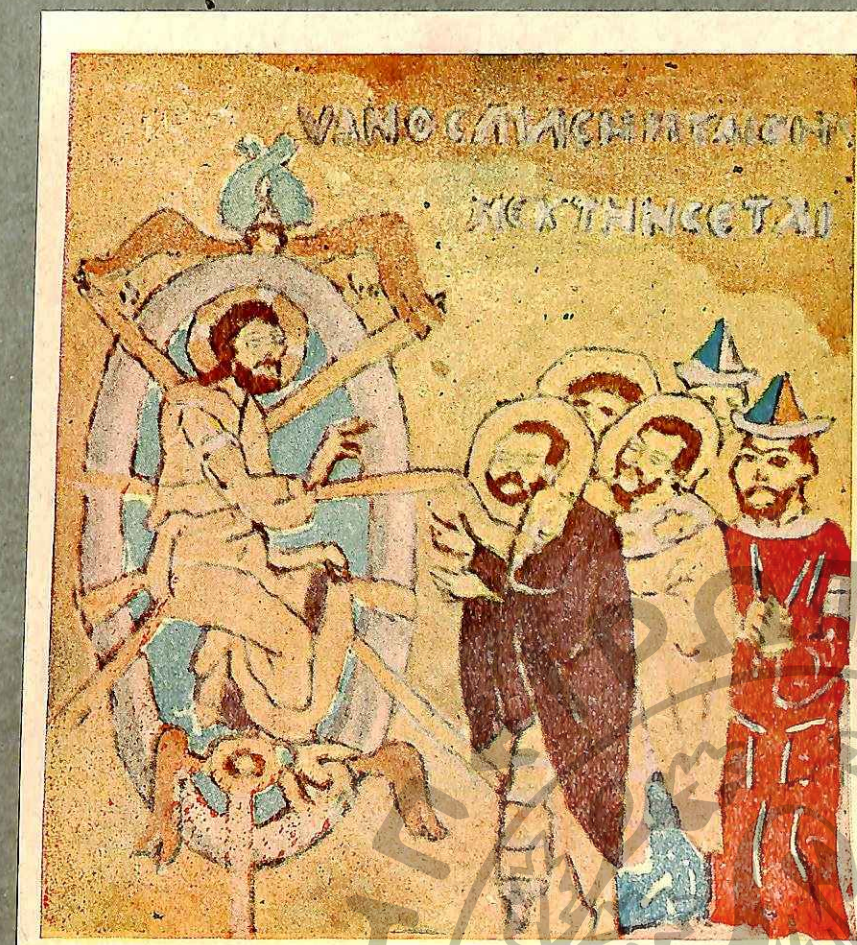
Θὰ τοῦ λέω πὼς ἦτανε χαρούμενος καὶ γενναῖος... Πὼς κάθε ὥρα καὶ κάθε στιγμή, μακριά μας, στέκεται ἄξιος, μπροστὰ στὰ μεγάλα ἰδανικά, ποὺ τὸν ἔταξε ἡ μοῖρα του.

Συνέρομαι ἀκούγοντας τὸ διαπεραστικὸ σφύριγμα τοῦ τραίνου, νὰ γιομίζει μὲ μιᾶς δλόκληρη τὴ φωτισμένη ἀπὸ τὸ πρῶτ' αἰμόσφαιρα. Σηκώνω τὴ βαλίτσα στὸ χέρι μου. Ἀνθρώποι ποὺ πηγαίνουν κι' ἔρχονται γύρω μου. Ἀνεβαίνουν. Κατεβαίνουν. Μπερδεύονται.

Τὸ τραῖνο ἀρχίζει νὰ κυλάει σὲ λίγο μες στὴν διμύχλη τοῦ ἀνοιχτάκου προωινού. Ἐγώ, ψιθυρίζω χωρὶς μὰ σαλεύω τὰ χεῖλιά μου.

Τὸ ἄνθος σου. Τὸ παιδί μου, εἶπε ἡ Μαρία...

ΝΙΚΗ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ "ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΥ" (ΤΥΜΝΟΣ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΥ) τοῦ XVI αἰώνα
Χρυσοῦφαντο δρᾶριο «Δυροθέου ἀρχιερέως» τοῦ "Αἰδω ὕπ' ἄρ. 5)
(Ἀπὸ τὸ σκευοφυλάκιο τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα τοῦ "Αἰδω ὕπ' ἄρ. 5)

Ἡ παράσταση τοῦ Εὐαγγελισμοῦ

ΣΤΗΝ ΙΕΡΗ γραφή, τοῦ —κατὰ τὴν παράδο-
ση— πρώτου ζωγράφου καὶ ὑμνογράφου τῆς Θεο-
τόκου, ἀποστόλου Λουκᾶ, χρωστοῦμε τὴν πρώτη
καὶ λαμπρότερη εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. «Ἐν δὲ τῷ
μηνί τῷ ἕκτῳ (ἀπὸ τῆς συλλήψεως τῆς Ἑλισάβετ), ἀπε-
στάλει ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς
Γαλιλαίας ἣ ὄνομα Ναζαρέθ, πρὸς παρθένον ἐμνηστευ-
μένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου Δαυὶδ, καὶ τὸ
ὄνομα τῆς παρθένου Μαριάμ· καὶ εἰσελθὼν πρὸς αὐτὴν
εἶπεν: Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Εὐλο-
γημένη σὺ ἐν γυναιξίν.». Μέσα στὶς σκοτεινὲς κατα-
κόμβες μὲ τοὺς πενιχροὺς διάσους καὶ τ' ἀπόκρυφα
σύμβολα, ΝΑΥΣ—ΙΧΘΥΣ—ΤΑΩ, ὅπου μυστικὰ τε-
λεῖται ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ, δὲν
εἶναι βέβαια δυνατό ν' ἀπαντήσουμε τὴν εἰκονογραφικὴ
παράσταση τοῦ χαροποιῦ μηνύματος, ἀλλ' οὔτε καὶ
ἔχνη ἀπὸ τὴν κατοπινώτερη, ὅπως ἦταν φυσικὸ, λατρεία
τῆς Θεοτόκου. Μετὰ τὸ θρίαμβο ὅμως τῆς νέας θρησκείας,
ὁλοτερὰ τὰ φοβισμένα αὐτὰ ἀπόκρυφα σύμβολα ὑποχωροῦν
στὶς ἱστορικές παραστάσεις τοῦ βίου τῶν ἱερῶν προσώ-
πων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, ποὺ κατακαλύπτουν
τοὺς τοίχους καὶ γίνονται οἱ ἄφωνοι κατηχηταὶ τοῦ
ἀκατάληπτου δόγματος, ὁ «Ἀσπασμός» ἢ «Χαιρετισμός»
ἐνὼς παίρνει τὴν περιλαμπρὴ θέσιν τοῦ μέσα στὸ οἰκο-
νογραφικὸ τοῦτο ἔπος τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας.
Ἦδη, ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν σύνοδο τῆς
Ἐφέσου, (431 μ.Χ.), ἀπαντοῦμε τὴν εἰκονογραφίαν τοῦ «Ἀσπα-
σμοῦ», δηλαδὴ τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ», καθὼς καὶ ναοὺς
τόσο στὴ Ρώμῃ ὅσο καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφιε-
ρωμένους στὴ Θεοτόκῳ, ποὺ ἡ λατρεία τῆς, κατὰ τὴν
ἐποχὴ τούτῃ, ἔχει πιά καθιερωθεῖ. Τὶς πρώτες ἱστορι-
κὲς παραστάσεις τοῦ «Ἀσπασμοῦ» τίς ἀπαντοῦμε στὰ
Ραββινικὰ —ἀνατολικῆς προέλευσης— ἐλεφάντινα καὶ
ἰδίως τοῦ θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ (546-552 μ.Χ.).
Ἀπὸ τίς αἰρέσεις ὅμως κυρίως, ποὺ ἀπειλοῦν, ἐπὶ τρεῖς
συνεχεῖς αἰῶνες (ἀπὸ τοῦ Ε' μέχρι τοῦ Ζ'), νὰ κλονί-
σουν μὲ τίς ἀμφιβολίες τοὺς τὸ κύρος τῆς ἀλήθειας
καὶ τῆς ἀγιότητος τῶν παραδόσεων καὶ γίνονται ἀφορμὴ
ἀδυσώπητης πάλης καὶ δεξιάτης πολεμικῆς τῶν πατέρων,
ἡ λατρεία καὶ μαζί τῆς τὸ στενὰ συνδεδεμένο εἰκονογρα-
φικὸ ἔπος, παίρνει τὴ σταθερὴ καὶ ὑψηλὴ δογματικὴ
τοῦ διάπλωση. Νέα ἀναδρομὴ στὶς παραδόσεις, ἐξαντλη-
τικὴ, διερεῦνηση τῶν γραφῶν, στὶς ὁποῖες προσφεύγουν
οἱ ἴδιοι οἱ Εὐαγγελισταὶ γιὰ νὰ στερεώσουν σὲ ἀπαρα-
σάλευτο θεμέλιο τὸ κύρος τῆς «ἐξ ἀποκαλύψεως» ἀληθείας
προσφέρει ἕναν ἀπροσδόκητο πλοῦτο ἀπὸ βαρύτιμα
σύμβολα, γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς καταπληκτικῆς αὐ-
τῆς θρησκευτικῆς δημιουργίας. Ὁ Μωϋσῆς προσφέ-
ρει τὴ «Βάτο», ὁ Γεδεὼν τὸν «Πῶκο». «Ἐγὼ βάτον
κίκληκά σε κόρη Θεοτόκε· μυστήριον γὰρ εἶδον ἐν βάτῳ
μέγα». «Πῶκον σὲ ἀγνή, πρὶν κέκληκα παρθένη, τὸν γὰρ
τόκον σου εἶδον ἐν πῶκῳ θαῦμα». Ἀκόμη καὶ οἱ σοφοὶ
τῶν Ἑλλήνων προφητεύουν καὶ ὑμνοῦν· ὁ Ἀπολλώνιος:
«ἐν ἀδαεὶ κόρη»· ὁ Σόλων: «δίχα σφάλματος»· ἡ Σίβη-
λα: «ἐκ μητρονύμφου παναμόμου παρθένου». Ἔτσι, ἡ
ἀρχικὴ παράσταση τῆς Παρθένου «Δεομένης» ποὺ ἀνα-
φαίνεται ἤδη ἀπὸ τὸν Δ' αἰῶνα, ὑψοῦται, ἀπὸ λειτουργι-
κῆς καὶ συμβολικῆς ἔννοιες, στὸ στηθαῖο, τοῦ Βήμα-
τος, τύπο τῆς Θεοτόκου — Πύλης — Ζωοδόχου Πηγῆς
— Νεφέλης (Ἑψηλοτέρας καὶ Πλατυτέρας) καί, τέλος,
Χώρας, ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ μυστήριον τῆς Θείας
Εὐχαριστίας. «Ἡ Θεοχαρίτος γαστήρ σου κόρη, τρά-
πεζα λαμπρῶς καὶ μυστικῶς ἀνεφάνη». «Ὡς λαβίδα

βλέπω σε φρικτὴν Παρθένη φέρουσαν Χριστὸν ἀνδρα-
κώδη πυρφόρον». Ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὴν καθαγίαση
τῶν «Φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ Μυστηρίων», πανηγυρικὰ καὶ
χαρμόσυνα ἀκούεται τὸ «Ἄξιον ἔστί», ἢ τὸ τοῦ Ἀσπα-
σμοῦ «Ὁ Ἄγγελος ἔβόα τῇ κεχαριτωμένῃ». Σ' αὐτὴν,
πλέον, τὴ λειτουργικὴ καὶ συμβολικὴ ὁμιλία, εἶναι φυ-
σικὸ καὶ ἡ παλαιὰ ἱστορικὴ παράστασις τοῦ «Ἀσπασμοῦ»
καθὼς καὶ ἡ Θεομητορικὴ αὐτὴ εἰσορτὴ νὰ ἔχει προσλάβει
τὴ μυστικὴ τῆς σημασία: εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ θανάτου
«ἀνάκλησις», ἡ αὐγὴ νέας ζωῆς, τὸ πρόθυρο τοῦ «και-
νοῦ θαύματος». Ἔτσι, ἡ θέσις τοῦ «Ἀσπασμοῦ—Χαι-
ρετισμοῦ—Εὐαγγελισμοῦ», βρίσκεται μπρὸς ἀπὸ τὴν ἱερὴ
κογχύλη, ποὺ ἐμπεριέχει τὴ Θεοτόκῳ ὡς Πλατυτέρα ἢ Ὑ-
ψητέρα καὶ γενικὰ ὡς Χώρα τοῦ Ἀχωρήτου. Ὁ καιρὸς
τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Θείας «ἐνσαρκώσεως», ἦταν ἀνεκάθεν
ἡ 25η Μαρτίου, 9 δηλαδὴ ἀκριβῶς μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν
γέννησιν. Στὴν ἀρχὴ τοῦτο θὰ παρουσίασε ἀρκετὲς δυσκο-
λίες μὲ τὴν χαροποιὰ παρένθεση μέσα στὸ πένθος τῆς
Σαρακοστῆς, ὅπου τὴν ἔρριχναν συχνὰ τὰ Πασχάλια. Μὰ
οἱ δυσκολίες αὐτὲς εὐκόλα συμβιβάστηκαν μὲ τὴν νέα
συμβολικὴ τῆς ἔννοια, ποὺ δικαιολογεῖ καὶ τὴ μετάθεσιν
τῶν «Χαιρετισμῶν» σὰν προεισαγωγὴ στὸ Θεῖο Πάθος.
Ἡ ἴδια ἄλλως τε σύνθεσις τοῦ «Ἀκάθιστου Ὑμνου» φέ-
ρει μέσα τῆς ἑκτυπῆ τὴν προσπάθεια τῆς συμπλοκῆς ἀνά-
μεσα στὶς διπλὲς αὐτὲς ἔννοιες. «Χάριν δοῦναι θελήσας
ὀφλημάτων ἀρχαίων, ὁ πάντων χρεωλύτης ἀνθρώπων,
ἐπεδήμησε δι' αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀποδήμους τῆς αὐτοῦ
χάριτος καὶ σχίσας τὸ χειρόγραφον ἀκούει παρὰ πάντων
οὕτως: Ἀλληλούϊα». Ἀνεξάρτητα μὲ τὸ ἂν ὁ οἶκος τοῦ-
τος ἀναφέρεται εἰς τὴν κάθοδο τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν
Ἄδην ἢ ἀπλῶς στὴ Θεῖα του «σάρκωση», τὸ βέβαιο
εἶναι ὅτι καὶ οἱ παλαιότεροι τοῦ «Ἀκάθιστου Ὑμνου»
εἰκονογράφοι, εἰκονίζαν τὸ Χριστὸ νὰ σπάνει τίς πύλες
τοῦ Ἄδην καὶ νὰ λευτερώσει τοὺς κουρασμένους ἀπὸ τὸ
σκοτάδι προπάτορες τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ παρ-
στάσις τῶν εἰκοσιτεσσάρων οἰκῶν τοῦ «Ἀκάθιστου
Ὑμνου», στὸ πολῦτιμο χρυσοῦφαντο δράριο τῆς Μονῆς
Σταυρονικήτας, ἀπ' ὅπου εἶναι ἀποσπασμένος καὶ ὁ
«Εὐαγγελισμός», ποὺ δίδουμε σήμερα, παλαιότερη ἀπὸ
τίς ἀνάλογες τῶν τοιχογραφῶν τῶν μοναχικῶν κτισμά-
των τοῦ Ἄθω, ποὺ ἐπανειλημμένα καὶ τοῦτοι τὸν παρ-
εστησαν ὁλόκληρο, μὲ κάποιες λεπτομερειτικὰς διαφορὰς
ποὺ ἄλλοτε ἴσως ν' ἀναφέρουμε, πάνου στοὺς τοίχους
ἰδίως τῶν κοινοβιακῶν Τραπεζῶν του, δείχνει πῶς ἀπὸ
τούτῃ τουλάχιστο τὴν ἐποχὴν καὶ ἔπειτα πρέπει νὰ θεω-
ρεῖται σὰν βέβαιο πῶς ἡ συμβολικὴ ἔννοια τῆς «ἐνσαρ-
κώσεως» βρίσκεται σὲ μυστικὴ ἀναφορὰ μὲ τὸ Θεῖο
Δράμα καὶ τὴν ἔννοια τῆς «ἀνάπλασης». Ζωὴ καὶ θάνα-
τος συμπλέκονται πιά σὲ ἔννοιες ὑπερβατές, πέρα ἀπ' τὸ
φθαρτὸ τούτου τοῦ κόσμου, σὲ ἔννοιες ἀπόκοσμες, μέσ'
στὶς ὁποῖες ἡ γρηγοροῦσα ψυχὴ τοῦ «Θεόσωστου Λαοῦ»
εἰτοιμάζεται, γιὰ νὰ διασωθεῖ, μέσα στὴν πτώση του, ἀλώ-
βητη. Ὅταν θὰ φθάσει ἡ μέρα τῆς καταστροφῆς ἢ ψυχῆ
τούτῃ, χωρὶς ἀντίστασιν, γιὰ νὰ σώσει τὴν δαπανημένην
ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες ζωὴν, μέσα σὲ μιὰ ἐκπληκτικὴ ἐσωτε-
ρικὴ ἀνακύκλωση, σὰ μητέρα δλοφυρόμενη, στιγμὴ καὶ
ἀσυμβίβαστη, θὰ σφαλῇ μόνῃ τῆς τὰ μάτια τῆς
ὥραιας, «παρὰ πᾶσαν βρωτείαν», πνευματικῆς τῶν
σπλάγχχνων δημιουργίας τῆς, θὰ κόψει στὴ μέση τὴν
ἱερὴ λειτουργία, σφραγίζοντας τὴ μυστικὴ πύλη, στὴ
βάρβαρον ἔφοδο.

Σιγὴ δεήσεως! Κι ἄξαφνα ἤχου ὁ καμπάνης, δὲν
ἔρεις ἀκόμα ἂν εἶναι ἐσπερινοῦ ἢ νεκρώσιμες.

Για μιὰ περσονναλιστική κοσμοθεωρία (*)

ΣΤΗΝ παρουσίαση του φιλοσοφικού μου πρωτό-
λειου «Διαλεκτική και πρόσωπο», που έκανε από
τις φιλόθενες στήλες του «Βήματος» ο κ. Roger
Milliex, σέ υπερβολή αγάπης μιλώντας και αναφερό-
μενος στην τελευταία προσφορά ώρισμένων Θεσσα-
λονικέων λογοτεχνών, έγραψε ανάμεσα στ' άλλα: «Λοι-
πόν, Αθηναίοι μου, τούτη τη φορά από Βορρά τὸ
φῶς». Θάθελα λοιπόν, κυρίες, δεσποινίδες και κύριοι,
από την πρώτη στιγμή ανεβαίνοντας σ' αυτό τὸ βήμα,
να πῶ πῶς δὲν πρόκειται να σὰς ὁμιλήσω γιὰ πράγ-
ματα που ζητοῦν να ἐκπληξουν, πῶς δὲν πρόκειται να
σὰς φέρω κάποιο φῶς, κάποια πρωτόφαντη ἀλήθεια
που προσδοκᾷ τὴν κατὰπληξη. Θάθελα μόνον να σὰς πῶ
μερικές ἀλήθειες ἀπλές, που σήμερα μέσα στὴν τα-
ραγμένη ἐποχή μας, ἀκούγονται πιά σχεδὸν σ' ὅλες τὶς
ἀκρες τοῦ κόσμου. Γιατί ἀλλωστε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγ-
μὴ πρέπει να πῶ πῶς ἂν τὸ πνευματικὸ κίνημα τοῦ
περσονναλισμοῦ θέλει να φέρει κάποιο μήνυμα στὸν κό-
σμο, αὐτὸ εἶναι τὸ μήνυμα τῆς ἀπλότητος. Δὲν θέλω μ'
αὐτὸ να πῶ πῶς ὁ περσονναλισμὸς γυρεύει να ἀπλο-
ποιήσῃ τὴν ζωὴ μας. Εἶναι ἄλλο πράγμα να εἶναι ἀπλὴ
ἡ ζωὴ μας κι' ἄλλο, ἐντελὼς ἄλλο, να τὴν ἀπλοποιούμε.
Ἡ ἀπλοποίηση εἶναι οὐσιαστικὰ μιὰ παράδοση στὴν
εὐκολία, που πηγάζει ὕστερα ἀπὸ μιὰ διάλυση καὶ ἀπο-
σύνθεση μέσα στὸν πολυσύνθετο μηχανισμό τῆς
ζωῆς. Ἔτσι ἡ ἀπλοποίηση, προὶδὸν κούρασης, εἶναι συμ-
βιβασμὸς ὀριστικὸς μετὰ τὸ συμβατικὸ τῆς ζωῆς... Ἀλλ'
ἡ ἀπλότητα ἀντίθετα εἶναι ἡ χάρις μιᾶς τόλης, μιᾶς
ἀπόφραξης τολμῆς: να περάσουμε πέρα ἀπὸ τὴν ἀτο-
μικὴ περιοχὴ, πέρα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ατομικτικῆς
ἐγνοίας, γιὰ να μποῦμε στὸν ἀνθρώπινο χῶρο που κλεί-
νομε μέσα μας, να ξαναγυρίσουμε στὴν ὑπαρξιακὴ μας
ἐλικρίνεια, να ξαναβροῦμε τὸ πρόσωπό μας καὶ τὴν

(*) Κείμενο διάλεξης που δόθηκε στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο
με πρωτοβουλία τῆς Γαλλοελληνικῆς Ἐνώσεως Νέων.

Σημαίν' ὁ Θεός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια
Σημαίνει κι' ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι
Μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι' ἐξηνταδύο καμπάνες
Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.

Ψάλλει ξερβὰ ὁ Βασιλῆας, δεξιὰ ὁ Πατριάρχης
Κι' ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμοδιὰ ἐσεύσανε οἱ κολῶνες
Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικὸ καὶ νᾶβγει ὁ Βασιλέας
Φωνὴ τοῦς ἤρθε ἐξ οὐρανοῦ κι' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα
«Πάρτε τὰ χερουβικά κι' ἄς χαμηλώσουν τᾶγια
Παπάδες πάρτε τὰ ἱερὰ καὶ σεῖς κερὰ ὀβυσσεῖτε
Γιατ' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη να τουρκέψει».

Ἡ Δέσποινα ταραχτήκε κι' ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε κυρὰ—Δέσποινα καὶ μὴν πολυδακρύξεις
Πάλι με χρόνους καὶ καιροὺς, πάλι δικὰ μας εἶναι».

Κάθε Μάρτη ἔρχονταν τὰ λουλούδια, κι' ἡ νεοβλά-
στητη Φύση σκορποῦσε τὰ μῦρα καὶ τὸ τραγοῦδι τῶν
πουλιῶν, τὰ εὐσκια δέντρα ἔριχναν πρόσχαρα τοὺς
δροσεροὺς ἱσκιους των, ἡ καρδιά σκιροτοῦσε, μὰ μαζί
ἐνόωνθε καὶ τὴ σκληριὰ τῆς βαθύτερη.

Θέλετε δέντρο ἀνθίσετε, θέλετε μαραθεῖτε
Στὸν ἥλιο σας δὲν κάθομαι, μήτε καὶ στὴ δροσιά σας

καρδιά μας καὶ μαζί τὰ ἀνθρώπινα ἐκεῖνα μάτια που
κοιτάζουν με ἀπορία καὶ με ἀγάπη τὸν κόσμο.

Μπαίνοντας στὸ θέμα μου ὀφείλω πρῶτα να δώσω
μιὰ ἐξήγηση. Ὁ περσονναλισμὸς δὲν ἀποτελεῖ ἕνα κλει-
στὸ φιλοσοφικὸ σύστημα, κι' ἀκόμη κατὰ περισσότερο:
δὲν θέλει να γίνῃ. Δὲν σημαίνει αὐτὸ ὅμως πῶς δὲν
ἐπιτρέπει σ' ἕνα φιλοσοφικὸ στοχαστὴ να κάνει τὸ δικό
του φιλοσοφικὸ σύστημα, τὸ δικό του φιλοσοφικὸ «σχῆ-
μα». Ἐὰν ἐπιχειροῦσε κατὰ τέτοιο ὁ περσονναλισμὸς
θαυριόταν τὴν ἴδια τὴν βάση. Γιατί στ' ἀληθινὰ τίποτε
δὲν θάταν πλὴ ἀντιπερσονναλιστικὸ ἀπὸ τὸ να ἀρνη-
θοῦμε στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο να κλείσει τὸ σχῆμα του,
να πλάσει τὴ μορφή του, εἴτε σ' ἕνα ἔργο φιλοσοφικὸ
εἴτε σ' ἕνα ἔργο καλλιτεχνικὸ. Κατὰ ἄλλο λοιπὸν ζητεῖ
να ἀρνηθεῖ ὁ περσονναλισμὸς γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό
του: τὴν συστηματοποίηση τοῦ συστήματος, τὴν δια-
μόρφωση ἐνὸς ἀφηρημένου συστήματος ἰδεῶν μέσα στὸ
ὁποῖο θὰ πνιγεῖ κάθε τι τὸ προσωπικὸ. Τίποτε περισ-
σότερο δὲν εἶναι ἀνεπιθύμητο γιὰ τὸν περσονναλισμὸ,
ὅσο ὁ διανοητικισμὸς, αὐτὴ ἡ ἀπολυτοποίηση τῆς διά-
νοιας που ἔφερε τὴν ξηρασία στὸν κόσμο καὶ που ἔκανε
τὴν κοινωνία μας μιὰ ἐρημὴ χώρα. Κατὰ ἄλλο εὐγενικὰ
φιλοδοεῖ ὁ περσονναλισμὸς: θέλει νάβῃ περισσότερο
μὰ νέα ἀιμόσφαιρα ζωῆς, θέλει να φέρῃ στὸν κόσμο
μηνύματα ἀνθρωπιάς, θέλει μέσα στὸ θόρυβο τῆς ζωῆς
να προβάλλῃ τὴν φωνὴ που μᾶς φέρνει ὁ πανάρχαιος
ἀνεμος, τὴν φωνὴ που μᾶς συνδέει μετὰ τὶς μυστικὲς φλέ-
βες τῆς ζωῆς. Ὁ περσονναλισμὸς σὰν κίνημα πνευμα-
τικὸ ἐργάζεται γιὰ να καλύψῃ μιὰ βαθειὰ τοῦ σημερι-
νοῦ ἀνθρώπου στέρηση, μιὰ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου
ἐλλείψη, που τοῦ δίνει ἀγωνία καὶ τοῦ φέρνει μηδενιστι-
κὲς διαθέσεις. Ὁ περσονναλισμὸς ἐργάζεται, ἔχει στρα-
τευθεῖ σὲ μιὰ μεγάλῃ ὑπόθεση: ἐργάζεται να δημιουργή-
σῃ τὸ νέο ἀνθρώπινο μῦθο, να διαμορφώσῃ τὴν νέα
κοσμοθεωρία, τὴν κοσμοθεωρία που προβάλλῃ τὴν ἀ-

Μόν' καρτερῶ τὴν ἀνοιξὴ τῶμορφο καλοκαῖρι
Νὰ μπουμπουνιάσῃ τὸ κλαρί, ν' ἀνοίξῃ τὸ ροδάμι
Νὰ βγῶ ψηλὰ στὸν Ἀρμυρὸ, ψηλὰ στὴν Παλιοβούνα
Γιὰ νὰ σουρῶ κλέφτικα να μᾶσω τὰ μπουλουκία.

Μέσ' στὸ σκοτάδι τοῦτο τῆς ψυχῆς, ἡ μέρα τοῦ
«Εὐαγγελισμοῦ», ἔλαμπε σὰν αὐγὴ μυστικῆς ἡμέρας.
Καὶ μιὰ 25ῃ Μαρτίου, μιὰν ἡμέρα σὰ σήμερα, μιὰν
ἡμέρα λυτρωμοῦ καὶ ἀνακλήσεως, τὸ χειρόγραφο τῆς
δουλείας ξεσκίζεται καὶ οἱ μαῦροι καὶ ἀπαυδησμένοι
ἀπόδημοι τοῦ πολυπόθητου προσώπου τῆς Ἐλευθερίας,
που τόσο ἄργησε, ξεχύνονται με δρομὴ ἀπὸ κάθε γωνιὰ
τῆς σκληρωμένης γῆς, που γεμίζει ἀπὸ χαρμόσυνους
χαρετισμούς, ἐναγκαλισμούς καὶ λόγια που αἰσθανό-
τανε ὡς μέσα ἡ καρδιά:

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερὴ
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη, που με βιά μετράει τὴ γῆ.

Ἡμέρα ἀφωνῆς χαρᾶς, που κονταίνει βρεφικὰ ἡ
μνήμη, καὶ χορταίνει κι' εὐφραίνεται μέσα στὰ ἱερὰ
τοῦτα πρῶτα χρόνια τῆς νέας ἐθνικῆς μας ζωῆς, χάριζε
τῆς πάντα τὴ λάμψη τοῦ ζωηφόρου σου Ἀγγέλου, καὶ
φαίνε τὴν μετὰ τὴ δροσιά τῶν δόλοικων κρίνων του.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ

νάγκη ζωῆς καὶ σὰν αἴτημα πνευματικὸ γιὰ τὸν ἄνθρω-
πο τῆς ἐποχῆς μας.

Ἔτσι ὁ περσονναλισμὸς δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μιὰ προσ-
πάθεια να ξαναπλασθεῖ ἐκεῖνο που ἔχασε κι' ἐκεῖνο που
γυρεύει ὁ σύγχρονος κόσμος. Θὰ μπορούσα στὴ σημε-
ρινὴ διάλεξη να σὰς ἀναπτύξω με κάποιο τρόπο συστη-
ματικὸ ποιὲς εἶναι οἱ γενικὲς ἀρχὲς τοῦ περσονναλισμοῦ,
γιατὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀρκετὰ εἰκόλο ὕστερα ἀπὸ
τὴν μεγάλῃ ἐπεξεργασία τῶν περσονναλιστικῶν ἰδεῶν
που ἔχει γίνῃ σήμερα στὴν Γαλλία. Ἐνας Maritain,
ἕνας Berdiaeff ἔχουν ἐργασθεῖ με σύστημα πρὸς τὴν
κατεύθυνση αὐτὴ καὶ ὁ πνευματικὸς κύκλος τοῦ περιο-
δικοῦ «Esprit» με ἐπικεφαλῆς τὸν Mounier ἔχει μιὰ
τέτοια προσφορά στὸν τομέα αὐτὸν ὥστε δὲν εἶναι δύσ-
κολο να ξεχωρίσουμε καὶ να διατυπώσουμε τὴ βασικὴ
ἐννοια τῆς περσονναλιστικῆς σκέψης, ἔτσι θὰ ἦταν δυ-
νατὸ να γίνῃ λόγος γιὰ τὴν ἐννοια τοῦ ἀτόμου, γιὰ τὴν
ἐννοια τοῦ προσώπου, γιὰ τὴν μεγάλῃ διαφορά που τὶς
χωρίζει —καὶ που εἶναι τόση μεγάλῃ ὥστε «κόσμος
δλάκερος γεννιέται καὶ χαλιέται πάνω σ' αὐτὴ τὴν
διαφορά», γιὰ να μεταχειριστῶ μιὰ ἔκφραση τοῦ ποιη-
τῆ— γιὰ τὴν ἐννοια τῆς ἐπικοινωνίας, γιὰ τὴν ἐννοια
τῆς δέσμευσης, γιὰ τὸ αἶμα τοῦ ἀπολύτου. Δὲν εἶναι
ὅμως σήμερα ὁ σκοπὸς τῆς διάλεξής μας αὐτός. Ἐλπίζω
πὸς ὁ «Ἑλληνογαλλικὸς Σύνδεσμος τῶν Νέων» στὸ
μέλλον θὰ φροντίσει να κατατοπίσει τοὺς φίλους του
πάνω σ' αὐτὰ, γιατί περιλαμβάνει μέσα στὸς κόλπους
του, ἀρκετοὺς ἄξιους φίλους τοῦ περσονναλισμοῦ.

Κατὰ ἄλλο θάθελα ἀπόψε να κάνω: Ἐχοντας ἀκρι-
βῶς σὰν βάση τὴν ἐργασία τῶν περσονναλιστικῶν ἰδεῶν
που ἔχει γίνῃ, να σὰς δώσω τὸ γενικὸ διάγραμμα τοῦ
νέου, τῆς νέας περσονναλιστικῆς κοσμοθεωρίας. Θὰ
προσπαθῶ μέσα στὰ περιορισμένα ὅρια τῆς διάλεξης
να σὰς ἐμφανίσω με κάποιο τρόπο τὸ κλίμα, τὴν ἀιμό-
σφαιρα τῆς περσονναλιστικῆς σκέψης καὶ τῆς περσοννα-
λιστικῆς στάσης. Βέβαια καθόλου δὲν ἰσχυρίζομαι
πὸς ἡ νέα περσονναλιστικὴ κοσμοθεωρία ὑπάρχει κιόλας.
Κάθε ἄλλο. Ἡ περσονναλιστικὴ κοσμοθεωρία θάναί ἡ
κοσμοθεωρία τῆς νέας κοινότητος που θὰ βγεῖ μέσα ἀπὸ
τὴν σημερινὴ παρακμή. Δὲν θὰ προκύψῃ ὅμως μηχανί-
κά, ἀλλ' ἀντίθετα μετὰ τὴν ἐνέργεια τῆς ἀνθρώπινης
θέλησης καὶ τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς. Γι' αὐτὸ εἶναι
χρέος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων να ἐπισημάνουν τὰ
κύρια σημεῖα τῆς, ἀκριβῶς γιὰ να μπορέσουν να ἐργα-
στοῦν γιὰ τὴν διαμόρφωσή της. Ὁ ὅρος κοσμοθεωρία
σιὰ χρόνια μας ἔχει περάσει με μιὰ εὐκόλη χρῆση. Εἶναι
ἀληθινὸ πὸς ἐτυμολογικὰ ὁ ὅρος ἐπιβάλλει ἕνα σεβασμὸ.
Θάλεγα κάποιο δέος. Μόλις τὸν προσφέρεις νοιώθεις να
κυριαρχεῖσαι ἀπ' ἐκεῖνο τὸ ἀνάμικτο αἶσθημα που σε
γιομίζει ὅταν ἀτενίζεις τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ κόσμου
καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὴν σμικρότητα, τὸ αἶσθημα ἐκεῖνο
που τόσο ἄμεσα συνδέεται μετὰ τὸ λατρευτικὸ γονάτισμα
τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο
ἀτομο τοῦ καιροῦ μας μιὰ τέτοια στάση: γι' αὐτὸν δὲν
ὑπάρχει κοσμοθεωρία, ὑπάρχει καὶ μιὰ ὀλόκληρα ἰδιαί-
τερη καὶ ξεχωριστὴ. Δὲν ὑπάρχει σύμπαν καὶ κόσμος
γιὰ να θεωρηθεῖ τὸ ἀτομο, ἀντίθετα ὁ ἑαυτός του, ὁ κό-
σμος καὶ ἡ αὐθαίρετη ἀντίληψη που ἔχει γιὰ τὸν ἑαυτό
του εἶναι ἡ κοσμοθεωρία του. Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ ἀτό-
μου τῆς σύγχρονης παρακμῆς εἶναι τὸ ν' ἀρνεῖται τὴν
ὑπαρξί, σὲ σωστὰ τὴν δυνατότητα να ὑπάρχει κο-
σμοθεωρία.

Κοσμοθεωρία σημαίνει μιὰ γενικὴ θεώρηση τοῦ
κόσμου. Σημαίνει λοιπὸν βασικὰ μιὰ παραδοχὴ πὸς
ὑπάρχει ἕνας κόσμος, ὁ κόσμος. Δὲν πρέπει να φανεῖ
καθόλου περιττὴ ἡ ἐπιμονὴ μας σ' αὐτὴ τὴν πρωταρχικὴ

ἀλήθεια που φαίνεται σὰν μιὰ ταυτολογία. Ἀντίθετα
πρέπει να κατανοηθεῖ πὸς ἡ ἐπιμονὴ ὑπάρχει γιατί
εἶναι ἀνάγκη να τονισθεῖ πὸς ὁ ἄνθρωπος σήμερα δὲν
πιστεύει, θάλεγα πὸς δυσκολεύεται να πιστεύσει, σ' αὐ-
τὸν τὸν ἀπλὸ λόγο. Δὲν ἀναφέρομαι στὸ γνωστὸ φιλο-
σοφικὸ, γνωσιοθεωρητικὸ σολιψισμό ὅταν διατυπῶ
αὐτὴν τὴν σκέψη. Θεωρητικὰ σολιψιστὲς σήμερα δὲν
παραδοχουν. Ὑπάρχει ἀρκετὴ εὐφύια στὸς σημερινούς
ἀνθρώπους, ὥστε να μὴν ἐκτιθεταῖ ὑποστηρίζοντας ἐπό-
ψεις που γρήγορα ἀναιροῦνται, ὅσο κι' ἂν φαίνονται
θεωρητικὰ ἀκαταμάχτες. Ὑπάρχει λοιπὸν κάποιος ἄλ-
λος λόγος που μᾶς κάνει να ὑποστηρίζουμε πὸς οἱ ἄν-
θρωποι σήμερα δὲν πιστεύουν στὴν πρώτη ἀπλὴ ἀλή-
θεια που ἀναφέραμε. Εἶναι ἀκριβῶς ὁ λόγος ἐκεῖνος
που τοὺς ἀναγκάζει να μὴν παραδέχονται οὔτε καὶ τὸν
θεωρητικὸ σολιψισμό: Εἶναι ἡ ἐγωκεντρικὴ ψυχολογικὴ
πραγματικότητά τους. Τὸ ἀτομο μετὰ τὴν ἐγωκεντρικὴ
ψυχολογία δὲν μπορεῖ ν' ἀποφασίσει να παραδεχθεῖ σὰν
γενικὴ θεωρητικὴ ἐποχή τὸν σολιψισμό, γιατί αὐτὸ ση-
μαίνει πὸς τότε γιὰ τὸν ἄλλον σβύνει αὐτός. Κι' εἶναι
δὴ ἀκριβῶς που βρίσκεται ὅλη ἡ ἀρρώστεια τοῦ σύγ-
χρονου ἀνθρώπου: ὅσο πεισματικὰ ἀρνεῖται να παρα-
δεχθεῖ τὸν ἄλλον καὶ τὸ ἄλλο, τόσο παθαίνεται να τὸν
παραδέχονται οἱ ἄλλοι. Ἀν τὸ ἡδονιστικὸ ἀτομο ἀρνεῖ-
ται τὴν κοινωνία, τῆς κοινωνίας τὴν παραδοχὴ, ἐν τού-
τοις ἐπιμένει ἡ κοινωνία να ὑπάρχει σὰν θέατρο—μόνο
ἔτσι—που χειροκροτεῖ.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ βαθειὰ ἐγωκεντρικὴ ψυχολογικὴ
πραγματικότητα εἶναι ὁ λόγος τῆς ἐπιμονῆς μας στὴν
ἀντίληψη πὸς ἡ ὑπαρξὴ τῆς κοσμοθεωρίας προϋποθέ-
τει τὴν παραδοχὴ τῆς ὑπαρξὸς τοῦ κόσμου. Ἐπιμένω
γιατὶ ὅσο κι' ἂν φαίνεται παράλογο, ὅσο κι' ἂν φαίνε-
ται πὸς λογικὰ σήμερα αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν
να τὸ ἀρνηθοῦν, ἐν τούτοις βαθύτατα ψυχολογικὰ τὸ
ἀρνοῦνται, τὸ ἀρνοῦνται δίχως κανένα δισταγμὸ: εἶναι
ὅμως ὁ ἐγωκεντρισμὸς τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ σύγχρονοι
«ὑπαρξιστικὲς» ἐκφράσεις, πὸς δὲν ὑπάρχει ὁ κόσμος
παρὰ σὰν ὁ κόσμος μόνο γιὰ τὴν ἐγωκεντρικὴ ἐντέλεια
πῆραν τοῦτο τὸ νόημα: «δὲν ὑπάρχει ὁ κόσμος γιὰ να
τὸν θεωρῶ, ὑπάρχει ὁ κόσμος γιὰ να με θεωρεῖ». Εἶναι
ἀκριβῶς ἡ ἀντίθετη στάση ἀπ' ἐκείνη που πλὴ πάνω,
στὴν πρώτη παράγραφο ἀναφέροντάς τιν, εἶπα πὸς
συνδέεται ἄμεσα μετὰ τὸ λατρευτικὸ ἀνθρώπινο γονάτισμα.
Ἐδῶ, στὸ σημεῖο αὐτὸ, συμπυκνώνεται καὶ ἀποκορυ-
φώνεται ἡ ἀνθρώπινη, τοῦ ἀτόμου, ἡ ἐπαρση, ἐδῶ
περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο φανερόνεται ἡ πρόθεση τῆς
θεοποίησης, αὐτὴ ἡ «ὑβρις» τοῦ «μένους» ἀπέναντι στὸ
«ὄλον» που περιέχει τὰ πάντα. Διότι ἐδῶ βασικὰ ὑπό-
χει ἡ ἐξῆς ἀντιστροφή: Ἀντὶ τὸ μέρος να ἀποδεχθεῖ τὸ
ὄλον, ἀντὶ ὁ ἄνθρωπος να παραδεχθεῖ τὸν κόσμον, τὸ
μέρος διαδιδῶναι αὐτάρκεια (γίνεται ὄλον), ὁ ἄνθρω-
πος—ἀτομο γίνεται ὄλος ὁ κόσμος.

Αὐτὴν τὴν ἀπάτη πρέπει ἀρχικὰ να ἀποβάλλωμε
προκειμένου να ξεκινήσουμε γιὰ τὴν διαμόρφωση τῆς
νέας κοσμοθεωρίας. Δὲν εἶναι «δογματικὴ ματεριαλι-
στικὴ» ἀπαίτηση ἡ παραδοχὴ τῆς «ύλης», τῆς «φύσης»,
τοῦ κόσμου, μιὰ δογματικὴ παραδοχὴ που σκοτώνει τὸ
πρόσωπο μας καὶ τὴν καρδιά μας. Ἀλλοῦ βρίσκεται
αὐτός ὁ κίνδυνος. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ ἀπαίτηση να παρα-
δεχθοῦμε τὸ ὄλον, γιὰ να ἀποδεχθοῦμε τὸ θάνατο τοῦ
μέρους ἀντίθετα ἐπιμένουμε στὴν παραδοχὴ τοῦ ὄλου
γιατὶ αὐτὸ μόνον μπορεῖ να μᾶς ὁδηγήσῃ στὴν διάσωση
τοῦ μέρους. Δὲν ὑπάρχει θάνατος γιὰ τὸ μέρος, ὅταν
ἀποδεχθεῖ τὸ ἄλλο, κι' ἄς ἀνοίγονται τάφοι.

Ἡ ἀντίληψη πὸς ὁ κόσμος εἶναι συνειδητὰ μόνον
στὸ «ὑποκείμενον», μόνο στὴν ὑπαρξὴ που ἔχει συνεῖ-
δηση ὑπαρξῆς, καθόλου δὲν μπορεῖ να ταυτίζεται μετὰ τὴν

έγωκεντρική διαστροφή. «Δεν υπήρχε ο κόσμος προτού έλθω» διακηρύσσει ο έγωκεντρικός παρερμηνεύοντας την αλήθεια πώς μόνον στο πρόσωπον γίνονται συνειδητή ή παρουσία του κόσμου. Άλλ' άλλη είναι η αλήθεια: το ότι έγω σαν πρόσωπο έχω συνείδηση του κόσμου, αυτό σημαίνει πώς μόνο στο πρόσωπο διακηρύσσεται ή παρουσία του κόσμου, πράγμα που σημαίνει πώς για το πρόσωπο όχι μόνον υπάρχει ο κόσμος αλλά και φωνάζει πώς υπάρχει. Η συνείδηση είναι μια πρόσθετη επιβεβαίωση, κι' όχι λόγος που πείθει για την ανυπαρξία του κόσμου, πριν έλθει κι' όταν φύγει ο άνθρωπος.

Ούτε πάλι η αντίληψη πώς τον κόσμο αντιμετωπίζουμε πάντα μ' ένα τρόπο ιδιαίτερο, προσωπικό, μπορεί να ταυτισθεί με την έγωκεντρική διαστροφή. Δεν μπορούμε ν' αρνηθούμε το ιδιαίτερο που υπάρχει πάντα σε μια θεώρηση του κόσμου. Η παραδοχή άλλωστε του «ιδιαιτέρου σημαίνει πώς παραδεχόμαστε πώς υπάρχουν και άλλοι που θεωρούν τον κόσμο. Πώς μπορού να παραδεχθώ πώς και άλλοι θεωρούν τον κόσμο, όταν αρνηθώ την ιδιαιτερότητα, ότι δεν υπάρχει το ιδιαίτερον, πώς μπορεί να υπάρξει το «έτερον»; Άλλα ταυτόχρονα πώς μπορεί να νοηθεί τί «ιδιαιτερον», δίχως την προηγούμενη παραδοχή πώς υπάρχει το «κοινόν»; Πώς λοιπόν μπορούμε να παραδεχθούμε πώς υπάρχει μία «ιδιαιτερη θεώρηση» όταν αρνηθούμε να προϋποθέσουμε την «κοινή»; Το ιδιαίτερο και πάλι υπάρχει με την προϋπόθεση του κοινού, άλλ' υπάρχει σαν κάτι πρόσθετο, σαν μια πρόσθετη επιβεβαίωση της αντικειμενικότητας του κόσμου. Ακόμη περισσότερο: μόνον η συνείδηση του ιδιαιτέρου μ' εμφανίζει έντονα την συνείδηση της κοινότητας της κοσμοθεωρητικής θεώρησης. Όπως επίσης μόνον με την προϋπόθεση της παραδοχής της κοινότητας, νοιώθω το ιδιαίτερο το προσωπικό μου, νοιώθω αυτήν την δική μου καρδιά, αυτά τα δικά μου μάτια που θεωρούν τον κόσμο μαζί μ' εμένα την κοινότητα των ανθρώπων. Πρέπει να ξανατονηθεί πάλι εδώ αυτό το απλό όσο και μεγάλο δίδαγμα που αναπηδά απ' οποιαδήποτε εξέταση του όντος: μόνον η παραδοχή του "Άλλου διασώζει την άρνηση του έγωκεντρισμού υπάρχει η είσοδος —ή θέση— της σωτηρίας.

Του κόσμου γενική θεώρηση είναι η κοσμοθεωρία. Πώς όμως πρέπει να νοηθεί αυτή η θεώρηση; Ποιά είναι η ποιότητα, ο χαρακτήρας, τα συστατικά της; Είναι ανάγκη κι' αυτό να διασαφηνισθεί γιατί στο καιρό μας ο όρος θεώρηση γρήγορα συγχέεται με τον «διανοητικισμό» (intellectualismus). Ο διανοητικισμός, καθαρό γέννημα του νεώτερου αστισμού που επιμένει στην διάκριση, θέλει να θεωρήσει τον κόσμο μέσα σ' έν' αυστηρό, στεγνό σύστημα έννοιών. Ο διανοητικισμός όταν θεωρεί τον κόσμο χάνει την επαφή του μ' αυτόν, στον διανοητικισμό κόβεται η ένότητα μεταξύ ανθρώπων και κόσμου. Και δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε γιατί συμβαίνει έτσι: το κύριο χαρακτηριστικό της διάνοιας είναι η πραγματοποίηση και η έμμονη στη διάκριση, η διάνοια επιμένει στην διάσπαση του ενιαίου. Δεν πρέπει καθόλου να μ' διαφεύγει πώς υπέρτατη αρχή της διάνοιας είναι η αρχή της μη αντίφασης. «Όχι ενδέχεται το αυτό δι' ένα και τον αυτόν χρόνον είναι και μη είναι» είχε πει ο Αριστοτέλης. Αυτή η αρχή δεν είναι θεμελιωτική αρχή της διάνοιας, της διανοητικής ενέργειας επιμένει απόλυτα στην διάκριση. Κι' αν είναι αναμφισβήτητο πώς η αρχή αυτή αποτελεί το ένα σκέλος μ'ας επιστημονικής θεωρίας των πραγμάτων είναι έν τούτοις εξαιρετικά φτωχή όταν έρχεται να απαιτήσει να γίνει μια αρχή ανθρώπινης καθολικής θεώρησης του κόσμου. Γιατί αυτό έχει κάνει ουσιαστικά ο αστικός intellectualismus.

Ανύψωσε την αρχή της μη αντίφασης σε αρχή γενικής θεώρησης του κόσμου. Η περίπτωση του Wolff είναι χαρακτηριστική και αντιπροσωπευτική. Ο αστικός intellectualismus στη θέση της κοσμοθεωρίας έβαλε τον «επιστημονισμό», απ' όλο τον άνθρωπο πρόσφερε μόνον τις ζωικές, τις υλικές του ανάγκες, τις ανάγκες της βιολογικής του ατομικότητας. Πίστεψε πώς η ευδαιμονία του υπάρχει στην εξασφάλιση μ'ας μόνιμης ικανοποίησης της, γι' αυτό όλο το ανθρώπινο πρόβλημα το αντιμετώπισε σαν θέμα καθαρής πρακτικής ενέργειας πάνω στον κόσμο, μ'ας ενέργειας φωτισμένης και καθοδηγημένης από μια καθ'αρχή επιστημονική θεώρηση του κόσμου. Έτσι ξεγελείται η επιμονή του σε μια διανοητική επιστημονική θεωρία του κόσμου. Όσο κι' αν σε μερικές περιπτώσεις ο επιστημονισμός ξεκινά από άλλες προθέσεις και είναι ανένδοτος από ήθικη ανθρωπιστική αδιαλλαξία, όπως λ.χ. στην περίπτωση του μαρξικού επιστημονισμού, η βαθύτερη έρευνα φανερώνει πώς ο επιστημονισμός έχει γεννηθεί, έχει πηγάσει απ' ευθείας από τον αστικό ατομισμό.

Οι υλικές, ζωικές ανάγκες πάντα συνδέονται με μια βιολογική ατομικότητα (ή ακόμη με το άθροισμα των βιολογικών ατομικότητων). Εκείνο που έκανε ο αστισμός, (κι' αυτό γιατί δεν μπορούσε να δει τίποτ' άλλο στον άνθρωπο παρά μόνον το άτομο), είναι το ίδιο: κάτω από την έλλειψη και την στέρηση (και πέρα απ' αυτές) των υλικών έξωτερικών αναγκών, δεν μπόρεσε να δει την υλική ανθρώπινη έλλειψη και στέρηση απ' την οποία πηγάει ή βαθειά δραματικότητα του ανθρώπου μέσα στον κόσμο. Αυτή είναι η βαθύτερη αιτία, η ψυχολογική, που οδήγησε τον αστικό άνθρωπο αντί για κοσμοθεωρία να διαμορφώσει τον επιστημονισμό, τον intellectualismus. Μπροστά στις βιολογικές ανάγκες, μπροστά στο άτομο, προδόθηκε η καρδιά και ο άνθρωπος: έγινε πράγμα ανέφικτον πιά η διαμόρφωση μ'ας κοσμοθεωρίας. Γιατί δεν πρέπει ακόμη να πεφτουμε θέματα της απάτης. Ο νεώτερος αστισμός, όχι μόνον τώρα, στην περίοδο της παρακμής του δεν έχει «μύθο» —κοσμοθεωρία— άλλ' ακόμα και στην περίοδο της ανόδου του δεν είχε. Ο αστισμός κινήθηκε με έννοιες και αφηρημένες ιδέες, όχι με την προβολή μ'ας νέας ζωής: η «κοσμοθεωρία» του είναι η απαρχή της άρνησης της κοσμοθεωρίας.

Έτσι απ' όσα είπαμε γίνεται πιά φανερό ποιός είναι ο δεύτερος όρος για την ύπαρξη μ'ας κοσμοθεωρίας. Δεν αρκεί να παραδεχθούμε πώς υπάρχει ο κόσμος για να υπάρξει κοσμοθεωρία: ανάγκη είναι ακόμα να παραδεχθούμε πώς υπάρχει και ο άνθρωπος με την αιώνια του μοίρα μέσα στον κόσμο. Πράγμα που σημαίνει πώς για να φθάσουμε σε μια θεώρηση του κόσμου είναι απαραίτητο να κατεβούμε πέρα από τις ανάγκες του ατόμου, στην καρδιά του ανθρώπου. Η ανακάλυψη, η παραδοχή της ανθρώπινης καρδιάς, ο σεβασμός των δικαιωμάτων της, μ'ας ανοίγει τον δρόμο για την διαμόρφωση της κοσμοθεωρίας.

Τί υπάρχει λοιπόν μέσα στην ανθρώπινη καρδιά που μ'ας κάνει να μη μπορούμε ν' αρκεσθούμε σε μια ξερη διανοητική ένατηνση του κόσμου;

Όταν ζητούμε να περάσουμε από την περιοχή του ατόμου, για να μ'ούμε στην καρδιά του ανθρώπου, αυτό δεν σημαίνει πώς θέλουμε ν' αρνηθούμε το γεγονός ότι ο άνθρωπος είναι μια ατομική βιολογική οντότητα. Πολύ περισσότερο δεν θέλουμε στην θέση του ζωντανού ανθρώπου να προβάλλουμε μια αφηρημένη θεωρητική έννοια ανθρώπου. Ούτε, ακόμη, στην πρόθεσή μας υπάρχει η διάθεση να ανακαλύψουμε κάτω από το βιολογικό στρώμα, μια άλλη «ουσία», δόλωτα ξεχωριστή

που ονόμασαν είτε ψυχή, είτε πνεύμα. Θέλωμε απλά να εισδύσουμε με κατανόηση σ' αυτή την συνείδηση της ύπαρξης που υπάρχει στην κάθε μια βιολογική ανθρώπινη οντότητα. Δεν αντιλαμβανόμαστε αυτή την συνείδηση θεωρητικά και αφηρημένα, αν κι' όχι επίσης δόλωτα μ' ένα τρόπο ποιητικό, σχεδόν ρωμαντικό. Νοιώθουμε μέσα στην καρδιά μας, σ' αυτή την σάρκινη αιμάτινη καρδιά μας, μια φωνή παρουσίας, ένα μήνυμα ύπαρξης γεμάτο ερώτημα και μυστήριο.

Τί είναι αυτή η συνείδηση της ύπαρξης; Είναι δυνατό να σταθούμε μπροστά σ' αυτό το ερώτημα μ' ένα τρόπο σταθερό, δόλωτα επιστημονικό; Δεν σημαίνει αυτό πώς θέλουμε ν' αρνηθούμε την επιστημονική θεώρηση αυτής της πραγματικότητας που έδρευε μέσα μας. Θέλωμε απλά με το ερώτημά μας να δείξουμε πώς πέρα από μια νόηση επιστημονική της συνείδησης, δεν μπορούμε ν' αρνηθούμε μια άπορία που είναι εγκαθιδρυμένη σ' αυτήν την καρδιά της καρδιάς μας. Μερικοί ισχυριστούν πώς μια τέτοια πρόθεση πηγάει από το απροσανατόλιστο, από το γεγονός ότι η συνείδησή μας δεν έχει συλλέξει, δεν έχει συνειδητοποιήσει τα αίτια του καιρού της, ώστε να δοθεί σ' αυτά μ' ένα τρόπο απόλυτο, και συνεπώς όλ' αυτή η μυστηριακή ατμόσφαιρα δεν είναι τίποτ' άλλο παρά μια συνέπεια της διαφυγής από το συγκεκριμένο, μ'ας παραόδους του εαυτού μας στους άοριστους καύμους της ύπαρξης. Λοιπόν δεν θά το αρνηθούμε πώς στα χρόνια μας η ύπαρξη ακή άπορία έχει πάθει κι' αυτήν την διαστροφή: δεν μπορούμε να ξεχάσουμε ούτε τις νεο-ιδεαλιστικές σύγχρονες φιλοσοφίες που ζητούν να παρηγορήσουν τον άνθρωπο, δείχνοντάς του όχι το δρόμο της αλλαγής της πραγματικότητας μέσα στην οποία αποσυντίθεται αλλά γιομίζοντάς τον με φαντασίες και όνειρα άρρωστα, ούτε θά λησμονήσουν με την πλειονότητα της σύγχρονης μοντέρνας τέχνης που σαν έσωτερικότητα αντιλαμβάνεται όχι την στροφή προς την καρδιά όπου υπάρχει η ανθρώπινη κοινότητα μέσα σε μια συνείδηση, αλλά το χώρο όπου έχουν συγκεντρωθεί όλα τα άπονημένα άτομα όνειρα, όλα τα τραύματα του ήδονιστικού ατόμου. Όταν λοιπόν δμιλούμε μια ύπαρξη ακή άπορία, έχουμε προηγουμένως συνειδητοποιήσει την σύγχρονη παρακμιακή διαστροφή της. Άλλα δεν μπορούμε ούτε για μια στιγμή να δεχθούμε πώς αυτή η διαστροφή του ξεροού επιστημονισμού. Δεν μπορούμε ακόμη να δεχθούμε πώς τουτό το πράγμα (ή παραδοχή του ξεροού επιστημονισμού) είναι μια αναγκαία αυστηρότητα που πηγάει από τις ανάγκες να εξυπηρετηθεί σήμερα η προώθηση του ανθρώπου. Δεν μπορεί να γίνει η κοινωνική μεταβολή παραγνωρίζοντας τα δικαιώματα της ανθρώπινης καρδιάς. Το αντίθετο αυτής της αλήθειας είναι πλάνη, που δεν έχει μόνον συνέπειες πάνω στην ανθρωπιά της Κοινωνικής Αλλαγής συνέπειες άσχημες και στην τεχνική της. Γιατί η τεχνική της Κοινωνίας δεν γυρεύει να κινήσει ένα άψυχο υλικό, ή μια άλλη μάζα βιολογικών οντοτήτων, αλλά ζητεί να κινητοποιήσει ανθρώπους που μέσα στην καρδιά τους υπάρχει η συνείδηση της έλλειψης, το αίτημα του αιώλου, ή προσδοκία και το όνειρο. Κι' αυτά τα πράγματα που υπάρχουν μέσα στις καρδιές των ανθρώπων δεν είναι καθόλου άπατες, κι' ακόμη περισσότερο είναι άστοπο να ζητούμε να τα ξεγηήσουμε με την τεχνικιστική αντίληψη του Φρόυδ.

Είναι ανάγκη λοιπόν να ορισθεί εδώ μ' ένα τρόπο θετικό πώς έννοούμε την ύπαρξη ακή άπορία σαν ένα βασικό όρο για την διαμόρφωση κοσμοθεωρίας. Είναι όμως απαραίτητο προηγούμενα να τονισθεί πώς αυτό το πράγμα δεν αποτελεί μια πρωτόφαντη ανακάλυψη.

Η ύπαρξη ακή άπορία έχει εκδηλωθεί μ' ένα τρόπο θαυμαστό σε μια ιστορική περίοδο της ανθρωπότητας: έννοω την ελληνική αρχαιότητα. Στους προσωκρατικούς φιλόσοφους, στον Πλάτωνα κι' ακόμη στον Αριστοτέλη, σ' αυτόν τον θεμελιωτή της επιστήμης, σ' όλους τους ποιητές και καλλιτέχνες και σ' όλους τους ανθρώπους που αποτελούσαν την αρχαία ελληνική κοινότητα ή κοινωνία. Κι' είναι καιρός πιά εδώ να πούμε πώς αν υπάρχει ένα θαύμα σ' αυτόν τον κόσμο που ονομάζουμε αρχαίο ελληνικό κόσμο, αυτό το θαύμα οφείλεται στο γεγονός ότι ο κόσμος αυτός είχε κοσμοθεωρία. Δεν ήταν λοιπόν δυνατό να λείψει από τον κόσμο αυτόν ένα βασικό στοιχείο της κοσμοθεωρίας όπως είναι η ύπαρξη ακή άπορία.

Ύπαρξη ακή άπορία θά πεί μόνιμη εγκαθίδρυση της αγνότητας μέσα στην καρδιά του ανθρώπου. Ακόμη θά πεί να βλέπεις τον κόσμο κάθε στιγμή σαν νάνι η πρώτη στιγμή της ζωής σου. Ύπαρξη ακή άπορία θά πεί πρωτεύουσα, μόνιμη παιδικότητα. «Έλληνες δει παίδες»... από πού όμως πηγάει αυτή η αγνότητα;

Η αγνότητα αναβλύζει από μια ελκρινή στροφή προς την συνείδηση που αποτελεί την κορυφή και το βάθος της ύπαρξης. Μέσα στην συνείδηση ένοιαχουμε μαζί με την συνείδηση της ύπαρξης και η συνείδηση ότι δεν υπάρχουμε πλήρεις. Η συνείδηση είναι συνείδηση στέρησης. Έτσι όμως όπως υπάρχει η συνείδηση της στέρησης δεν μπορεί παρά να γεννάει τον πόθο, το αίτημα της πλήρωσης. Η συνείδηση είναι, γίνεται αίτημα αιώλου. Κι' έτσι καθώς κινείται με ελκρινεία, δίχως να την ενδιαφέρει το θέατρο των ανθρώπων, ή ύπαρξη ανάμεσα στην στέρηση και στον πόθο της πλήρωσης, γεννιέται η άπορία. Γιατί υπάρχουμε, πώς υπάρχουμε, τί είναι ο κόσμος που υπάρχουμε; Τί είναι το όν; «Και δη και το πάλα και νύν και άει ζητούμενον και άει απορούμενον τί το όν».

Όταν λοιπόν έτσι γίνει αντιληπτή η έννοια, η αντίληψη της άπορίας γίνεται φανερό, πόση ανθρωπιά και πόση αγνότητα περιέχει. Η άπορία υπάρχει στο βάθος και πέρα από την ατομική μέριμνα, πέρα από τις συγκεκριμένες πραγματικές επιδιώξεις, όχι βέβαια για να τις αρνηθεί αλλά για να δώσει και σ' αυτές ένα βαθύτερο ύπαρξη ακή νόημα. Όταν ένας συγκεκριμένος άνθρωπος «άπορεί, άπορεί ο Άνθρωπος, άπορεί ο άνθρωπος ή συνείδηση του όντος. Η άπορία είναι άπορία της πανανθρώπινης κοινότητας, κι' όλου αυτού του κόσμου με τον όποιον ο άνθρωπος έχει συνδέσει την μοίρα του. Από την άπορία, ή οποία υπάρχει στο βάθος της ανθρώπινης ύπαρξης, αναπηδούν όλα εκείνα τα βαθειά αίτηματα που ξεπερνούν τις βιολογικές ανάγκες του ανθρώπου. Η προσδοκία, ή οποία άλλοτε εμφανίζεται σαν νοσταλγία μ'ας χαμένης ευδαιμονίας είναι ή πύλο έντονη έκφραση του πόθου της πλήρωσης που πηγάει από την στέρηση της ανθρώπινης καρδιάς. Η συνεχής και αδιάκοπη αναζήτηση να υπάρξει μια δικαίωση, ή επιμονή για να βρεθεί μια πλήρη ικανοποίηση, ή αναζήτηση της πεποίθησης πώς θά πραγματοποιηθεί το όνειρο που έχει σφραγίσει με φίλημα την καρδιά μας, ξεκινούν κι' έχουν σαν άφετηρία την άπορία. Γι' αυτό ποτέ δε σταματά ή ανθρώπινη όρεξη για μάθηση, ποτέ δεν κάμπτεται ή επιμονή για την ανακάλυψη ενός νοήματος, του νοήματος της ζωής.

Άλλα και ή θρησκευτικότητα και ή τέχνη από την ίδια βαθειά άπορία του ανθρώπου πηγάζουν: τον ασίγαστο πόθο της ζητούν να ικανοποιήσουν.

(Το τέλος εις το επόμενο)

ΒΑΣΙΛΗΣ ΦΡΑΓΚΟΣ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΛΟΓΗ

Αφιέρωμα του Μεταφραστή
στο ΣΤΡΑΤΗ ΜΥΡΙΒ-ΛΗ

AUS DEM «STUNDENBUCH»

Τη ζωή μου ζω σε κύκλους που έλο αβγαίνουν,
που πάνω από τα πράγματα έλο αβγαίνουν.
Τόν τελευταίο μπορεί να μην τον κλείσω,
μά θα το μοχθήσω.

Γυρίζω, από το Θεό, τον πανάρχαιο πύργο, γύρω,
κ' αιώνες αιώνων κάνουν αυτό το γύρο.
Γεράκι νύχαι, θύελλα, δεν ξέρω τί άλλο,
ή τάχα ένα τραγούδι είμαι μεγάλο;

Αν μόνο μία φορά το πάλι απόλυτα σιωπούσε.
Αν το τυχαίο και συμπτωματικό,
βουβαίνονταν και το γέλιο το γειτονικό,
αν ο θόρυβος των αισθησών μου ηρεμούσε,
πού τόσο μ' έμποδίζει ν' άγρυπνώ—

Με μία χιλιόμορφη σκέψη θα δυνάμουν ίσως
ως τα πέρατά σου να σε στοχαστώ
και μόνο όσο κρατά ένα χαμόγελο να σε κρατήσω,
σε κάθε ζωή για να σε χαρίσω
σάν ευχαριστώ.

Ό πρατότα Νόμς, σ' άγαπώ,
που μέσα του ώριμάσαμε, μαζί του για ν' άγωνιστούμε
ω νοσταλγία μεγάλη, που δεν την έχουμε νικήσει,
δάσος, έσύ, που από μέσα του ποτέ δε θα θγούμε,
τραγούδι, έσύ, που με τη Σιωπή σ' έχουμε τραγουδήσει,
δίχτυ, έσύ, σκοτεινό,
που τις αισθήσεις μας, ενώ έφευγαν, έχεις τυλίξει.

Ατέλειωτα μεγάλων άρχισες τον έαυτό σου,
τη μέρα κείνη, που μάς είχες άρχισει,
και τόσο ώριμάσαμε κάτω από το φως σου,
τόσο φαρδύνουμε κ' έχουμε βαθιά ριζωθεί,
που μες σ' ανθρώπους, σ' Άγγέλους και Παναγίες, μπορείς
ξαποστάζοντας, να τελειώσεις τον έαυτό σου.

Τό χέρι σου άσε στ' ούρανό να ξαποστάσει
την καμπύλη κι' άμίλητος ύπόφερε ό,τι έμεις
σου ποιοίμε: την κάθε σκοτεινή μας πράξη.

Θεέ, τί θα κάνεις αν εγώ παθάνω;
Η στάμνα σου είμαι' αν σπάσω;
Τό πιστό σου είμαι' αν χαλάσω;
Τό ένδυμά σου και τό επιτήδεύμά σου
είμαι: μαζί με μένα χάνεις τό νόημά σου.

Αν μένεις πίσω μου, δε θάχεις πιά στίτι κανένα
που με φιλικά και ζεστά λόγια νάρχεται κοντά σου.
Από τό πόδια σου πέφτουνε τά κουρασμένα,
τά θελουδένια, που εγώ 'μαι, σάνταλά σου.

Ό μεγάλος μανθός σου σ' έγκαταλείπει.
Τό βλέμμα σου, που εγώ με τη θερμή
παρειά μου, σάν προσκέφαλο, τό έχω δεχτεί,
θάρρει κι' ώρες θα με γυρεύει, γιατί θα το λείπει
κι' όταν ό ήλιος στόν όρίζοντα θα φτάσει
πάνω σε ξένες πέτρες θα πλαγιάσει.

Θεέ, τί θα κάνεις τότε; Φοβούμαι πολύ.

Σέησε τά μάτια μου: μπορώ να σε δώ
κλείσε τ' αυτιά μου: μπορώ να σε γροικίσω
και χωρίς πόδια μπορώ σε σε να ρθώ,
και χωρίς στόμα μπορώ να σ' έξορκίσω.
Σπάσε τά μπράτσα μου: θα σε κρατά
ή καρδιά μου, χέρι σάν νάτανε, φυλακισμένο.
Πνίξε μου την καρδιά, και τό μυαλό μου θα χτυπά
κι' αν ρίξεις στο μυαλό μου τη φωτιά
θα σε κρατώ μες στο αίμα μου κλεισμένο.

Κάποτε, κάποιος σκάννεται απ' τό δειπνο κι' απ' τό στίτι
θαίναι έξω και μακριά πηγαίνει και πηγαίνει,
γιατί πρός την Ανατολή μία Έκκλησία είναι ύψωμένη.

Και τά παιδιά του τότε τον εύλογούν σάν μακαρίτη.

Και κάποιος, όποιος παθαίνει στίτι του, να κατοικήσει
τό στίτι του μένει, πλάι σε ποτήρια και τραπέζια γιομάτα,
έτσι, που τά παιδιά του, στόν κόσμο έξω ψευγάτα,
τραβούνε για την Έκκλησία που έκείνος είχε λησμονήσει.

Σε αυτό το χωριό τό στίτι στέκει τό στερνό
σάν τό στερνό στίτι του κόσμου, τόσο μοναχό.

Ό δρόμος, που τό μικρό χωριό δεν τον χωρεί,
μέσα στη νύχτα άγάλια-άγάλια προχωρεί.

Ένα πέραςμα είναι μονάχα τό μικρό χωριό
σε δυό έκτάσεις ανάμεσα, προσδοκία γεμάτο και δειλό, έντας
δρόμος σε στίτια πλάι, άντι νάταν μονοπάτι, έδω.

Κι' αυτοί που τό χωριό έγκατάλειψαν, πλανιούνται καιρό,
και πολλοί ίσως παθαίνουν περπατώντας.

Ίσως πάω μέσα από θαρεία βουνά
σε καταφέρειες σκληρές, μόνος, σάν ένα
όρυχτό και βαθιά τόσο, που να μη βλέπω κανένα
τέλος κι' όρίζοντα κανένα: όλα έγιναν κοντινά
κι' όλα τά κοντινά λίθοι έχουν γίνει.

Στόν πόνο, μύστης, δεν έχω, ακόμα, γίνει,
τόσο ό πυκνός ζόφος αυτός μικρό με κάνει:
μά έσύ είσαι ό ζόφος: σκληρός γίνου, μπές
βαθεία, έτσι, που να μπορεί τό χέρι σου έλο να με φτάνει
και μ' όλες μου εγώ να σε φτάνω τις κραυγές.

AUS DEN "NEUEN GEDICHTE,"

ΕΡΩΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Την ψυχή μου πώς να την συγκρατήσω,
που τη δική σου, να μην ταραξει, ψυχή;
Πώς να την κάμω σε κάτι άλλο να ύφωθει
πάνω από σένα; Θάθελα, μ' ό,τι πιά έχαθη,
μες στο σκοτάδι να την ασφαλίσω,
σε μία γωνιά γαλήνια, ξένη, που να μη
δονείται, όταν σου κραδαίνονται τά εάθη.

Ό,τι σε σε και μένα την ταραχή φέρνει,
μαζί μās παίρνει, σάν μία δοξαριά
που μία φωνή αφήνει μοναχά
από δυό χορδές. Σε ποιό όργανο είμαστε δεμένοι;
Και ποιος παίκτης, ω τραγούδι γλυκό, μάς κρατά;

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Μακριά από μένα φεύγεις, Όρα.
Και τό πτεροκόπημά σου με πληγώνει ακόμα.
Μόνος: τί να τό κάμω πιά τό στόμα;
τί τη νύχτα μου; τί να κάνω τη μέρα μου τώρα;

Δεν έχω στίτι, δεν έχω αγαπημένη,
γωνιά δεν έχω, ή ζωή μου ν' άκουμπήσει.
Τό κάθε τι που το δίνονται πλουταίνει
και θα με σπαταλήσει.

Ο ΚΥΚΝΟΣ

Ό μόχθος, μέσα απ' ό,τι δεν έγιναν ακόμα,
θαρός και σάν δεμένος να πηγαίνει,
μοιάζει με το κύκνου τ' άπλαστο έημα.

Κι' ό θάνατος, αυτό τό ασύλληπτο άκόμη
κάθε αίτίας, που πάνω του στεκόμαστε καθημερινά,
στο φοβισμένο χαμήλωμά του μοιάζει

στά νερά πάνω, που τό δέχονται γαλήνια
και που, σάν μακάρια και σάν περασμένα,
κάτω του, κύμα τό κύμα, αποτραβιούνται:
ένω αυτός άπειρα βέβαιος, άπειρα γαλήνιος,
πάντα πιο γνωστικός και πιο βασικός
και πιο άτάραχος, καταδέχεται να φεύγει.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Δεκάξι είναι χρονών ό Βασιλιάς.
Δεκάξι, κ' είναι κύλας ή Πολιτεία.
Σάμπως να βρίσκεται σ' ένέδρα, βλέπει,
πέρα απ' τους γέροντες της Γερουσίας,

μέσα στην αίσουσα ή κάπου άλλο
κ' αισθάνεται, ίσως, μόνο τουτό:
του Χρυσού Δεσπότη την κρύα άλυσίδα
στο σκληρό του στενόμακρο πηγούνι.

Η θανατική καταδίκη, μπροστά του,
για ώρα μένει, άνυπόγραφη. Κ' έκείνοι
συλλογίζονται: Πόσο τυραννείται!

Θάξεραν, αν τον γνωρίζανε άρκετά,
πώς μόνο άργά ως τά έβδομήντα
μετρά, πριν βάλει την υπογραφή του.

ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Και τη νύχτα δάκρυα, γονατισμένη,
τόν φώναζε: ή εξαγρυπνημένη,
αδύναμη παρθένα: αυτός ό δράκος, να,
δεν ξέρω κ' εγώ γιατί άγρυπνά.

Κ' έφάνη μέσα απ' τά χαράματα
στ' άτι του πάνω και το άστράφταν τ' άρματα
και την είδε θλιμένη, στοιχειωμένη
ψηλά να θωρεί, γονατισμένη,

πρός τη λάμψη, που αυτός ήταν. Τώρα
λάμποντας όρμους μέσα από τη χώρα
μ' ύψωμένα τά χάρουρα πρός τον
κίνδυνο τον άνοικτό,

τρομερός, μά παρακαλετός.
Γονατισμένη, πιότερο στη γή είχε πέσει,
στίγγοντας τά χέρια, να την συμπονεσει
γιατί δεν ήξερε πώς υπήρχε αυτός

που ή άγνή της και πρόθυμη καρδιά
απ' τό φως της θεϊκής συνοχίας τον τραβά.
Στό πλευρό της πάλης του στεκόταν,
πύργος, ή προσεχή που προσευχόταν.

AUS DEM «BUCH DER BILDER»

ΕΙΣΟΔΟΣ

Όποιος και νάσαι: Τό θράδυ να έχεις έξω
απ' τό δωμάτιο σου, έχει μέσα τά γνωρίζεις όλα
σάν τό στερνό, πριν από τον όρίζοντα, τό στίτι σου είναι:
Όποιος και νάσαι.

Με τά μάτια σου, τά κουρασμένα, μόλις
λευτερωθών από τό φαγωμένο σου κατώφλι,
σιγά-σιγά σκάννεις ένα δέντρο μαύρο
και μπρός στόν ούρανό τό στήνεις: λιγερό, μονάχα.
Και τον κόσμο δημιουργήσες. Κ' είναι μεγάλος
κ' είναι σάν λόγος, που ακόμα στη σιωπή ώριμάζει.
Και καθώς την έννοια του καταλαβαίνει ή θέλησή σου,
τριφερά τά μάτια σου τον άπολυτερώνουν...

ΦΘΙΝΟΠΕΡΟ

Τά φύλλα πέφτουν, πέφτουν σάν από μακριά,
σάμπως στούς μακρινούς ούρανιους κήπους μαγαμένα
πέφτουν, μ' άρνητικά νοήματα πέφτουν ένα-ένα.

Και μες στίς νύχτες πέφτει ή γή θαιρειά,
πέρα από τ' άλλα άστέρια, μες στη μοναξιά.

Όλοι, όλοι πέφτουμε. Πέφτει κι' αυτό τό χέρι.
Όλα, ό,τι σες την πτώση κι' αυτό ξέρει.

Μά Ένας ύπάρχει, που την πτώση αυτή
αίώνια ήρεμη στα χέρια του κρατεί.

Ο ΑΝΑΓΙΝΩΣΤΗΣ

Διάβαζα απ' ώρα... Απ' τη στιγμήν όπου, στο παραθύρι,
αυτό τό άπόγεμα, δουζοντας από βροχή, είχε γείρει.
Τίποτα πιά, εξ αίτίας του άνεμου, στ' αυτιά μου
δεν έφτανε: θάραινε τό δειλό τό γονάτά μου.
Πρόσωπα ως νάταν, τά φύλλα του κοιτοδσα,
πρόσωπα, που απ' τη συλλογή τους σκυθρωπούσαν,
και γύρω από τό διάδασμά μου σταματούσε ό χρόνος. Όταν
ξαφνικά, οι σελίδες φωτιστήκανε κι' άντι
την άκαταστασία των τρομαγμένων λέξεων, έκαι,
θράδυ, θράδυ... σ' όλες απάνω τις σελίδες διαβαζόταν
έξω δε βλέπω ακόμα, μά να που κομματιάζονται, που σπούν
οι μακρές άράδες και τά λόγια κυλούν
όπου θέλουν, μακριά, έξω απ' τά νήματα τους...

Τό ξέρω τότε: Πάνω απ' τους γιομάτους
λαμπερούς κήπους, οι όρίζοντες είναι άνοιχτοί
μία φορά ακόμα ό ήλιος έπρεπε να ρθει.
Νύχτα θερινή, όσο μακριά βλέπει κανείς, θα γίνει:
πολύ λίγα συμπλέγματα ή διασπορά των λέξεων δίνει,
σκοτεινίει, σε μακρά οι άνθρωποι πάνε μονοπάτια,
και σπάνια μακριά, σάν κάτι πιο πολύ να σημαίνει
και τό ελάχιστο ακόμα άκούεται που συμβαίνει.
Κι' αν εγώ τώρα απ' τό δειλό μου σήκωνα τά μάτια,
τίποτα δε θάνα παραξένο, κι' όλα μεγάλα θάνα.

Έκεί έξω βρίσκεται ό,τι έδω μέσα ζω,
κι' όλα είναι δίχως όρια κ' έξω κ' έδω
και μόνο, πιο πολύ ακόμα για να πλανηθώ,
όταν τά βλέμματά μου στα πράγματα πάνε
και ταιριάζουν και στούς πλήθους την σοβαρή άπόλητη
τα τότε ή γή μεγαλώνει πάνω απ' τον έαυτό της.
Όλο τον ούρανό σάν ν' άγκαλιάζει:
τό πρώτο άστέρι, σάν τελευταίο σπιτάκι μοιάζει.

ΑΠΟ ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΚΑΤΑΓΙΔΑΣ

ΟΧΤΩ

ΦΥΛΛΑ ΜΕ ΜΙΑ ΕΠΙΚΕΦΑΛΙΔΑ

ΕΠΙΚΕΦΑΛΙΔΑ

Η νύχτα ταραζεται από θύελλα που αβγαίνει,
ξαφνικά τόσο μακριά πώς έχει γίνει;
μες στού καιρό σάν νάχε, άλλοτε, μένει:
τη σχολαστική πύχη, διπλωμένη,
Τ' άστέρια όπου τη σταματούνε δεν τελειώνει,
και δεν άρχίζει απ' την καρδιά του δάσους,
κι' ούτε απ' τό πρόσωπό μου άρχίζει,
ούδε με τη μορφή σου.
Οι λάμπες φαλλίζουν μόνο και δεν ξέρουν:
τό φως μας φεύτικο είναι τάχα;
Μοναδική πραγματικότητα είναι ή νύχτα
από αιώνες αιώνων...

Σε τέτοιες νύχτες μπορείς μες στούς δρόμους
Μελλοντικούς να συναντήσεις, παλιόνα, αδύνατα
πρόσωπα, που δε σε γνωρίζουν
και πού σε προσπερνούν σιωπώντας.
Μ' αν άρχιζαν να σου μιλούν
κάποιος θάσων που από καιρό πολύ θάχει περάσει,
κ' εκεί που στέκεις
από καιρό πολύ θάσαι λυωμένος.
Ναι, μένουν μες στη σιωπή σάν παθαμένοι,
αν κ' είναι οι έρχόμενοι.
Τό μέλλον δεν άρχίζει ακόμα.
Κρατούν τό πρόσωπό τους μόνο μες τό χρόνο
και δεν μπορούν να δούν, κάτω από τό νερό σάν νάταν
ή αν μία στιγμή τό άντέξουν μόνο,
βλέπουν, σάν κάτω από τά κύματα: τη διαστική φυγή
των φαιών και του παλαμαριού τό βούλιαγμα.

Σε τέτοιες νύχτες οι φυλακές άνοίγουν.
Και μέσα απ' των φυλάκων τ' άσκημα όνειρα
φεύγουν με γέλοια σιγανά
οι καταφρονήτες της δύναμής τους.

Δάσος! Κάτω απ' τὴ σκέπη σου ἔρχονται νὰ κοιμηθοῦνε
 μὲ τίς μακρόχρονης ποινὲς πάνω τους κρεμασμένους.
 ὦ Δάσος!

Σὲ τέτοιες νύχτες, πήρε φωτιά ξάφνου
μιά ἑπερα. Σὰν τέρας ἡ πελώρια
αἰθουσα, μὲ τίς αἰσές της,
χιλιάδες ἀνθρώπους, ποὺ ὁ ἕνας ἔσπρωχνε τὸν ἄλλο,
μὰ μασὰ ἀρχίζει.
Ἄντρες καὶ γυναῖκες
φράζουν τοὺς διαδρόμους
καὶ καθὼς ὁ ἕνας κρέμεται ἀπ' τὸν ἄλλο,
σπάζει τὸ διαζῶμα καὶ τοὺς παρασέρνει.
Κανεὶς δὲν ἔχει πόδες ποιοῦσε κάτω ἀπ' ὅλους·
κ' ἐνὸς κάποιος νιόλας πατέι τὴν καρδιά του
τ' αὐτὴ τὸν ἄλλοι εἶναι γιομάτα ἀπὸ χίτους
ποὺ γι' αὐτὸ μόνον πρὸς τὰ καὶ πηγαίνουν...

IV
Σε τέτοιες νύχτες, σάν από μέρες πρίν,
ἀρχίζουν οἱ καρδιές στὶς σαρκοφάγους
Πιργήλιον, πού ἄλλως ἔξωσαν, νὰ χτυποῦν πάλι :
καὶ τὰ ξαναχτυπήματά τους τόσο πιεζοῦν
τὸ σκήνωμά τους, πὺ ἀντιστέκεται, ὥστε
τοὺς χρυσοὺς ἐπίδαρμους μακριὰ πετοῦναι,
ἀπὸ κοτσιδὰ καὶ διαμόσκα μέσα, πὺ διαλυοῦνται.
Μαίρη ἡ μητρόπολις σαλεύει μ' ἐλές τὴς σποῆς τῆς·
Οἱ καμπίνες, πάνω στοὺς πύργους γαντζωμένες,
σάν πολυὰ κρένονται, στέκουν οἱ θύρες πρὸντας
καὶ στὰ στηρίγματα οἰοῦνται ὅλα τὰ κομμάτια :
σά νὰ σήκωναν τὸ γραντίτ τοῦ θεμελίου τους
τυφλες, πὺ ὀκνὰ σαλεύουνε, γελῶνες.

V

Σὲ τέτοιες νύχτες οἱ ἀνιάτοι γνωρίζουν :
διήρξαμε . . .
Κι' ἀνάμεσα στους ἀρρώστους, συνεχίζουν
μιά καλή σκέψη μόνο,
ἀπὸ τὸ σημεῖο καίνο, ποὺ τὴν εἶχαν κόψει.
Ναι, ἀπὸ τοὺς γιούς, ποὺ πίσω ἔχουν ἀφήσει,
τοῦσδ' ὁ πὺ μικροὺς νὰ περπατᾷ στὰ πιά ἐρημιά σοκκά
γαϊτιά, ἀκριβῶς αὐτὲς τὲς νύχτες,
μέσα του ἡ σκέψη πρώτη φορὰ σὰ νὰ γεννηθῇ :
Πάνου του σὰ μολύβι δάρανε ἀπὸ καιρὸ τώρα,
μὰ ὅλα θ' ἀποκαλυφθοῦν ἀπὸψε, —
καί : πῶς, αὐτὸ, θὰ τὸ γιορτάσει,
γιώθῃ . . .

Σὲ τέτοιαις νύχτας οἱ πολῖτες εἶναι ὅλες ἴδιαις,
σημασιοτολισμέναις.
Κ' ἡ θεὸς τὰς σημαίας τοὺς ἔχει ἀρπάξει,
ἀνὰ ἀπὸ τὰ μαλλιά νὰ τὶς τραβοῦν,
οἶσ' ὅποινα χώρα καὶ ἂν εἶναι,
μὴ ἀβέβαια σὺντορα καὶ μὴ ἀβέβαια ποτάμια.
Σ' ὅλους τοὺς κήπους τότε εἶναι μιὰ στέρνα,
οὐδὲ καθε στέρνα τὸ ἴδιο σπῖτι,
οὐδὲ καθε σπῖτι τὸ ἴδιο φῶς,
καὶ ἔχουν οἱ ἀνθρώποι ὅλοι τὴν ἴδια ὄψη
καὶ ἔχουν τὰ γέια ὑπὸς τὸν πρῶτον τοῦ.

VII
Σε τέτοιες νύχτες οἱ ἐτοιμοθάνατοι ἐννοοῦν,
ἀργὰ ἀνασκαλεῖσθαι τὰ μαλλιά τους,
ποῦ, ἀπ' τὴν ἀδυναμία τοῦ κρανίου τους, οἱ τρίχες,
αὐτὲς τὶς μακρὺς μέρες μεγαλώνουν,
ἅ νάβελαν νὰ μείνουν πάνω
ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ θανάτου.
Οἱ μορφαμοῖ τους σ' ὀλόκληρο τὸ σπίτι πάνε,
σάμπως ἀπὸ παντοῦ νὰ κρέμονταν καθηρέφτες,
καὶ δοῦνται — μὲ τῶν μαλλιῶν τους
τὸ ἀνασκάλεμα τοῦτο — δυνάμεις
ποὺ τὶς μάζεψαν χρόνια καὶ χρόνια
περασμένα.

VIII

Σὰ τέτοιες νύχτες, ἡ μικρὴ ἀδελφὴ μου μεγαλώνει,
ποῦ πρὶν ἀπὸ μένα ἔζησε καὶ πῆθανε μικροῦλα.
Τέτοιες νύχτες πολλὰς περάσανε ἀπὸ τότε:
Τώρα θὰ πρέπει ὁμορφὴ γάμου. Θὰ τὴ ζητήσουν,
γρήγορα, σὲ γάμο.

ΕΛΕΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΝΤΟΥΙΝΟ

Ποιός, ἂν κραύγαζα, θὰ μ' ἄκουγε, τάχα, ἀπ' τῶν Ἀγγέλων
τὰ τάγματα; Κι' ἂν ἕνας μ' ἔσφιγγεν ἀκόμα

Ξαφνικά πάνω στην καρδιά του, θα διαλυόμουν κάτω από τη δυνατότερη, υπαρκτή του. Γιατί η Όμορφιά δέν είναι παρά η αρχή του Γροίρου, που μόλις μπορούσε να υποφέρει τους και τη θαυμάζουμε μόνο γιατί δέ στέργει να μάς καταστρέψει. Κάθε Άγγελος τρομερός είναι. Και τόσο συγκρατούμαι τότε, που την καλοστοική κραυγήν εντός μου σκοπεῖτον λυγροί καταπνίγει. Ἄχ, πουλό μπορούμε, τάχα, νά ἔχουμε ἀνάγκη; Ὅχι. Ἄγγελοι, οἱ ἄνθρωποι: Ἄκούμα καί τὰ ζῶα, μέ τό ἐντοχικό, καταλαβαίνουν πῶς ἀσφαλῆς πάλι δέν εἴμαστε στό σῆτι μᾶς, μέσα στόν κόσμο αὐτό που μυστικό δέν τοῦ ἔχει μένει. Ἴσως, ἀκόμα, καθημερινά γιά νά τό βλέπουμε, κάποιο δέντρακι μάς μένει στήν κατηγορία: κ' ὁ χτενισμός μάς μένει δρόμος καί ἡ ξεπαρμαμένη πίστις μάς συνήθειας, που κοντά μας τῆς ἀρεσῆς κ' ἐτοῖ ἐμμενη καί δέ μάς ἀφῆκε.

Ὡ, κ' ἡ νύχτα, ἡ νύχτα, όταν ὁ ἀνεμὸς πλημμυρισμένος ἀπό ἄπειρο, στό πρόσωπο μάς δέρνει, ἡ λαχταριεμένη νύχτα, ἡ ἡμερα ἀπογυρτημένη, που κοσπιστική θάνατ' στήν ἐρημία καρδιά, δέ ποῖν δέ θάμνει: Πιό ἀλαφριά νάναι, τάχα, στους ἐρεστές; Ἄχ, τῇ μοῖρᾳ τους κρύβουν ὁ ένας ἀπ' τόν ἄλλο! Δέν τό ἐμβαδὸς ἀκούμα; Πέταξε τό Κενό ἀπ' τήν ἀγκαλιά σου πρὸς τίς ἐκτάσεις που ἀνασείνουμε; τὰ πετεινά, μ' ἕνα πατηγνότερο πέταγμα, τὸν φαριζαῖτο ἀέρα, ἴσως, να νιώσουν. Ἀλῆθεια οἱ Ἀνοήσεις δέ χραιστανόμας. Μερικά ἀστέρια σου ἔννεψαν, καὶ σὺ ἐνῆενος τό γνήμιό τους.

Τάχα ἔνα κῆρυμα φωνάζοντας στὰ περασμένα,
 ἢ ὅταν πάλι περνοῦσας ἀπ' τοῦ ανοιχτοῦ παράθυρου, στὸν ἑαυτό του
 ἔνα βιοῦλι ἐγκαταλειπόμεναι; "Ὅλα αὐτὰ προσταγὰ ἦταν.
 Μὰ ἐσύ, τὴν προσταγὴν αὐτὴν, τὴν ὑπερνήκυξαι; Δὲν ἦσουν πάντα
 ἀπὸ τὴν προσηγορίαν ἀφαιρημένος, μὴ Ἀγαπημένην ὄλα
 σὰ νὰ σοῦ ἀνάγκηλθαν; (Ποῦ θὰ τὴν προφυλάξεις, ποὺ οἱ μεγάλες,
 ποῦ οἱ ἐνέες σκέψεις ἐρχονται κοντά σου
 καὶ φεύγουν καὶ συχνὰ μένουν δολοκλήρη τῇ νύχτῃ;)
 Μ' ἂν λαχταρᾷς, τραγοῦθες τότε τῇ Ἀγαπημένῃς,
 τοῦ περιήμου αἰσθητὰ τους ἀθάνατο δὲν εἶναι ἀρεστὰ ἀκόμα.
 Τραγοῦθεις, σχεδὸν τῇ ἡλιεῦσις, τῇ ἐγκαταλειμμένῃς.
 τίς εὐρισκας ἄξιες περσοῦσες ἀγάπης ἀπ' τίς χορτασμένῃς.
 Πάντα καὶ πάντα ἀπ' τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐγκωμιοῦ τοῦ ἀφαστοῦ, τραγοῦδα
 στοχάσου πῶς αἰώνια εἶς ὁ ἥρωας καὶ πῶς κ' ἡ πτώση τοῦ ἦταν
 μιὰ ἀφορμὴ μόνο γιὰ ὑπαρξήν; ἡ στερνὴ γέννησά του.
 Μὰ μέσα τῇ, ἔανά, ἡ ἀποστασίαν φύση, παίρνει
 τίς Ἀγαπημένες, σὰ νὰ μὴν εἶχανε διπλὲς δυνάμεις
 νὰ τοῦ πετύχουν. Στοχαστομένης τῇ Γκάσπαρη Στάμπα
 νὰ τραγοῦθῃς ἀρεστὰ, ποῦ ἔνα κορίτσι, ἀπ' τὸν ἀγαπημένο
 του ἐγκαταλειμένο, τοῦ μεγάλου παράδειγμα νὰ νιώσει
 μιὰς τέτοιας ἐρωμένης καὶ νὰ πεῖ: τάχα κ' ἐγὼ θὰ γίνω ὅπως
 ἐκεῖνη;

Κι' αυτοί οἱ πανάρχαιοι πόνοι πῶ γόνιμοι δὲ θά γενοῦν
ποτὴ γιὰ μᾶς; Δὲ ἦρθε ὁ καιρὸς πιά, ἀγαπητάντα, δὲ λυτρωθούμε
ἀπ' ἐπὶ πολὺ ἀγῶνι καὶ νὰ νικήσω τρέμοντας
καθὼς ἡ αἰτία τῆ χορδῇ, ποὺ εἶναι συμμειχρῆμένη νὰ πηδήσει
γιὰ ν' ἀνεθεῖ πάνω ἀπ' τὸν ἑαυτὸ της; Γιατί ποὐδὲν στάζει
δὲν ὑπάρχει.

Φωνές! Φωνές! "Ακου καρδιά μου, όπως άλλοτε μόνον
"Άγιοι ακούγαμε: ως τούς σηκώσις από τὸ χῶμα
τῆς γυναικένιας κραυγῆς· μ' αὐτοὺς ἔμεναν γονατισμένοι,
ἀπὶ θάνατον, μακρυνοὶ καὶ δὲν τὴν προσέχαν·
"Ἐταί ἔμεναν, ἀκούγοντας. "Ὅχι πῶς τοῦ Θεοῦ μπορούσες
τῇ φωνῇ νὰ ὑποφέρεις καθόλου. "Ἄλλ' ὅτι, πνέεις ἀκουμάσου,
ἀκού τὴν ἀπαυτί ἀγγελία, πού πα' τὴν σιωπῇ ἐμφανίζεται.
"Απὸ τῶν νέους αὐτοὺς νεκροὺς ἕνας φθόρος ἐρχεται κοντά σου.
"Ἐκεῖ πού πάντοτε ἔμπανες, στίς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης
καὶ τῆς Νάπολης, δὲ σοὺ μίλησε γαλήνῃ τὸ πειρασμένο τους;
"Εἰ τάχα μιά ἐπιγραφή ἀνάγκυρη δὲ σοὺ ἐπεβλήθη
ἐπὶς τώρα στερνά τῇ πλάκᾳ κεινῇ τῇ Σάντα Μαρία Φορμόζα;
Τι ζήτοῦν ἀπὸ μένα; Σιγὰ σιγὰ θὰ πρέπει ν' ἀπαρτῶ
τῆς ἀδικίας τ' ὁλοκώμα, πού, κάποτε, τῶν πνευμάτων τὸν λόγο
τὴν ἀγνὴν κίνηση ἐμποδίζει.

Βέβαια, είναι παράξενο στη γη πιά να μην κατοικαίς, συνήθεις που μόλις τίς έμαθες, πιά να μην έχεις, σὲ ρόδα καὶ σ' ἄλλα πράγματα, που ὅλα μιὰ ὑπόσχεση ἦταν, τὴ σημασία ἀνθρώπινου μέλλοντος πιά νὰ μὴ δίνεις' κι' αὐτὸ που ὑπῆρξες σὲν στὴν ἀτελείωτη ἀγωνία τῶν χειρῶν, πιά νὰ μὴν εἶσαι, καὶ τ' ὄνομα, τ' ὄνομα τὸ δικό σου, σὲν ἔνα σπασμένο πακνίδι νὰ τὸ ἐγκαταλείψεις.

Παράξενο ὅτι λαχταροῦσες νὰ μὴ λαχταρᾷς πιά. Παράξενο ὅλα, τὸ κάθε τι που ἦταν δεμένο, τόσοσιν ἐλεύθερο νὰ ἐλπίς στο διόστημα νὰ κυματίζει. Κι' ὁ θάνατος κοπιωστικός εἶναι κα' εἶναι γιομάτος ἀναπλήρωση, ὥστε ἀγάλα ἀγάλα νὰ νιώσεις λίγη ἀνιούνητα. — Μὰ οἱ ζωντανοὶ στὸ λάθος πέφτουν ὅλοι νὰ κάνουν δυνατὴ διακρίσις.

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ κι' από τὸ θέατρο, τὸ μυθιστόρημα

τὸν ἀπὸ τοῦ λόγου, ἀπὸ τῆς μαγείας
 τῆς λέξης. Τίποτε λοιπὸν δὲν διατυπώνεται ἀνεύθυνα
 ἀπὸ τὸν τεχνίτη ποὺ ποθεῖ νὰ ἐκφράσῃ τὴν προσωπί-
 κότητά του, νὰ θέσῃ τὴν σφραγίδα τοῦ προσωπικοῦ
 ὅφους στὸ πνευματικὸ του οὐκοδόμημα. Τὸ ὄφος μᾶς
 δίνει τὸ κλειδί γιὰ ἓνα πλῆθος κρυπτεῖς μυστικῆς, γιὰ
 τὴν τεχνικὴ, γιὰ τὴ μορφή, γιὰ τὴν ἀνάπλαση τοῦ ὅλι-
 κοῦ ποὺ κυφορεῖται καὶ ὀριμαίνει στὴν ψυχὴ τοῦ λογο-
 τέχνη. Ὅταν πρόθεσθαι του εἶναι νὰ δώσῃ τέτοιο ποιο-
 τικὸ περιεχόμενον στὸ ἔργον του, τὸ μυθιστορημα δὲν
 μπορεῖ ν' ἀποτελεῖ μιὰν ἀπλὴ διασκέδαση ἢ μιὰν ἀπα-
 σχόληση λίγο ἢ πολὺ διανοητικῇ. Ἡ ἀνάγκη τοῦ μυ-
 θιστορημάτος εἶναι ἡ ἐκδήλωση μιᾶς τάσης ἀπὸ τὶς πρὸ
 γενικεῖς καὶ τὶς πρὸ ἀπαιτητικῆς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.
 Ὁ ἀνθρῶπος θέλει νὰ χάνεται, νὰ παῖξῃ μὲ τὴν περι-
 πλάνησιν του στὴ ζωῇ. Τὸ ἄρесеῖ ν' ἀπομακρύνεται, νὰ
 ξεχνᾷ, νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ του. Καὶ τότε ὁ λαβύ-
 ρινθος τοῦ μυθιστορημάτος—καὶ δὲν ἐννοᾷ μόνο τοὺς
 λαβύρινθους τοῦ καλοῦ ἀστυνομικοῦ μυθιστορημάτος—
 τοῦ προσφέρει τὴν εὐκολίαν καὶ τὸ μέσον νὰ δραπετεῖσται
 νὰ στραφῇ σὲ πλαστὲς περιπέτειες, γιὰ νὰ καλύψῃ ἔτσι
 ἓνα κενὸ τῆς ζωῆς μὲ τὴν περίσσειαν τῆς ζωῆς ποὺ τὸν
 προσφέρει ὁ μυθιστοριογράφος. Εἶναι μιὰ κοινὴ ἀλή-
 θεια πὼς ζοῦμε κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ θεοῦ ποὺ φέρο-
 νουμε μέσα μας, ἔνανθ θεοῦ ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν μπορούμε
 νὰ κρυφτοῦμε, καὶ ποὺ μόνον τοῦτο τὸν ἀναζητοῦμε. Ὅ-
 συγγραφάει, πρὸ ἔντονα καὶ πρὸ μεθοδικὰ τὸν ἀναζητεῖ
 μὲ τὸ ἔργον του, ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπον νὰ ζεῖ ἔτσι
 ὅς' ἔνανθ κόσμον ἀπὸ ἐπιφάσεις· ἐπιφάσεις ὅμως ποὺ τὸν
 ἀπομακρύνουν πάντα καὶ περισσότερον ἀπὸ τὶς τυραννι-
 κὰς πραγματικότητες κι' αὐτὲς βέβαια δὲν εἶναι ἄλλες
 ἀπὸ τὶς ψυχικὰς μὲ καταστάσεις, ἀπὸ τὶς ὅψεις καὶ φά-
 σεις ποὺ παρουσιάζει ὁ ἀνθρώπινος ψυχὴ.

Ἄλλα τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λέμε μυθιστόρημα, τί σημαίνει στὸ βάθος, τί ἐννοοῦμε μὲ τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ ἔντεχνου λόγου; Καὶ κἀτὶ ἄλλο ἀκόμα. Μὲ τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν ποικιλία τῆς μορφῆς ποῦ, θ' ἀναρωτηθεῖ εὐλόγως ὁ καθένας ποῖο εἶναι μυθιστόρημα καὶ ποῖο δὲν εἶναι. Ὅσοι σκέφθηκαν πᾶνω στὴν τεχνικὴ τοῦ μυθιστορηματος, σημείωσαν τὴν ἀπόλυτὴ ἑλευθερία καὶ τὴν εὐκολία ποὺ ἔχει τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου νὰ δέχεται ὅλες τὰς μορφάς. Ὅσοι, χαρκατηρίστηκαν μυθιστορήματα: τὰ ἀφηγηματα, αὐτὰ ποὺ συχνὰ στὶς ἐφημερίδες λέγεταί «ἀνάγνωστα», καὶ ἀκόμα τὰ ἀποσπάσματα, τὰ ἡμερολόγια, αἱ ἐξομολογήσεις. Ὅπως ὑπερρεαλιστικὸς ἔστω, σκόνης μονόλογος εἶναι ἴσως τὸ μυθιστόρημα ὅχι ἐνὸς ἀνθρώπου ἀλλὰ τῶν πολλῶν, μὴ συλλογὴ ἀπὸ documents

Οἱ Ἄγγελοι (λένε) δὲ θάξεραν πολλὰς φορές ἂν βαδίζουν ἀνάμεσα
 σὲ ζωντανούς ἢ πεθαμένους. Τὸ αἰῶνιο ρέμα
 παρανοῦντας κι' ἀπ' τὰ δύο βασίλεια παρασέρνει πάντα
 ὅλες τίς ἡλικίες καὶ πάνω κι' ἀπ' τὰ δύο κυριάρχει ἡ φωνὴ του.

Τέλος, ανάγκη δὲ μᾶς ἔχουν οἱ πρώτοι μεταστάντες πιά,
ἥρεμα ἀπὸ τὰ γήινα ἐκθέσει κανεῖς, ὅπως ἀπὸ τὰ στῆθι
τὰ πράτα τῆς μάνας του όταν μεγαλώσει. Μά εμεῖς, ποῦ εἴσαι μεγάλα
μουσιτά χρειαζόμαστε (ἀπ' αὐτά, πολὺ συχνά, ἀπὸ θλιγνὴ πρόσδος
κακάρια ἀναπηδᾷ): θά μπορούσαμε χωρίς αὐτά, νὰ υπάρχουμε;
Μά μάταιον νάναι τάχα ἐ τοῦλος, πάει, ἄλλοτε, βερχνώντας το Λίνο
τόλμησε ἡ πρώτη μουσική νὰ διαπεράσει το σκληρὸ φλοιό, ὥστε
ἐλάττω.

στὸ τρομαγμένο διάστημα, πὺν ἕνας, σχεδὸν θεῖος, ἐφηβος, γιὰ
ἐφυγε ξαπνικά, τὸ κενὸ ἀνεφλέγη ἀπ' τὸν κραδασμὸ κείνο (πάντα
πὺν μᾶς παρασέειναι καὶ μᾶς παρηγορεῖ καὶ μᾶς βοηθεῖ τὴν ὥρα τοῦτη.

ΜΕΤΑΦΡ. ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

(σὰν κ' ἐκεῖνα ποὺ ἄφησε ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό του ὁ Τολστόϊ) μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σὰ μιὰ μορφὴ τέχνης τοῦ λόγου.

Φανερό πως αποφεύγουμε να δώσουμε έναν ορισμό. Όχι όμως γιατί υποτιμούμε την ακρίβεια, την ορθότητα και κάποτε την οριστικότητα του παρα γιατί άπλουστατα το είδος αυτό του λόγου δεν χωρεί μέσα σ' έναν ορισμό. Ένα μυθιστόρημα θα πει κυρίως και προπάντων αφήγηση, αφήγηση που άπευθύνεται πρώτα στη φαντασία για να την κρατάει σε μία διαρκή προσμονή, ένα διήγημα που οι οδυσιαστικές του ιδιότητες δεν μπορούν παρά να στηρίζονται στην τέχνη της αφήγησης, να παρέχουν δηλαδή τη δυνατότητα στη μνήμη, με μίαν απλή νομομασία ν' αναπολεί το σύμπλεγμα των γεγονότων, τη δράσης, των σκηνών, τις χρονολογικές συμπτώσεις, με τόση ακρίβεια, με τόσο χρώμα, σὰ νὰ ἔφερνε μπροστά μας έναν πίνακα ζωγραφικής. Ἡ ὕψη τοῦ μυθιστορηματός, μπορεί, ἀνάλογα με τὴν ἐκλογὴ τοῦ νὰ εἶναι ρεαλιστική, ψυχολογική, ψυχογραφική, λυρική, ἔμπρεσιονιστική καὶ μαγική. Ὅμως ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν αἰώνια ἀπασχόληση τοῦ λογοτέχνη εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Κι' ὅταν τὸν ἀναζητᾷ στὴν ἱστορία, στὴν ποίηση, στὰ ταξίδια, στὴν κοινωνική ἢ τὴν ἀγροτική του διαβίωση, δὲν ἀκολουθεῖ παρὰ τὴν ἀούλλητη εἰκόνα του. Κι' ὅταν στρέφεται στὴ θρησκεία, στὴν πολιτική ἢ στὴ μεταφυσική, εἶναι πάλι γιὰ ν' ἀποκαταστήσει τοὺς νόμους καὶ τὶς σχέσεις μετὰ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο. Ἀν παθαίνεται μετὰ τὴν ἐπιστήμην εἶναι γιατί κινεῖται ἀπὸ τὴν ἰδέαν νὰ πλουτισθεῖ μετὰ τὴν γνώση ἢ νὰ βελτιώσει τὴν τὴν τὴν γιὰ αὐτό, κι' ὥς ἓνα βαθμὸς, ὁ μυθιστοριογράφος εἶναι κ' ἓνας παιδαγωγὸς κ' ἓνας ὁδηγητής. Μετὰ τὴ μετουσίωση τοῦ ἑλικοῦ του μετὰ τὴν ἀνάπτυξη, μετὰ τὴ σύνθεση, μετὰ τὴν δράση, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δημιουργοῦμε μέσα μας μίαν φανταστική ἀλήθεια εὐκολοξάνοιχτε. Οἱ παρατηρήσεις του πάνω στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς δὲ θὰ ἀξιοποιηθοῦν παρὰ ἂν χρησιμοποιηθοῦν σὰν οὐσία σὲ μιὰ καθάρια πλασματική ἱστορία, σ' ἓνα μῦθο. Ἀλλὰ γιὰ τὸ μῦθον αὐτὸν θὰ μιλήσουμε κάπως ἀναλυτικώτερα στὴν ἀνάπτυξη τοῦ θέματός μας.

Ἄς δοῦμε τώρα ἀπὸ πῶς κοντὰ τὸ μυθιστόρημα. Πὼς πηγάει, ποῖα στοιχεῖα τὸ ἀνατρέπει, πὼς γράφεται καὶ πὼς ἀνελίσσεται; Ἐνας γάλλος συγγραφέας ἀπὸ τοὺς πῶς ἐλλεκτικούς καὶ πῶς βαθυστόχαστους, ποὺ πέθανε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια: ὁ Charles du Bos λέγει κάποτε στὸ ἔργο του: Ἀν ἡ λογοτεχνία χωρσάει στὴ ζωὴ τὸ περιεχόμενό της, ἡ ζωὴ χωρσάει στὴ λογοτεχνία τὴν ἐπιβίωσίν της κι' ὅπως πῶς, ἐπιγραμμатικά προσθέτει ὁ ἴδιος «ἡ λογοτεχνία εἶναι προπάντων ἡ ζωὴ ποὺ ἀποχέεται συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ της». Σκοπὸς λοιπὸν καὶ ὁδὸς τοῦ μυθιστορηματός εἶναι ν' ἀγκυλάσει ὁλόκληρη τὴ ζωὴ, νὰ τὴν ἐναρμόσιει ἀπὸ τὴν ἀρχή, νὰ τὰ ἐκφράσει ὅλα. Μετὰ μίαν μόνο βασική προϋπόθεση. Μέσ' ἀπὸ τὸ θέαμα τῆς ζωῆς νὰ διαλέξει ὅ,τι εἶναι πιὸ πυκνὸ, πιὸ σημαντικό, πιὸ χαρακτηριστικόν. Διαφορετικὰ κινδυνεύει νὰ καταλήξει σὲ ἀκατάσχετη φλυαρία. Δὲν μπορεί λοιπὸν νὰ βοηθεῖ μυθιστόρημα δίχως ἀναπαράσταση γεγονότων. Ἔργο τοῦ μυθιστοριογράφου εἶναι ἡ ταξινόμηση, ἡ σύνδεση καὶ ἡ ἀνάπλαση τῶν γεγονότων αὐτῶν, σύμφωνα μετὰ τὸ δικό του τρόπο, προκειμένου νὰ δώσει ὑπόσταση καὶ ἀληθοφάνεια στὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς. Καὶ νὰ ποὺ ἀπὸ μίαν ἀποψη καὶ πράγματα φαίνονται ἄλλα. Τὰ γεγονότα καὶ τὰ περιστατικὰ ἀκολουθοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο. Οἱ φράσεις διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη μετὰ μιὰ συνοχή, κι' ἀραδιάζονται καὶ φεύγουν σὰν κ' ἔκεινα τὰ φιλοπόδημα ποῦλα. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ τέλος μιᾶς περιόδου ἢ ἀπὸ μιᾶς ἄλλης παραγράφου μετὰ μίαν ἀντίθεση

με μιάν άρνηση, με μιιά μετάπτωση, με μιιά μεταφορά και άνασύνδεση, με ό,τι προηγήθηκε. Άληθινά, έχει κανείς την έντύπωση πώς δεν υπάρχει μιιά τάση προσωπική, και θάλεγε πώς όλα τσακίζονται, θριμματίζονται και ξαναποχτούν μορφή, έτσι σαν τό βιβλίό να ξαναρχίζει κάθε στιγμή, έπειδή ύπακούει στις άνήσυχες παροσμύσεις της ψυχής του δημιουργού. Φυσικά αυτό είναι μιιά έντύπωση άπατηλή. Γιατί μεσ' από τό πλήθος των έπεισοδιών άνακύπτει ή απόσταση και ή διάσταση και ή ροή του χρόνου, δημιουργείται ή άτμόσφαιρα, κάποτε σ' όλη την ένταση της. Έτσι μέσα σ' ένα χρονικό διάστημα ακαθόριστο σιωπηλά, αθόρυβα, ύμως μεθοδικά, τά έπεισόδια και τά γεγονότα, τό ένα ύστερ' από τό άλλο, άνασύρονται από τη ροή της ζωής, οι σελίδες αύξάνουν σαν τό ύφάδι στον άργαλειό, ξετυλίγεται σαν όνειρο. Υποτίθεται φυσικά πώς ό μυθιστοριογράφος πολύ πρέπει νά δει, και πρό πάντων πολύ νάχει άκούσει πώς μιλάει και πώς εκφράζεται ό λαός. 'Η τέχνη έπειτα έχει κι' αυτή τούς λόγους της, πού είναι λόγοι μορφής και περιεχομένου. Μολαταύτα γιά ν' αποχτήσει κανείς συνείδηση του έαυτού του είναι άπαραίτητο νά σιτέψει τό νοΰ και την προσοχή του προς τά μέσα. Για τό μυθιστοριογράφο ύπάρχει πάντα ένα «κέντρο σιωπής» όπως δά ύπάρχει και γιά κάθε καλλιτέχνη. Έκείνος πού δεν ένοιωσε την άνάγκη νά καταφύγει σ' αυτό, τό «κέντρο σιωπής» θέλω νά πώ εκείνος πού άρνείται στον έαυτό του την ύπομονή και τη θέληση της απομόνωσης και της αϋτοσυγκέντρωσης, δεν πρόκειται νά δημιουργήσει ένα έργο τέχνης. Γιατί με τό ύλικό περιστατικό συνυφαινεται και ή ιδέα πού κι' αυτή προκαλεί άντιλαλήματα και πλάθει έναν κόσμο γύρω της' τον κόσμο της πείρας.

Ο έξωτερικός κόσμος, αυτή ή πολύβροχη ζωή, προκαλεί έρεθισμούς και δονήσεις, δίνει άφορμή σέ άδολες συγκινήσεις, όμως ή γονιμοποίησή του, γίνεται μέσα μας, στο στέρνο μας, με τό στοχασμό πού καταγράφεται, και δίνει τά πρώτα στοιχεία του διακόσμου άλλα και τά πρώτα ίχνη των προσώπων πού μέλλουν νά κινηθούν στις σελίδες του βιβλίου. Με τό στέρνο μας θάχουμε ν' ανακαλύψουμε και νά ξεκρίνουμε πτυχές της ζωής, νά δούμε πράγματα πού δεν παρουσιάζονται στά μάτια του κόσμου ή τοιλάχιστο πού δεν προσέχονται και δεν παρατηρούνται από ένα πλήθος ανθρώπων. Χαρακτηριστική είναι ή άπάντηση πού έδωκε κάποτε ό γάλλος Diderot όταν του είπαν πώς τά όσα περιγράφει ό Richardson είναι κοινά και τά βλέπει κανείς κάθε μέρα μπροστά του: «Γελιέστε, είπε, πρόκειται γιά κείνα πού συμβαίνουν κάθε μέρα μπροστά στά μάτια σας, άλλα πού δεν τά βλέπετε ποτέ σας». Όλες λοιπόν αυτές οι ιδιαίτερες ροπές της ψυχής, όλη αυτή ή άνήσυχη κίνηση της σκέψης, σημειώνονται, πρόχειρα στην άρχή, έπεξεργάζονται κατόπι, παίρνουν σιγά-σιγά μιιά θέση, μιιά διάταξη. Ό,τι φαίνεται λογικό ή παράλογο, συνακόλουθο ή ανακόλουθο, σωστό ή άτοπο, ήρεμο ή βίαιο, ομαλό ή άνώμαλο, έρμηνεύεται από τό δράμα πού παίζεται κάθε φορά στην ψυχή του τύπου, του ήρωα με τίς ανθρώπινες παρεκτροπές και την ποικιλία των στιγμών. Ό ρόλος του μυθιστοριογράφου είναι νά πιάσει μία μία αυτές τις στιγμές του ήρωα, νά εικονίσει μία μία αυτές τις φάσεις πού παρουσιάζει ή έσωτερική του ζωή, ν' αποδώσει ένα ένα τά έπεισόδια πού συγκροτούν και δίνουν μορφή στο δράμα, και πού όλα μαζί παρέχουν την εικόνα μιιάς πραγματικότητας. Ό μυθιστοριογράφος ξεκινάει από διάφορα σημεία, άντλεί από διάφορες πηγές, προβαίνει σέ διάφορες ένώσεις, επιχειρεί συνδυασμούς,

χωρίς πάντα νά είναι άπαραίτητο τά έπεισόδια νά συνεχίζονται σ' εϋθεία γραμμή. Έρχονται από τό παρελθόν, κινούνται στο παρόν, και κάποτε ή φαντασία τά τοποθετεί στη σφαίρα του μέλλοντος και του υπερβατικού. Όμως πάντα υποτίθεται πώς δεν είναι ξένα και άσχετα τό ένα με τό άλλο και πώς ύπηρετούν ένα κεντρικό καλλιτεχνικό σκοπό. Συγκεντρώνονται, αϋξάνουν, ακολουθούν, πυκνώνονται και πλάθουν τό δράμα. Τό βιβλίό έτσι αποχτάει οντότητα, μεταβάλλεται σέ πράξη. Άλλοτε έχει μορφή στατική και άλλοτε πάει νά δώσει μιιά συγκεκριμένη ζωή ή πολλές μαζί, με μιιά σύνθεση δαιδαλώδη και μιιά δράση έντονη. Άλλες φορές τά πλαστογνημένα πρόσωπα κινούνται σ' όρισμένο τόπο και σ' όρισμένο χρόνο' και άλλες πάλι φορές ακολουθούν τη ροή του άσιαμάτητου χρόνου και του άνώνυμου τόπου μαζί με ένα πλήθος γεγονότα, λιγδχαρα και λιγοζώγια, συνταρακτικά από πάθος, και άλλα πού φθάνουν ως την άνεύθυνη περιοχή της συνειδησιακής ζωής. Στο βάθος μιιά είναι ή προσπάθεια: ή μεταφορά και ή έξεικόνιση της ζωής. Σκοπόν έχει τό μυθιστόρημα νά στηρίξει στην αίσθηση του άναγνώστη αυτή τη γενική προσδοκία και τη συνέπεια της άλλουχίας των γεγονότων πού έμφανίζονται σαν άληθινά. Τό έπιφανόμενο τοϋτο της λεγόμενης ζωής «και της άλλης» ύφαινεται και κυριαλλώνεται με την παρατήρηση την άτέλειωτη, άποτελείται δηλαδή από στοιχεία της ζωής πού ό μυθιστοριογράφος ένοσματοώνει στους σκοπούς και στις επιδιιώξεις του. Ένα πλέγμα από λεπτομέρειες άληθινές και συμβατικές με προεκτάσεις και άναλογίες συνδέουν τον άναγνώστη με την ύπόσταση των λογοτεχνικών προσώπων. Αυτός είναι ό λόγος πού οι πλασματικές εικόνες αποχτούν τόσο συχνά ζωικές δυνάμεις και παραβάλλοντα στη σκέψη μας με άυθεντικά πρόσωπα, σά νά έλκουν την καταγωγή τους, από τό γήινο κόσμο. Κατά ένα τρόπο είναι επιταγή του τέλειου έργου νά μην ύπάρχουν διαφορές οϋσιώδεις ανάμεσα στο μυθιστόρημα και στη φυσική άφήγηση των πραγμάτων πού είδαμε, κι' άκούσαμε, και ήσασμε. Όμως άς μάς έπιτραπεί νά σημειώσουμε εδώ δά, πώς δέ συμπαθήσαμε ποτέ την άντίληψη πού ζητάει από τό μυθιστοριογράφο ολοκληρώσεις. Για νά μεταχειριστούμε μιάν έκφραση του Φρανσουά Μωριάκ, είναι «σαν ό λογοτέχνης νά θέλει νά παραβληθεί με τό Θεό». Γιατί μόνο ό Θεός δίνει πνοή και άκεραιώνει έμάς τά ταπεινά του πλάσματα. Οι ολοκληρώσεις είναι κάτι τό ακαθόριστο αν δεν είναι κάτι τό μάταιο. Ούτε ρυθμοί, ούτε συμμετρίες, ούτε φυσιογνωμίες και μορφές στερεές ούτε άκόμα και σύνθεση συγκεκριμένη και σφιχτοδεμένη πρέπει νά θεωρείται άπαραίτητη κ' έπιβεβλημένη. Μπορεί ό λογοτέχνης νά μάς χαρίσει όπως είπαμε, την αίσθηση της προσμονής στη συνέχεια των γεγονότων πού βγαίνουν σ' ένα τέρμα, έτσι σά νά ζούμε κ' έμεις με τη φαντασία τά ίδια τά γεγονότα, μπορεί νά μάς δώσει τη γεύση του χυμού της ζωής, αυτό και μόνο είναι αρκετό. Έτσι θά πούμε, τό μυθιστόρημα μπορεί νά δεχτεί κάθε τι πού επιδέχεται μιιά άνάπτυξη. Όχι μόνο πρόσωπα, τοπία ή ψυχολογικές καταστάσεις, άλλα και κάθε είδους σκέψη, μεταφορά, άλλουχία, σχέση πού θέτει τό πνεύμα σέ διαρκή δόνηση και κίνηση. Γι' αυτό πιστεύουμε πώς τό μυθιστόρημα, περισσότερο από κάθε άλλη μορφή του έντεχνου λόγου, συγγενεύει τόσο πολύ με τό όνειρο. Τόσο στο ένα όσο και στο άλλο μπορεί κανείς νά δώσει την παράξενη ιδιότητα ότι τούς άνήκουν όλα τά πεδία και όλοι οι χώροι.

(Η συνέχεια στο έπόμενο)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΕΛΙΟΣ

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Η Περσονναλιστική Θεωρία

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΥΠΑΡΞΙΣΜΟΣ

ΤΡΙΑ μεγάλα ιδεολογικά ρεύματα διανέμονται σήμερα την προσχώρηση της παρισινή συνείδησης. Ο Υπαρξισμός του Jean Paul Sartre, ό Περσονναλισμός του Emmanuel Mounier και ό Μαρξισμός. Και στο βαθμό πού τό Παρίσι είναι ένα σύμβολο της παγκόσμιας συνείδησης, κάθε κίνηση μέσα του είναι μιιά κίνηση μέσα στον κόσμο. Τό Παρίσι παραμένει ή πρωτεύουσα του πνεύματος και μέσα στη φλογερή του καρδιά κοχλάζει μιιά γόνιμη πνευματική ζωντάνια. Παρακολουθώντας τον παλμό του, έρχόμαστε νά περιγράψουμε μιιά από τις χαρακτηριστικώτερες εκδηλώσεις του.

Ο φιλολογικός κι άποφθεγματικός τρόπος με τον όποιο είναι διατυπωμένη ή περσονναλιστική θεωρία, την κάνει σέ άρκετους πραγματικά άκατανόητη. Κι «αυτό πού κάνει σέ πολλούς άσύληπτο τον περσονναλισμό, γράφει ό Mounier, είναι ότι ζητάν σ' αυτόν ένα σύστημα, ενώ δεν είναι παρά μιιά προοπτική, μιιά μέθοδος, μιιά άπαίτηση». Άλλά «ό περσονναλισμός δεν είναι σύστημα, άλλα μιιά διασταύρωση θέσεων και θεμάτων». Κατάληγει έτσι ένα «νεφέλωμα έρευνών». Η αίτια του κακού δέ βρίσκεται τόσο στις έννοιες πού αναλύονται, άλλα στο γεγονός ότι τόσο ό περσονναλισμός, όσο κι ό υπαρξισμός είναι φιλολογοϋσες φιλοσοφίες. Τό φαινόμενο αυτό δεν όφείλεται μόνο στο λεπταίσθητο κλίμα του Παρισιού, όπου και ή φιλοσοφία δεν μπόρεσε νά μείνει άσυγκίνητη, άλλα και σέ κάποια ύποσυνείδητη τάση των θεωριών αυτών νά καλυφθούν πίσω από την άσάφια της έκφρασης.

Ο περσονναλισμός είναι ένα ιδεολογικό κίνημα, φιλοσοφική απόχρωση, πού γεννήθηκε μέσα στην άπόγνωση της μεγάλης οικονομικής κρίσης του 1929-1932, πού ύπήρξε μιιά εκδήλωση της διαρκούς γενικής κρίσης των συστημάτων και των θεσμών του Δυτικού πολιτισμού. Κατά τον ιδρυτή του στάθηκε μιιά προσπάθεια διεξόδου προς ένα καλύτερο μέλλον. Η πρώτη δημόσια εμφάνιση του κινήματος έγινε τό 1932 με την έκδοση του περιοδικού Esprit, της μεγάλης σήμερα παρισινής έπιθεώρησης.

Ο περσονναλισμός είναι στην οϋσία του ένας υπαρξισμός χριστιανικής έμπνευσης. Η άντίληψή του είναι βασικά υπαρξιστική. Άκριβέστερα είναι ένας χριστιανικός συγχρονισμός. Ο ίδιος ό Mounier γράφει, ότι «ό υπαρξισμός μπορεί άπ' όρισμένες άπόψεις νά περάσει λευταία — up - to - date — μεταμόρφωση της χριστιανικής κοσμικής ιδεολογίας, ή προσχώρηση του χριστιανισμού στο υπαρξιστικό ρεύμα της εποχής. Ο περσονναλισμός άνάγει την καταγωγή του στον Kierkegaard, τον Jagernealogικό του δέντρο με τον Kierkegaard, τον Jaspers, τον Gabriel Marcel γιά νά καταλήξει στον Mounier. Τό άλλο σκέλος του υπαρξισμού, ό άθεος υπαρξισμός του Heidegger και του J. P. Sartre, έπηρεάζει έμβύθια τον περσονναλισμό, αν εξαίρεσει κανείς όρισμένα σημεία, όπως ή διαφορετική άντίληψη του Προσώπου «Οντος και ή αίσιοδοξότερη διάθεση του περσονναλισμού. Μιά παράλληλη, άλλα πιό έμμεση έπίδραση, δέχονται και τά δυο υπαρξιστικά ρεύματα από τον Νίτσε. Σέ τελευταία άνάλυση τόσο ό υπαρξισμός, όσο κι ό περσονναλισμός άνάγονται στη νεοκαντιανή φαινομενολογική ιδεαλιστική φιλοσοφία του Husserl. Γενικώτατα

ό υπαρξισμός και ό περσονναλισμός φαίνεται νά είναι ή τελευταία και έπικρατούσα έκδοση της ιδεαλιστικής φιλοσοφίας.

Στην άρχή ό περσονναλισμός ήταν μιιά άπόλυτη θεωρία. Μιά θεωρία «έναντίον όλων», πού έδινε ιδιαίτερη προσοχή στην ιδεολογική της άγνότητα (pureté), στην ιδεολογική της ορθοδοξία. Άλλά με τον καιρό, κάτω από την έπίδραση του αντιφασιστικού και αντικαπιταλιστικού ρεύματος της εποχής, κατέληξε μιιά έντεταγμένη σκέψη (repensée engagée). Και νά πώς οι περσονναλιστές έξηγούν αυτή την εξέλιξη: «Αν κάθε δράση μας μάς καταχωρεί μέσα σ' έναν κόσμο προϋπαρχόντων δεδομένων, δεν ύπάρχει ποτέ, γιά τη δράση, άγνότητα... Νά θέλεις νά δράσεις και νά μη θελήσεις τίποτα νά έγκαταλήψεις από τις άρχές σου ή νά λερώσεις τά χέρια σου, είναι μιιά άντίφαση στους όρους».

«Ο περσονναλισμός και ό υπαρξισμός συναντιούνται γιά νά άποκαταστήσουν μπροστά στο μαρξισμό την αξία του υποκειμενικού ανθρώπου, ό υπαρξισμός και ό μαρξισμός συναντιούνται στον άντικριστιανισμό, ό περσονναλισμός και ό μαρξισμός συναντιούνται γιά ν' άποκαταστήσουν την αξία των αντικειμενικών μέσων». Η σύγκριση αυτή, αν θελήσουμε νά την ξετάσουμε αντικειμενικά, φαίνεται νά άδικεί την μαρξιστική άντίληψη σχετικά με την αξία και τη θέση του ανθρώπινου προσώπου. Γίνεται κάποια σύγχυση με τό άντιατομικιστικό πνεύμα του μαρξισμού. Νά είσαι κατά του άτομικισμού, κατά της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από τον άνθρωπο, δεν σημαίνει ότι υποτιμάς την αξία του ανθρώπινου προσώπου, άλλα αντίθετα ότι κηρύσσεις έκθετός κάθε κατάσταση πού μειώνει και ταπεινώνει τό ανθρώπινο πρόσωπο. Κι αυτός, αναμφισβήτητα, είναι ένας άληθινός οϋμανισμός πού μάχεται γιά την πλήρη άπελευθέρωση του προσώπου και την άνάδειξη όλης της αξίας του. Τό πιό πολύτιμο κεφάλαιο ύπήρξε και παραμένει ό άνθρωπος.

Ο περσονναλισμός συμμερίζεται όλη την υπαρξιστική άντίληψη γιά την τραγική θέση του ανθρώπου μέσα σ' έναν ξένον κι έχορικό κόσμο, συμφωνεί στην οϋσία ότι «ό άνθρωπος είναι άγωνία». Περιγράφει κι αυτός «τή δραματική οϋσία της ανθρώπινης ύπαρξης και των προοπτικών της, τό εϋθραστο της ύπόστασής της, την τύφλωση και τό επικίνδυνο των άντιληψεών της, την προσκαιρότητα των θεσμών της, τις σιωπές του κόσμου, τη μοναξιά των όντων, τη γένση του θανάτου και του μηδένος πού συνοδεύει κάθε βαθειά έμπειρία». Άλλά ό περσονναλισμός δεν είναι τόσο άπαισιόδοξος όσο ό υπαρξισμός. «Μέσα σ' ό,τι κάνουμε ή άγωνία άμαλγατοποιείται με τη χαρά, ή κακία με την καλή θέληση, τό μηδέν με τό είναι». Με τη θεωρία της άγωνίας οι δυο τάσεις του υπαρξισμού εκφράζουν τό αίσθημα ένός κόσμου σέ παρακμή, σέ κρίση και άγωνία. Η άγωνία, ή ανθρώπινη ανεπάρκεια, ή ανθρώπινη άτέλεια είναι βέβαια βασικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης ύπόστασης. Άλλά ό άνθρωπος βρήκε πάντοτε έναν τρόπο προσαρμογής στο φυσικό του και τό κοινωνικό του περιβάλλον, και έλυσε κάθε φορά τά προβλήματα πού τον άπασχολούσαν. Τό συναίσθημα της άγωνίας είναι μιιά ειδική φάση μόνο της ανθρώπινης συνείδησης, δεν είναι ούτε ή κύρια και χαρακτηρίζουσα κατάστασή της, ούτε,

πολύ περισσότερο, δολόκληρη και μόνη ή ύπόστασή της. Οί ύπαρξιστές κάνουν τὸ λάθος νὰ προβάλλουν μιὰ μορφή τῆς ἀνθρώπινης συνειδήσεως πάνω σ' ὀλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη ύπόσταση. Ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι ἀγωνία, ἀλλὰ ἕνας ἀγωνιστὴς πού ἔδωσε πάντα μιὰ λύση στὰ προβλήματά του. Δὲν εἶναι ἕνα ὃν πού βασανίζεται καὶ παραλεῖ ἀπὸ τὸ μαρτύριο μιᾶς διαρκῶς παρούσης ἀγωνίας. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι τὸ ὃν πού ἐδημιούργησε τοὺς πολιτισμούς. Τὴν ἀνυπερβλήτη αὐτὴ δόξα τῆς Γῆς. Ἡ οὐσία τῆς ἀνθρώπινης ύπόστασης εἶναι ὁ ἀγώνας, ὁ ἀγώνας γι αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἀνθρώπο. Ἡ τύχη, ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι τραγική. Εἶναι μιὰ μοῖρα ἡρωϊκή.

Τὸ κεντρικὸ σημεῖο τῆς περσονναλιστικῆς θεωρίας, ἀπ' τὸ ὁποῖο παίρνει καὶ τ' ὄνομά της, εἶναι ἡ ἀντίληψη καὶ ἡ θεωρία τοῦ Προσώπου, τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, τοῦ προσωπικοῦ ἀνθρώπου. «Τὸ πρόσωπο ἐμφανίζεται μέσα στὴν ἱστορία τῆς φύσεως σὰ μιὰ ἀνάδυση, ἕνα ἀπόλυτο ἄλμα, καὶ παντοῦ ὅπου σκέπτεται τὴν ἀποστολὴ του, βλέπει τὸν ἑαυτὸ του νὰ σπρώχνεται πρὸς ἕνα νέο ἄλμα, ἔξω ἀπὸ τὸ ἐμπειρικὸ του εἶναι, πρὸς ἕνα ὑπεράνθρωπο σύμπαν ἀπολύτων ἀξιών πού ἐντείνει τὴς ἐνέργειές του καὶ πού ὑπόσχεται ἕνα ξεπερασμένο τοῦ κόσμου καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν ἀξιών. Μετὰ τὴν ἐνσάρκωση καὶ τὴν ἐπικοινωνίαν, ἡ ὑπέρβαση εἶναι ἡ τρίτη διάσταση τοῦ προσώπου». «Τὸ πρόσωπο δὲν εἶναι ἕνας πυρήνας, ἔστω ἕνας κοινωνικὸς πυρήνας, ἀλλὰ μιὰ κορυφὴ ἀπ' ὅπου ξεκινᾶνε ὅλοι οἱ δρόμοι τοῦ κόσμου»¹⁰. Τὸ πρόσωπο «ὕπάρχει πρὸ τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ»¹¹. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὑπερβατικὴ καὶ μυστικιστικὴ θεωρία τοῦ περσονναλισμοῦ γιὰ τὸ πρόσωπο. Ὁ περσονναλισμὸς θεωροῦνται ἔτσι τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ὁ ἀνθρώπος καταλήγει ἕνας ἡμίθεος. Τὸ πρόσωπο ὅμως, δηλαδὴ ἀπολύτως ὁ ἀτομικὸς ἀνθρώπος, δὲν εἶναι ἕνα ἀπόλυτο ἄλμα μέσα στὴν ἱστορία τῆς φύσεως. Γιατὶ ἄλματα μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν μέσα στὴ φύση, ἀλλὰ ἀπόλυτα ἄλματα δὲν ὑπάρχουν. Εἶναι μιὰ βραδεῖα κατάληξη μιᾶς βαθμιαίας βιολογικῆς ἐξέλιξης τῶν ἀνθρωποειδῶν. Στὴν περσονναλιστικὴ θεωρία ὅμως χρειάζεται ἕνα ἀπόλυτο ἄλμα γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πραγματοποιήσει τὴ μετάβαση, τὴν ὑπέρβαση ἀπὸ τὸν ὕλικό κόσμο στὴν πνευματικὴ, τὴ μεταφυσικὴ σφαῖρα, ὅπου κατοικεῖ τὸ Πρῶτο Ὄν, αὐτὸ τὸ πρόσωπο πού ὑπάρχει πρὸ τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ, δηλαδὴ ὁ Θεὸς τοῦ περσονναλισμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι χρειάζεται σὲ μιὰ θεωρία, δὲν ὑπάρχει κατ' ἀνάγκην καὶ στὴν πραγματικότητα. Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὴ τὴ θέσθ τῶν πραγμάτων, ὅς μεταχειριστοῦμε τὴν ἀντίληψη τοῦ ὑπαρξισμοῦ τοῦ J. P. Sartre σχετικὰ μὲ τὸ Πρῶτο Ὄν. «Τὸ σαρκικὸ Ὄν εἶναι τὸ πῶ ἀκατανόητο, τὸ πῶ ἀδικαιολόγητο, «χωρὶς λόγον», χωρὶς αἰτία, χωρὶς ἀναγκαιότητα»¹². Παρὰ τὴν «κριτικὴ» αὐτὴ ἀπορία πού ἐκφράζουν αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Mounier, τὸ Πρῶτο Ὄν τοῦ Sartre, δηλαδὴ ἡ Ὑπαρξὴ, εἶναι πραγματικὰ ἀνατιολόγητη, ἀναρχη, ἀχρονη, ἀσκοπη. Αὐτὰ τὰ ἐπίθετα, αὐτὲς οἱ ιδιότητες περιγράφουν τὴν ἀληθινὴ οὐσία τῆς ἀπειρης Ὑπαρξης πού εἶναι causa sui, ὅπως ἔλεγε ὁ μεγάλος Σπινόζα. Τὸ πρόσωπο τώρα, δὲν εἶναι ἡ «κορυφὴ ἀπ' ὅπου ξεκινᾶνε ὅλοι οἱ δρόμοι τοῦ κόσμου». Τὸ πρόσωπο, ὁ ἀτομικὸς ἀνθρώπος, εἶναι ἕνα προῖδν τοῦ εἴδους, καὶ τὸ εἶδος εἶναι ἐπίσης ἕνα φαινόμενο καὶ ἕνα προῖδν τῆς ἐξέλιξης τοῦ ἐνδόγανου κόσμου. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι γνωστὸ στὴν Ἐπιστὴμὴ ὅτι ὁ ἀνδρῶνος κόσμος, (τὸ πρᾶγμα, στὴν φιλοσοφικὴ γλώσσα), προῦληξε τοῦ ἐνδόγανου, ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι τὸ πρόσωπο ὑπάρχει πρὸ τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ, εἶναι μιὰ καθαρὰ ἀστικὴ μεταφυσικὴ αὐθαίρεσις. Τὸ πρόσωπο δὲν εἶναι μόνον ἕνα φυσικὸ προῖδν τοῦ εἴδους,

ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ἕνα κοινωνικὸ του προῖδν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πρόσωπο, ἡ προσωπικότητα, ἡ ψυχολογία τοῦ ἀτόμου δηλαδὴ, σχηματίζεται, διαπλάθεται μὲ τὴ μεταβίβαση τοῦ κοινωνικοῦ πολιτισμοῦ στὸ ἄτομο. Τὸ ἄτομο δὲν γνωρίζει νὰ βαδίζει, νὰ τρώει, νὰ ντύνεται, νὰ μιλάει, νὰ σκέφτεται καὶ νὰ δρᾷ, παρὰ χάρις στὴν κοινωνικὴ ἐκπαίδευση, χάρις στὴ μεταβίβαση τῆς ὁμαδικῆς κουλτούρας. Τὸ εἶδος, ἡ κοινωνία, ἡ ὁμάδα ἀποκτᾷ ἔτσι μιὰ δεσπόζουσα πρωτεριάτητα, μιὰ πρωτεριάτητα πού ἐπιδρᾷ κυριαρχικὰ καὶ καθοριστικὰ. Τὸ πρόσωπο κατὰ τὸν περσονναλισμὸ εἶναι κάτι τὸ ἀπόλυτο. «Τὸ ἀνθρώπινο ἀπόλυτο εἶναι τὸ σύνολο τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπου»¹³. Μὲ βάση τὴν ἱστορικὴν ἐμπειρία μπορεῖς βέβαια νὰ κατασκευάσεις μιὰ ἀπόλυτη ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ δὲν μπορεῖς φυσικὰ νὰ κατασκευάσεις μιὰ ἀπόλυτη πραγματικότητα. Τὸ μόνο ἀπόλυτο, ὅπως ἔλεγε ὁ Comte, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ ὅτι ὅλα εἶναι σχετικὰ. Ἐξ ἄλλου μιλώντας ὁ περσονναλισμὸς γιὰ τὴν ἀπόλυτη ἀξία τοῦ προσώπου, ἔρχεται σὲ ἀντίφαση μὲ τὸν ἑαυτὸ του, ἂν θυμηθοῦμε «τὴ δραματικὴ οὐσία τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης... τὸ εὐθραστό της... τὴ γεύση τοῦ θανάτου καὶ τοῦ μηδενός». Ἡ θεωρητικὴ ἀσυνέπεια καὶ ἡ σιωπηρὴ καὶ ἀθέλητη αὐτοαναίρεση ὑπῆρξε πάντα ἡ κριτικὴ δοκιμασία τῶν θεωριῶν.

Ὁ περσονναλισμὸς δὲ θέλει ν' ἀντιληφθεῖ τὸ πρόσωπο ὅπως ὁ ἀτομικισμὸς. «Ὁ ἀτομικισμὸς ἀντιλαμβάνεται τὸ ἐγὼ σὰ μιὰ ἀπομονωμένη πραγματικότητα, μέσα σ' ἕνα ριζικὸ διαχωρισμὸ ἀπὸ τὸν κόσμο καὶ τὰ ἄλλα ἐγῶ»¹⁴. Ἀλλὰ γιὰ τὸν περσονναλισμὸ τὸ πρόσωπο «ὄχι μόνον δὲν ὀρίζεται μὲ τὸ ἀνεπικοινωνήτο καὶ τὴν ἀναδίπλωση, ἀλλὰ μέσα σ' ὅλες τὶς πραγματικότητες τοῦ σύμπαντος, εἶναι ἡ μόνη πού εἶναι ἀληθινὰ ἐπικοινωνιακὴ, πού τείνει πρὸς τὸν ἄλλον καὶ ὁδηγεῖ στὸν ἄλλον, πρὸς τὸν κόσμο καὶ μέσα στὸν κόσμο καὶ πού ὑπάρχει πρὸ τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ»¹⁵. Καὶ καλὸ θὰ ἦταν ἕνα τέτοιο κοινωνικοποιημένο ἄτομο, ἂν δὲν εἶχε τὴν ἰδιοτραπία νὰ θέλει νὰ ὑπάρχει πρὸ τοῦ πράγματος καθ' ἑαυτὸ! Ἡ περσονναλιστικὴ θεωρία περνάει ἔπειτα στὴν κριτικὴ τοῦ ἀτομικισμοῦ. «Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ φιλελεύθερο σύστημα ἐξασφάλιζε γι' αὐτοὺς πού τὸ ἀπελάμβαναν (γι' αὐτοὺς μόνο) μιὰ κάποια πραγματοποίηση τῶν περσονναλιστικῶν ἀξιών»¹⁶. Δὲ μπορούμε παρὰ νὰ ἀντιτιθέμεθα σ' αὐτὸν τὸν συντηρητικὸν περσονναλισμὸ, ἂν καὶ στὸ βάθος τῆς καρδίας μας μερικοὶ βωμοὶ εἶναι ἀφιερωμένοι στοὺς ἴδιους θεοὺς»¹⁷. Ἐδῶ ὁ περσονναλισμὸς ἀντικρίζει τὴν ἀτομικιστικὴ του γενεαλογία. Φανερόνεται σὰν ἡ σύγχρονη μορφή τοῦ ἀτομικισμοῦ, σὰν ὁ τελευταῖος καὶ πολὺ τάλαιπωρημένος ἐπίγονός του.

Ἀλλὰ «ὁ ἀνθρώπος ἐγινε γιὰ νὰ ξεπεραστεῖ»¹⁸, ἐπαναλαμβάνουν οἱ περσονναλιστὲς μετὰ τὸν Νίτσε. Καὶ ἀρχίζει πάλι ὁ δρόμος πρὸς τὴν ὑπέρβαση. «Ἡ προσωπικὴ ζωὴ εἶναι τὸ ὑπεροχώτερο ἄνθος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἤδη ὑπερβαίνει τὴν ζωὴ»¹⁹. Καὶ «ἡ ὑπέρβαση τοῦ προσωπικοῦ ὄντος ἔχει ἕνα ἀκριβὲς νόημα γιὰ τὸν χριστιανό: τὴν πρόσκληση τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὴ θεία ζωὴ»²⁰. Ἐδῶ δυστυχῶς ἡ φιλοσοφία ἐκφυλίζεται σὲ θεολογία. Ἡ φιλοσοφία γίνεται δούλη καὶ ὑπηρέτρια τῆς θεολογίας. Μιὰ παλιὰ δηλαδὴ μεσαιωνικὴ ἱστορία.

Ἡ θεωρία τῆς ὑπέρβασης καθὼς καὶ ἡ ἀντίληψη ὅτι «ἀνάνεσσα σ' αὐτὲς τὶς δυὸ ἀφαιρέσεις, τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, δὲν ὑπάρχει μιὰ εὐθύγραμμη αἰτιότητα... ἀλλὰ μάλλον δὲ ἔπρεπε νὰ μιλήσουμε γιὰ κυκλικὴ αἰτιότητα»²¹, κατατάσσει ὀριστικὰ τὸν περσονναλισμὸ στὴ δυαλιστικὴ φιλοσοφία. Ἡ δομὴ τῆς σκέψεως δὲ στηρίζεται πᾶς στὴ συνέπεια καὶ τὴν ἐνότητα ἐνὸς μονισμοῦ καὶ μπορεῖ ν' ἀναίρεθεῖ μὲ τὰ ἴδια της τὰ ὅπλα.

«Ὁ περσονναλισμὸς βεβαιώνει τέλος (κι' ἐδῶ ἡ διάσταση εἶναι πλήρης) τὴν ὑπαρξὴ, σκεπτικὴ γιὰ τὴ συνέδειση, ἀλλὰ ἐνδόμυχη γιὰ τὴν καθολικὴν ἐμπειρία, ἐνὸς κόσμου ἀξιών, πού ἡ κατανόησή τους δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴ γνώση ἀλλὰ ἀπαιτεῖ μιὰ αὐτόνομη ἀπόφαση τοῦ ἀτόμου πού ὑπερβάλλει τὴν ἱστορία»²². Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐγκαταλείπεται κάθε προσπάθεια λογικῆς θεμελίωσης τῆς περσονναλιστικῆς θεωρίας καὶ καταφεύγουμε στὸ ἀνεξέλεγκτο «αὐτόνομο» ἔδαφος τῆς «ἄμεσης ἐμπειρίας», τῆς ἐνόρασης δηλαδὴ. Μοιάζει σὰ ν' ἀκούμε νὰ ἐπαναλαμβάνεται μὲ διαφορετικὴ μορφή ἡ περιφημὴ ἐκφραση τοῦ Pascal, «ἡ καρδιὰ ἔχει μιὰ λογικὴ, πού τὸ μυαλὸ δὲν γνωρίζει καθόλου»²³. Ἀλλὰ ὁ ψυχρὸς ἐγκέφαλος τῆς φιλοσοφίας δὲ μεταπέθεται μόνον μὲ ὁράτιες φράσεις. Γνωρίζει ὅτι ἡ ὁμορφιὰ δὲν ταυτίζεται πάντοτε μὲ τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ οὔτε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ περσονναλιστὲς εἶναι πολὺ βέλαιοι γιὰ τὰ ἐνορατικὰ συμπεράσματα τους. «Ἡ θεώρηση τῆς ὑπέρβασης μᾶς ὁδηγεῖ στὸ ἀντίθετο, νὰ ὑπογραμμίσουμε δηλαδὴ αὐτὸ πού δὲ γεννιέται καὶ δὲ πεθαίνει, αὐτὸ πού φθείρει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς αἰῶνες, καὶ πού γιὰ τὸν πνεύμα φαίνεται σὰν ἡ καταργησιμὴ τῆς διαλεκτικῆς μας, σὰν τὴν πρόσκληση σὲ μιὰ ἀπόλυτη πίστη καὶ τὸ προφητικὸ φῶς»²⁴. Ἡ ἀμφιβολία γιὰ τὸν ἑαυτὸ της εἶναι ἡ μοιραία κατάληξη κάθε φιλοσοφίας πού ἀποφασίζει νὰ στηριχθεῖ πάνω στὸ διαικλῶδες, καὶ πραγματικὰ, ἀνύπαρκτο ἔδαφος τῆς ἐνόρασης. Ἡ ἰδεαλιστικὴ φιλοσοφία καταλήγοντας στὴν ἐνόραση δηλοῦναι τὴν ἀδυναμία της νὰ οἰκοδομήσει ἕνα συνεπὲς λογικὸ σύστημα, τὸ μόνο πού μπορεῖ νὰ διατυπώσει μιὰ ἀληθινὰ φιλοσοφικὴ σκέψη.

Ὁ περσονναλισμὸς, παρ' ὅλο ὅτι σὰν σκέψη εἶναι στὸ βάθος μιὰ καθαρὰ ἰδεαλιστικὴ θεωρία, στὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς της ἰδεολογίας, ἀνήκει στὶς προοδευτικὲς καὶ συγχρονισμένες τάσεις τῆς γαλλικῆς πρωτεύουσας.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΣ

Μποροῦμε πᾶς νὰ περπατᾶμε καμιά φορὰ μαζὺ καὶ νὰ μᾶς μακρυνά δέχως αὐτὸ νὰ ἐμποδίζει τὴ συνεννόησιν σὰ δέντρα πού ριζώνουνε τόνα στὴ μιὰ τ' ἄλλο στὴν ὄχθη ἀντίκρου μὴ τὸ νερὸ κυλᾷ γιὰ τὸ καθένα μὲ τρόπο διαφορετικὸ ἀλλὰ δείχνοντας εἰδῶλα σ' ἐμὲ κι' ἄλλα σ' ἐσένα. Τὸ ὅραμα παίρνει τὴς ἐπιθυμίες μας καὶ τὶς κυλᾷ μὲ τὰ ξερόχλαδα γιὰ τὴ μεγάλη θάλασσα
κι' ἐκεῖνες
κατηφορίζοντας μὲ ράθυμα παφλάσματα
μυλῶνουν σὲ ριζιμὰ λιθάρια πιάνονται στὶς γωνιὲς χάνονται
κι' ἀλλάζοντας ὁλοένα στάση ξαναφαίνονται [στὸ νερὸ
κάποτε δίνουνε τὰ χέρια τους γιὰ νὰ ξαναχωρίσουνε
καὶ νὰ ξαναβρεθοῦνε παρακάτω.
Δὲν ἔχουμε τὸν ἴδιο ρυθμὸ ζωῆς κι' ὅς πλέουμε κάποτε μαζὺ
κοιτάζοντας στὸ βάθος τοῦ νεροῦ φεγγάρια τρέμουλα
καὶ μακρυνὰ λουλούδια οὐρανογένετα μ' ἥλιους κι' ἀστέρια.
Λίγες στιγμὲς ἀξίζουν ὅσο κι' ὀλόκληρος ὁ καιρὸς.
Τώρα κάμποσες ὁδοὶς πάνω ἀπ' τὰ κεραμίδια
τὸ μισοφεγγαρο παλεύει νὰ νικήσῃ τὴν καταχνιά
κακοκαιρία λένε οἱ ναυτικοὶ μπόρες κι' ἀγέριδες στὸν οὐρανὸ
τὸ μονοπάτι φάνηκε πᾶμε μαζὺ λιγάκι ἀκόμη.
Ὁ ἀνήφορος καθυστερεῖ τὸ χωρισμὸ.
κι' εἶναι τόσο καλὸς ὁ δρόμος μαζὺ σου τόσο γλυκὰ τὰ δέντρα
τόσο φιλικὰ τὰ σπῖτια μὲ τὰ μεγάλα τους ἀστραφετέρὰ παράθυρα
καὶ τὶς βερνικωμένες κλειστὲς πόρτες.
Ὅλες οἱ πόρτες ἀνοίγουν ὅταν περπατᾷς δίπλα σου.
Γιατὶ νὰ χτυπήσω μιὰ πόρτα; Ποιὰ καλύτερη ἀπὸ ἐσένα θὰ
Τί θὰ μοῦ πεῖ ὁρασιότερο ἀπ' ὅ,τι δὲ μοῦ λὲς ἐσύ; [μοῦ ἀνοίξει
Μήπως εἶναι στὸ χέρι τοῦ καθενὸς μὲς νᾶναι καλύτερος ἀπὸ
τὸν ἄλλον;
Τὸ φεγγάρι ψηλώνει βρῆξε κι' αὐτὸ στὸ δρόμο τοῦ γαρούφαλλο.
Τί ἔσση στ' ἀντικείμενα. Ἀς ἀγγίξω τὸ δῆμα τοῦ τοῖχου
ὅς χαϊδέψω τοῦτο τὸ δέντρο
μπορεῖ τὰ δάχτυλά σου νᾶνιναν κλαριά.

Δημιουργεῖ ἐντύπωση ἡ κριτικὴ τοῦ περσονναλισμοῦ πάνω στὸ σύγχρονο χριστιανισμὸ. «Ὁ σύγχρονος χριστιανισμὸς εἶναι ἐπικίνδυνα συνδεδεμένος μὲ τὸν φιλελεύθερο καὶ ἀστικὸ καπιταλισμὸ»²⁵. «Ὁ περσονναλισμὸς πραγματικὰ θεωρεῖ ὅτι αἱ διαρθρώσεις τοῦ καπιταλισμοῦ ἐμποδίζουν τὸ κίνημα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι πρέπει νὰ καταστραφοῦν πρὸς ὄφελος μιᾶς σοσιαλιστικῆς ὁργάνωσης τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κατανάλωσης»²⁶. Ἀναγνωρίζει ἐπίσης ὅτι ὁ Μαρξ θέλησε «μὲ τὴ διευθέτηση τῶν κοινωνιῶν τὴν ἐλευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου»²⁷, ὅτι «σάρωσε τοὺς μύθους»²⁸, καὶ ὅτι «ἐλευθέρωσε τὸν πνευματικὸν ἀνθρώπο μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ἡ φωτογραφία ἐλευθέρωσε τὴ ζωγραφικὴ»²⁹. Σ' αὐτὴ τὴν τελευταία περίπτωση φαίνεται ὅτι ἡ φωτογραφία συμβολίζει τὴ ματεριαλιστικὴ ἀντίληψη καὶ ἡ ἐξπρεσιονιστικὴ ζωγραφικὴ τὴν ἰδεαλιστικὴν παράφραση τῆς πραγματικότητας. Εἶναι γνωστὸ ὅμως, ὅτι ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστὴμὴ ἐνδιαφέρονται μᾶλλον γιὰ τὴν φωτογράφηση τῆς πραγματικότητας, παρὰ, ἂν ὄχι καθόλου, γιὰ μιὰ ἐλευθέρη καλλιτεχνικὴ της ἀπόδοση.

ΕΥΤΥΧΙΟΣ ΦΙΚΙΩΡΗΣ

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ: 1, 3, 26, E. Mounier, Les équivoques du Personnalisme, «Esprit», Paris, Février, 1947, p. 279, 273, 281.
2, 5, 7, 9, 20, 22, 24, 28, 29, E. Mounier, Taches actuelles d'une pensée d'inspiration personaliste, «Esprit», Paris, Novembre, 1948, p. 692, 704, 705, 691, 705, 687, 687.
4, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 25, 27, E. Mounier, Situation du Personalisme, «Esprit», Janvier-Mars, 1946, p. 17, 439, 6, 438, 22, 437, 438, 433, 433, 440, 440, 447, 455, 457.
6, Jean Paul Sartre, L'existentialisme est un humanisme, Nagel, Paris, 1946, p. 28.
12, E. Mounier, Perspectives existentialistes et perspectives chrétiennes, dans l'existentialisme, Atlas, Paris, 1948, p. 144.
23, Pascal, Pensées, § 227.

ΠΑΛΑΙΑ ΩΡΟΣΚΟΠΙΑ

Βεβαιωθείτε κύριε Σιλβέστρε ὅτι τὸ μαγαζὶ μου εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα. [καλύτερα.
Δὲ θέλω νὰ πῶ τὸ καλύτερο γιατί ὁ ὕψων ἑαυτὸν ταπεινωθῆσεται καὶ κανένας ποτὲ δὲν ἔχει τὸ εἶδος καὶ τὴν ὥρα τῆς τιμωρίας.
Ὅταν γεννιόμουν χιλιάδες ὄντα γεννιόταν μαζὺ μου διορισμένα στὴ ζωὴ μὲ δικιά του προσημασία τὸ καθένα γιὰ ἔργα μύησης ἔρωτα γιὰ προσκυνήματα σὰ μοναστήρια γιὰ ἐξαλοκαίριασμα στὶς θάλασσες καὶ στὰ βουνὰ καὶ γιὰ τ' ἀνόητα ἀξιώματα τῆς Πολιτείας.
Ἐγὼ φυσικὰ γεννήθηκα ἀρσενικός. Μὲ βλέπετε κύριε Σιλβέστρε. Χάρηκαν οἱ γονεῖς μου καὶ γιόρτασε ὁ πατέρας μου τὴ γέννησή μου.]

περὸ βλῶντας τρεῖς φορές στ' ἀντικρύνᾳ κεραμίδιο ἐνὸς τὰ δέντρα φέγγαν μὲς τὸ χιόνι γιατί ἔβανε τὴ γῆς βαρὺς Ἀνθρώποι φώναζαν χαρούμενοι κι' ὁ πατέρας μου [χερμιόνας.
ἀνοῖξε τὸ παράθυρο καὶ χάφρασε τὸ μάτι του στὸ πρῶτο ἀστὲρι
— «ἔτυχε ἐκεῖνη τὴ βραδυὰ νὰ στέκεται στὸν οὐρανὸ ἕνα αὐτὸ πού τὸ λέμε ἀποσπερίτη— [μονάχα ἀστὲρι
Φαντάστηκε ὁ πατέρας μου ὅτι παρακαλώντας τὸ ἀστὲρ θὰ συμφωνοῦσαν γιὰ τὴ μοῖρα μου.
Ποῖος γονεὺς δὲ θέλει τὸ γιό του βασιλεῖ;
Μὰ καθὼς βλέπετε κύριε Σιλβέστρε δὲν ἔγινε βασιλεὺς μήτε τίποτε παρόμοιο.
Ἀνεδαίχθη βεβαίως ἐν τῇ κοινωνίᾳ καλὸς ἐπιχειρηματίας ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα κατὰστάματα τῆς πόλεως μας.
Τάχα ἂν τὸ ἀστὲρ αὐτὸ πού λέμε ἀποσπερίτης μπόρῃς νὰ κατέβει χαμηλὰ καὶ νὰ μοῦ ὀρίξει συνάντηση ἐκεῖ πῶς ἀπ' τὰ τελευταῖα δέντρα
θὰ πῆγαινα εὐχαριστοὺς παρατόντας ἐπὶ ζηνίᾳ λίγη ὥρα τὴ καὶ θὰ τὸ ρωτοῦσα [δουλειά μου
γιατὶ δὲ λογάρισε τὴ ματιὰ τοῦ πατέρα μου
τὴν παρακαλεστικὴ ματιὰ τοῦ καμμένου τοῦ πατέρα μου...]

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

“Ακρα έβασίλεψε σιγή. Σε λίγο σουρουπώνει. Καιρός δέ μένει, τη λαμπρή νά ύψώσω προσφορά, στών πιό κρυφών μου στοχασμών τη ρόδινη Κυρά, γιατί” έφτασε, τών μισεμών ή μοίρα ένδ ζυγώνει.

“Ανάφανε στά δυσμικά τά θάμνη άσπρη σά χιόνι, μ’ άγγέλου φωτιστέφανο τά πλούσια της σγουρά, άπόκοσμα σαλεύοντας δλάνοιχα φτερά τδ άνεμισμένο πέπλο της, την κυματούσα ζώνη.

Κράτησα άγνάντια την πνοή στο αίθέριο πέρασμά της. Στιγμή γοργή τδ ανάβλεμμα” μά πάνω άπό τδ χρόνο μ’ άνέβασε κι άπ της ζωής ψηλότερα τόν πόνο.

“Ελεύτερη άπ τη θύμηση κι άπ τ’ άλυτα δεσμά της, καινουργιωμένη μου ή καρδιά, βαθιανασαίνει πάλι, σκιρτώντας όλη, σε ρυθμούς παθητικούς νά ψάλει

τη λειτουργία τη βραδινή στη διάφανη ματιά της.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΗ

Ψυχή
ραγισμένη άπό
άστραπές
ναύαγια
σπαρταγμένες κραυγές
και διάττοντες
δ’ έρωτας
νυχτώθηκε
σε τούτα τ’ άθλια
πανδοχεία σου
κοιμήθηκε
δίπλα άπό τις
ροδοδάφνες
της τύψεις
της δαμονισμένες σειρήνες
και
τούς σταυρούς
των πεθαμένων αίσθη-
μάτων σου
ψυχή μου ψυχή μου
μέσα σου φυτρώνει
ή ζοστή φωνή
μιάς
γυναίκας
τώρα
ταξιδεύει ταξιδεύει
σάν πουλί
κ’ έσύ
τώρα
άναπαύου άναπαύου άναπαύου
κάτω άπ’ τά κρησιήγια
έδρεψε
μιά ποιήτρια
στο φως
του φεγγαριού
τούς λυγμούς σου
έγραψε
μιά
πλεξούδα
την αιώνια στιγμή
στά ματόφυλλά σου
ψυχή μου
έισαι θεσπέσια άρρώστη
τουλάχιστον άνοιξε
μιά άγροικία
ή
μιά βιτρίνα
σ’ αυτή τη νεκρούπολη του σκοταδιού
και ξεπούλησε σάν άποφόρια
στούς όχλους
τά αίσθη-
μάτά
σου.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

“Ερειπωμένοι τοίχοι. Έγκατάλειψη.
Περασμένες μορφές κυκλοφορούνε αδιάφορα
Χρόνος παλός χωρίς ύπόσταση
Τίποτα πιά δέ θ’ αλλάζει δώ μέσα.
Είναι μιά ήρεμη σιωπή μήν περιμένεις άπάντηση
Κάποια νύχτα Μαρτιάτικη χωρίς έπιστροφή
Χωρίς νιότη, χωρίς έρωτα, χωρίς έπαρη περιτιτή.
Κάθε Μάρτη άρχίζει μιά “Ανοιξη.

Τδ βιβλίο σημαδεμένο στη σελίδα 16
Τδ πρόγραμμα της συναυλίας για την άλλη Κυριακή.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Λυπηθήκαμε, ίσως, πού θάφευγε μιά μέρα άπό κοντά μας
“Απρόσιτος, έστω, χειρονομούσε με κινήσεις άνέλπιδες,
“Ισως άξιαγάπητος, ίσως —ή μάλλον— συμπαθητικός
Μέσα σ’ έναντιότιτες σ’ άβλεψίες μ’ άξιοπρέπεια
Με μιά χλαμύδα δδύνης άνιστόρητης
Καλλιερώντας με σύνεση μαραμένα τριαντάφυλλα
Σε σχήμα καρδιάς ή ξεθωριασμένων άναμνήσεων.
Λυπηθήκαμε, ίσως, πού θάφευγε μιά μέρα άπό κοντά μας
Τόσο μονήρης, άψογος, κύριος μέσα σε κάθε άποτυχία
Μ’ έναν ήχο άναπότρεπτο —δλέθριος έπιλογος—
“Ο τελευταίος, άναντίρητα —μ.ας παρακμή.

ΕΠΙΓΝΩΣΗ

“Όλα αυτά σου θυμίζανε τόσο έντονα ναυαγισμένες
[έπικλήσεις
“Ερειπωμένες επιθυμίες, όνειρα, χέρια έτοιμοθάνατα.
(Κάτω άπό κάθε ύπόθεση άσφάλεια σχετική.)
Πρέπει, λοιπόν, νά συμπληρώσεις κάθε εικόνα σύμφωνα
[με τη θέλησή σου
“Εδω κάτι θ’ αλλάξει, νά πούμε ή παρούσα ένός τρίτου
Δημιουργώντας μιά ποίηση πάνω άπό κάθε καταστροφή
Χωρίς νά λησμονούμε κάποτε έντελώς τόν προορισμό μας.
“Αν τώρα πάλι άπό παντού καμιά άνταπόκριση
Κάτι άπροσδόκητα ζημώσε, κάτι πού δέν τδ καταλά-
[βαμε καλά.

“Όμως έμείς, αν θέλετε, είμαστε έτοιμοι άκόμα.

ΑΝΘΡΩΠΟΙ

“Ενα χώρο νά σταθούμε ζητήσαμε, δίχως ύποτιθέμενα
[προνόμια ή έξχωρη άξία
“Ενα άναγκαϊον ύστέρημα είς όλους περιττόν (κ’ ή
[ευαισθησία σε τέτοιες στιγμές τί χρησιμεύει)
“Όπως λ.χ. ο Γιώργος Τάδε φίλος λυρικός ποιητής πο-
[ζάρει έπιμελώς και πείσμων στα πάνω
[βράβια των έπαρχιακών βιβλιοπωλείων
“Όπως στο θερινό κινηματογράφο πού δέν πειράζεται άπό
[τη νύηση των φιλησών ημερομισθίων της συνοικίας.
Είμαστε συνεπώς πολύ ίκανοποιημένοι πιστεύοντας —όψι-
[μως— άσυζητητέ σε σοφάτα
[προγονικά άποφθέγματα
Νά πούμε τδ «ούκ έν τώ πολλώ τδ εϋ» ή «μηδέν άγαν»
[και τά παρόμοια
“Ενδεδυμένοι εύπρεπώς με καινουργή ύποδήματα και
[γυράτες ήμιμαυρες παρελθούσης νεότητος
Δηγούμαστε, έν κύκλω στενώ, πώς τη ζωή μας τυράν-
[νισε ένας άγονος έρωτας —πρίν τόσα ή τόσα
[χρόνια— μιά άπασχόληση κι’ αυτό νά μήν τδ
[έχεις άκόμα ξεχάσει
Σε μιά δεδομένη ηλικία δέν άρνιούμαστε πώς γράψαμε και
[ιστίχους· ω νεότης μ’ ένα χαμόγελο συγκαταβατικό
“Η διαβάσαμε την “Αννα Καρενίνα” σε μετάφραση άγ-
[νώστου κι’ άλλες μηδαμινότες κοινοτοπίες.
“Επιτέλους έναν χώρο άπλούστατον, έστω 1Χ2, δίχως
[ύποτιθέμενα προνόμια ή έξχωρη άξία
“Ανθρωποι χωρίς καμιά ιδιαίτερη ιδεολογία, όχι αίσθαν-
[τικότητα, όχι άπογοητευμένοι, άνθρωποι άπλως.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

‘Αγάπη, Πρόσωπο, Έρωτας

“Ο καλύτερος τρόπος για νά παρακολουθήσει κανείς ένα
πνευματικό κίνημα είναι, ίσως, νά γνωρίσει τη σχέση όλων
εκείνων πού τδ διαμόρφωσαν με τόν ένα ή με τόν άλλο τρόπο.
Γι’ αυτό προκειμένου νά σας παρουσιάσουμε τδ σύγχρονο κί-
νημα του Περσοναλισμού (προσωποκρατία) θεωρήσαμε άπα-
ραίτητη τη δημοσίευση μερικών χαρακτηριστικών σελίδων
άπ’ τά έργα των τριών γεννητόρων του.

Στδ προηγούμενο τεύχος του «Αίωνα μας» μεταφράσαμε με-
ρικές θέσεις του Jacques Maritain. Σήμερα συνεχίζουμε μ’ ένα
άποσπασμα άπ’ τδ βιβλίο του Bertdiaeff: «Δοκίμιο μιάς Έσχα-
τολογικής Μεταφυσικής» Παρίσι 1945. Στδ προσεχές φύλλο θα
κλείσουμε αυτή τη σειρά με σελίδες του Ch. Peguy.

Σχετικά με τόν Bertdiaeff και τδ θέμα πού πραγματεύεται
έδω έχουμε νά κάνουμε τρείς παρατηρήσεις.

Α) “Η συμβολή του Ρώσου σοφού στο περσοναλιστικό
κίνημα εκδηλώθηκε κι’ έπίσημα με τη συνεργασία του, άπ’ τδ
πρώτο κι’ όλας φύλλο, στο περιοδικό Esprit, όργανο του περ-
σοναλισμού. Μά ή έπίδρασή του είχε προηγηθεί διαμέσου
του έργου του και συνεχίστηκε κι’ έπειτα. Γι’ αυτό οι γάλλοι
περσοναλιστές, άπό εύγνωμοσύνη, άφείρωσαν ένα δλόκληρο
τεύχος του περιοδικού τους στη ζωή και τη σχέση του Ber-
tdiaeff, όταν έδω κι’ ένα χρόνο πέθανε. (Βλέπε: Esprit, φύλ.
8ο 1948).

Β) “Η ρωσική καταγωγή του Bertdiaeff, ιδιαίτερα ή τρο-
φοδότηση του άπ’ τις έλληνοβυζαντινές πηγές της ρωσικής
διανόησης (Πατέρες και έκκλησιαστικοί συγγραφείς) δείχνουν
έμμεσα την υπαρχή ζωντανής, έντονης μάλιστα περσοναλιστι-
κής παράδοσης στον έλληνοβυζαντινό πολιτισμό. Και έπομένως
αυτή της παράδοσης και στην ψυχοσύνθεση των συνε-
χιστών αυτού του πολιτισμού, δηλ. των σημερινών έλλήνων.

Γ) Οι παρακάτω σελίδες τονίζουν ένα σημείο πού εύκολα
—όχι όμως κι’ άτιμωρητα— μπορεί νά παραβλέψει κανείς στη
σημερινή εποχή. Μας καλούν νά προσέξουμε πώς ο άνθρωπος
έμποδίζει στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, όχι μόνο
άπό φυσικο-κοινωνικές άντιεξότητες (περιβάλλον-θεσμοί) μά,
έπίσης, και στον ίδιο βαθμό, άπό φθοροποιές άντιεξότητες
πού κρύβονται μέσα στον ίδιο. Οι σατανικές αυτές άντιεξότη-
τες επιδιώκουν την άντικειμενοποίηση του ανθρώπου. Προσπα-
τούν νά δημιουργήσουν έναν άνθρωπο Res-πράγμα σ’ αντί-
θεση προς τόν άνθρωπο Personna-πρόσωπο. “Ετσι ο δούλος
ένός πάθους είναι λιγώτερο προσωπικότητα άπ’ τδ σκλάβο.
(“Επι τέλους ο τελευταίος μπορεί νά έχει τη νοσταλγία της χα-
μένης λευτεριάς του και τόν πόθο της λύτρωσής του: σπουδαία
στοιχεία προσωπικής ζωής).

“Ο άνθρωπος λοιπόν, πρέπει νά λυτρωθεί κι’ άπ’ τά έσω-
τερικά του δεσμά για νά λογίζεται έλεύθερη δλοκληρωμένη
προσωπικότητα. Τούτο όμως είναι κατ’ άρχή, ζήτημα τδ γε-
νοϋ του, έξαρτάται άπ’ αυτόν τόν ίδιο. Κι’ αν συμβαίνει για
τόν μαζοποιημένο άπ’ τη σημερινή κοινωνία άνθρωπο νά πα-
ντοποιάζει τούτη ή άναμόρφωση δυσκολίες, πρέπει νά είναι
εύκολη για κείνον πού θέλει νάνα οδηγός, για τούς ήγέτες της
μάζας, για τούς πρωτοπόρους (!). Την τεράστια σημασία αυτής
της λύτρωσης την ύποσημειώνει παρακάτω ο Bertdiaeff, μι-
λώντας για τόν έρωτα. Μά τδ ίδιο —δηλώνει άλλου— ισχύει
για όλες τις άντιπερσοναλιστικές εκδηλώσεις πού φανερώνον-
ται στον άνθρωπο.

“Ετσι ο περσοναλισμός γενικεύοντας τδ θέμα διακήρυξε:
Η οικονομική επανάσταση θάναί και ή “Ηθική άναμόρ-
φωση, άλλοιώς δέν θάναί τίποτα.

“Όμως κι’ άντιστρόφως:
Η “Ηθική Έπανάσταση θάναί και οικονομική μεταβολή
άλλοιώς δέν θάναί άλλημνή άναμόρφωση.

Στδ διαλό αυτό σύνθημα συνονμίζεται όλος ο περσοναλι-
σμός (πού τελικά δέν είναι παρά ο Χριστιανισμός μ’ άλλο
όνομα και με άλλη εμφάνιση, πλαισιωμένη άπό τά συμπερά-
σματα της κοινωνιολογικής άνάλυσης της εποχής μας).

“Ο άντικειμενοποιημένος κόσμος, ο κόσμος τών φαι-
νομένων είναι υπεξούσιος της γενετησιακής διαδικασίας
και τόν κυριαρχεί ή γενετησιακή συνείδηση. Τδ προσω-
πικό, τδ άτομικό στοιχείο, τδ όποιο και δέν είναι διόλου

(1) Και για τις δύο κατηγορίες ή κατάκτηση αυτής της έσωτερι-
κής έλευθερίας γίνεται πραγματοποίηση (όπως διαπιστώνει σήμερα
ή Φιλοσοφία κι’ ή “Επιστήμη (Bergson-Carrel) με τη θρησκευτική πείρα.

επαναλήψιμο, είναι σ’ αυτόν καταπιεσμένο, καταπιγμένο.
“Απ’ έδώ άκριβώς άνακύπτει τδ βασικό ζήτημα του φύ-
λου και της αγάπης. Τδ φύλο, δέν είναι μόνο βιολογικό
φαινόμενο. Είναι επίσης φαινόμενο μεταφυσικό. “Απ’
τδ φύλο, πού γεννά, τδ γενετησιακό στοιχείο θριαμβεύει
στον κόσμο. Τδ άτομο διαλύεται στα μόριά του και μιά
ποσότητα νέων ατόμων άναφαίνεται στην άτελεύτητη
ζωή του είδους. “Η γέννηση κι’ ο θάνατος είναι άλλη-
λένδετα με τδ φύλο. Τδ φύλο, τεκνοποιώντας σπέρνει
τδ θάνατο και συγχρόνως άνανεώνει αδιάκοπα τη ζωή.
“Η νέα ζωή ύποσκελίζει την παλιά. Τά σπέρματα αυτής
της ζωής είναι κατεσπαρμένα παντού στο ζωικό κι’ άν-
θρώπινο κόσμο.

Τδ γενετησιακό φύλο είναι δλόκληρο υπεξούσιο του
(μετά την πτώση άπ’ τόν Παράδεισο) χρόνου κατά τόν
όποιο τδ μέλλον κατασπαράζει τδ παρελθόν. “Αλλά αυτό
τδ φύλο δημιουργεί τραγικό πρόβλημα μόνο για μιά
άναπτυγμένη προσωπική συνείδηση, για μιά προσωπική
(άνθρωπινη) μοίρα. “Ο άνθρωπος, πούναί πλέρια βου-
τηγμένος στο γενετησιακό στοιχείο, δέν έχει διόλου συνεί-
δηση αυτού, δέ νοιώθει κανένα τραγικό πρόβλημα...
“Απ’ τδ έξθρικό στον Περσοναλισμό τδ φύλο μπο-
ρούμε νά έξαρτήσουμε την ίδια τη γέννηση τού άντι-
κειμενικού κόσμου τών φαινομένων. Κι’ αυτό άκριβώς
είναι τδ άποφασιστικό σημείο για τη μοίρα του κόσμου
και του ανθρώπου. “Η μεταμόρφωση του κόσμου συνί-
σταται κυρίως σε μιά νίκη (στην πάλη) έναντι τού ξε-
πεσμένου φύλου. Αίγοι άνθρωποι έχουν συνειδητοποιήσει
αυτή την αλήθεια. “Η συνείδηση της άμαρτίας και της
ντροπής, ή συνείδηση για κάτι τι τδ δύστυχο, στην πηγή
άκριβως της ζωής, και συγχρόνως ή πιό μεγάλη ένταση
ζωής, όλα αυτά έξαρτώνται άπ’ τδ φύλο. Πρόκειται έδω
για μιά πολύ μυατηριώδη πλευρά της ανθρώπινης ύπαρ-
ξης, πλευρά πού είναι άκριβώς και ή πιό βεβηλωμένη.
“Η σεξουαλική ζωή σ’ αυτό τόν κόσμο είναι μιά μορφή
«είς τδ έπακρον» άντικειμενοποίησης της ανθρώπινης
ύπαρξης. Είναι ή μορφή της «είς τδ έπακρον» άποπρο-
σωποποίησης (depersonalisation). Τδ φύλο πού μαρ-
τυρά ένα σχίσμα στην δλόκληρη άνδρόγυνη εικόνα τού
άνθρώπου αποτελεί μιά ζωντανή αντίθεση της άνδρώ-
πινης ύπαρξης. “Απ’ αυτό έξαρτώνται ή έξη της άνδρώ-
πινης αρχής (principe) της όποιας
ή ένότητα διασπάστηκε. “Απ’ αυτό επίσης έξαρτώνται
ή άπατηλές άπολαύσεις και πραγματικές όδύνες. “Η διαί-
ρεση στα δύο, ή διπλή φορά τού φύλου μεταδίδεται
στον έρωτα (eros), πού είναι μιά δύναμη πού προσέρ-
χεται άπό μιά άλλη πηγή και πού έχει έναν άλλο χαρα-
κτήρα. Τδ αίσθημα της αγάπης είναι προσωπικό και
όχι γενετησιακό. “Η αγάπη άπευθύνεται στο άτομικό, και
όχι επαναλήψιμο, πρόσωπο. “Αλλά ο έρωτας μπορεί
έξίσου νά είναι άπρόσωπος, είτε σάν ύποτάσσεται στα
κατώτερα στοιχεία τού φύλου, είτε σάν άνυψώνεται
—όπως στην πλατωνική φιλοσοφία— ως έναν ιδεώδη
κόσμο. “Ο έρωτας είναι παραμορφωμένος, έκχυδαίμε-
νος, βεβηλωμένος περισσότερο άπό κάθε τι στον κόσμο
(μ’ αυτόν μπρεδεύονται ή σεξουαλική και ή οικονομική
ζωή, πού κι’ οι δύο άνήκουν σ’ ένα κατώτερο κόσμο). Μά
ή αγάπη καλείται νά έξαγοράσει την άμαρτία τού φύλου
και νά άνακαλέσει στην ένόργεια την αιώνια προσωπική
μοίρα, την μοίρα την όχι γενετησιακή. Μέσα στον άντι-
κειμενικό κόσμο ο άνθρωπος έχει ύποταχθεί στη ζωή τού

εΐδους και έχει κάνει ώστε το απρόσωπο· γενικό να επι-
κρατήσει πάνω στο προσωπικό· ατομικό. Τέτοια είναι η
πηγή χειρίστων αμαρτιών, αλλά επίσης υψηλών γενετη-
σιακών αρετών. Συμβαίνει καμιά φορά να αναρωτιέται
κανείς ποιες είναι χειρότερες: Αυτές οι αμαρτίες ή αυτές
οι αρετές; Πολλοί ηθικολόγοι φιλόσοφοι εξάρτησαν τις
αλτρουιστικές αρετές απ' τα γενετησιακά ένστικτα, ταυτί-
ζοντας έτσι, σχεδόν τελείως, το προσωπικό με το ἐγωϊστι-
κό: 'Η συνταύτιση αυτή είναι τυπικό παράδειγμα της
σύγχυσης που προκαλέσε η αντικειμενοποίηση της ανθρω-
πίνης ύπαρξης. Στην πραγματικότητα, το προσωπικό,
όχι μόνο δεν είναι αλληλένδετο με αυτό που είναι ἐγωϊ-
στικό, αλλά αντίθετα είναι αντίθετο προς αυτό. Το
προσωπικό είναι το νοούμενο (*) στοιχείο στον άνθρωπο.
Το γενετησιακό αντίθετως, ανήκει στον φαινομενικό κό-
σμο στον οποίο ο άνθρωπος γίνεται ένα αντικείμενο
ανάμεσα στα άλλα.

Σ' αυτό συνίσταται η μεταφυσική σημασία του προ-
βλήματος του φύλου και της αγάπης. Το φύλο είναι κα-
τάπτωση, διάσπαση που προσπαθεί να ξαναποκαταστή-
σει την ακεραιότητα, που όμως δεν κατορθώνει να πε-
τύχει αυτή την ακεραιότητα στην προσωπική ύπαρξη,
στην άσχημη πραγματικότητα. 'Η αγάπη είναι ἐνέργεια
που προέρχεται από τον νοούμενο κόσμο, ἐνέργεια μετα-
μορφωτική. 'Ο αντικειμενικός κόσμος νοιώθει απέναντί
της μιά απόθνηση. Αποκρούει την αγάπη ως αλληλέν-
δετη με το πρόσωπο και επειδή ανήκει στο πρόσωπο
όχι στο είδος. Οι συνέπειες της αγάπης, καθώς επίσης
κι' όλων των δημιουργικών πράξεων, είναι αντικειμενο-
ποιημένες. Και γι' αυτό η σκληριά του ανθρώπου στην

(*) Σημ. τ. Μετ.: Νοούμενο το αντίθετο του φαι-
νομένου, απόλυτη πραγματικότητα, «πράγμα καθαυτό», κα-
θόσο είναι το αντικείμενο του λόγου (κατά τον Kant). Βλέπε:
Vocabulaire philosophique του A. Cuvillier.

(ἀφέντρα) γενετησιακή και φυσική διαδικασία παρατείνε-
ται χωρίς τέλος.

Έννοω όλους τους τύπους της αγάπης.

Κάθε αγάπη είναι ἐνέργεια του νοούμενου κόσμου.
'Η Χριστιανική αγάπη και η φιλία και η αγάπη—έρω-
τας. Κάθε αγάπη υπόκειται, μέσ' τον κόσμο, στην δια-
δικασία της αντικειμενοποίησης, κάθε αγάπη: η αγάπη
—οίκτος και εὐσπλαχνία, και η αγάπη—έρωτας, η αγά-
πη—πάθος, η αγάπη που ανεβάζει κι' εκείνη που κατε-
βάζει. Κάθε τι που είναι νοούμενο, φλογερό και δημι-
ουργικό οδηγεί στη διαμόρφωση αντικειμενικών κατα-
σκευών στις οποίες σβύνει εκείνο που πρωταρχικά τις
είχε ανάψει. 'Η αληθινή αγάπη που καταναλάζει, ενώνει
στον εαυτό της οίκτο και πάθος. 'Αλλά η ανθρώπινη
ύπαρξη, κοματιασμένη μεσ' στον κόσμο, διασπά αυτές τις
δυο αρχές: το πάθος μπορεί να είναι άσπλαχνο και
σκληρό. 'Ο οίκτος και η εὐσπλαχνία μπορεί να αποξε-
ραθούν και ν' αποβάλλουν από πάνω τους κάθε προσω-
πική κλίση και συμπάθεια.

Σ' αυτό τον κόσμο, στην αγάπη, στην κάθε αγάπη
υπάρχει ένα τραγικό σπάσιμο. 'Η αγάπη, απ' την ουσία
της, είναι ακτινοβολία, ραδιενέργεια, (τόσο η αγάπη—
οίκτος όσο κι' η αγάπη—πάθος) και πάει πάντοτε από
πρόσωπο σε πρόσωπο. Είναι ἐνόραση ἐνός προσώπου
ανάμεσα απ' τη φλούδα της αντικειμενικότητας, δηλαδή
υπερπηδά την αντικειμενοποίηση. 'Η αγάπη—έρωτας,
απ' αυτό το νόημα της, υπερπηδά την αντικειμενικότητα
του φύλου: Είναι θρίαμβος του προσώπου (στην πάλη)
έναντίον του είδους. Είναι προετοιμασία της μεταμόρ-
φωσης του κόσμου. Το φύλο γεννά το χρόνο της πτώ-
σης και το θάνατο. 'Η αγάπη οφείλει να θριαμβεύσει
(στην προσπάθεια) ἐναντία στο χρόνο και στο θάνατο,
να κατευθύνει τον άνθρωπο προς την αιώνια ζωή.

Μεταφρ. ΗΛΙΑ Π. ΔΗΜΗΤΡΑ

ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΠΕ—ΚΙΟΥ—ΓΙΟΥ (712-779)

Η ΞΕΝΗ

Κείνη τη νύχτα, που ήταν μιά φθινοπωρινή νύχτα,
φτάσαμε στο Νησί των Παπαγάλων. Κοιτάξαμε τη σε-
λήνη, κι ακούγαμε το θόρυβο του ανέμου μέσ' στα πεύκα
Ξαφνικά, ακούσαμε ένα απελπισμένο τραγούδι, που
μας τστέλνε η δροσιά. Το τραγούδι αυτό έρχόταν από
μιά βάρκα.

Τραβήξαμε γι αυτή τη βάρκα. Ήταν εκεί μιά νεαρή
γυναίκα, λευκή σαν το χιόνι. Στεκόταν όρθη, ακουμπι-
σμένη στο κατάρτι. Δάκρυα κυλούσαν στα μάγουλά της.
Οι συντρόφοι μου τη ρώτησαν γιατί έκλαιγε... Κατέ-
βασε το κεφάλι, χωρίς ν' απαντήσει, και σκεπάστηκε με
τά ξανθιά της μαλλιά.

ΓΙΑΝΓΚ—ΤΣΕ—ΚΙΝ (1346-1401)

ΧΩΡΙΣΜΟΣ

'Η αγαπημένη μου ξέρει πώς σ' ατενίζω όταν οι
αχτίδες σου, ω σελήνη, τη χαϊδεύουν, κι ο χωρισμός
μας είναι λιγότερο σκληρός.

ΜΑ—ΧΟΥΑΝΓΚ—ΤΣΟΥΝΓΚ (1861)

Η ΠΡΟΣΒΟΛΗ

'Ενα φεγγαρόφωτο βράδυ κρέμασα, στην πόρτα της,
μιά γιρλάντα από λουλούδια της μηλιάς, ύστερα η
λύρα μου αναστέναξε ένα έρωτικό τραγούδι.

Την άλλη μέρα, την απάντησα. Κόκκινα γαρύφαλλα,
που ανθίζουν στον κήπο του γειτονά μου, στόλιζαν το
φόρεμά της.

Κλείστηκα μέσ' στο σπίτι μου, έσπασα τη λύρα μου
κι' έκλαψα ώρα πολλή.

ΤΣΕΝ—ΧΑ·Ι· (1865-1908)

ΕΣΕΝΑ ΣΚΕΠΤΟΜΑΙ

'Εσένα σκέπτομαι, κόρη με τα ωραία μάγουλα, και
δεν κοιμάμαι πιά.

Στο δωμάτιό μου, είναι ένα κουτάκι από μαύρη
λάκα. Πόσες φορές δέ βύθισα το στόμα μου μέσα, από
τότε που τ' άγγιξαν τα χέρια σου!

Μιά μέρα άνοιξιάνικη, αγόρασα αυτό το κουτί απ'
το μαγαζί του πατέρα σου, κ' έσ' του το χάρισε.

Το ξέρω πώς είμαι άσχημος... 'Αν σου όμολογούσα
τον έρωτά μου, ως πότε θα γελοούσες;

Θάθελα νάμαι ή αύρα... Θα μπορούσα να τυλιχτώ
γύρω από σένα, χωρίς να μ' άναγνωρίσεις.

Πόσο θάμουν ταπεινός, και ύποταγμένος, και τρυ-
φερός, αν μ' άφινες να σου μιλήσω!

ΧΟΥΝΓΚ—ΣΟ—ΦΑΝ (1812-1861)

ΕΥΧΗ

Νύχτα ζεστή, φεγγαροβραδυά, άρωμα απ' τις δαμα-
σκηνίες, χάριστε στην αγαπημένη μου ένα έξαισιο όνειρο.

Με λእχτάρα άς θελήσει να με ξαναδεί, και, την
αύγη, άς έρθει να χτυπήσει την πόρτα μου!

'Αρωμα απ' τις δαμασκηνίες, φεγγαροβραδυά, νύχτα
ζεστή, θά μεθώ, απ' τα φιλιά της, αν με είσακούσατε...

Μεταφρ. ΓΙΑΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ

Με το θάνατο του φίλου και συνεργάτη μας Νίκου Μπέρτου γεννήθηκε φυσικά το ζήτημα του νέου διευθυντού της Πινακοθήκης. Κ' είναι γνωστή, από ένα δίμηνο τώρα, η έντεχνη δράση που ασκούν οι διάφοροι δεσίδηρες για την κατάκτηση αυτής της διευθύνσεως, που θα τους δώσει την «από καθέδρας» νομιμοποίηση της αντικαλλιτεχνικής αλλά εμπορικότατης ιδεολογίας τους. Δεν θα προσδομή λοιπόν σε καμμιάν ανακεφαλαίωση των όσων έγιναν και των όσων ακόμα επιχειρούνται — αλλά θα τοποθετήσουμε απλά, λογικά κι' αναγκαία την καλύτερη λύση για την 'Εθνική μας Πινακοθήκη.

— Πρέπει να διοριστεί το ταχύτερο ένας οργανικός διευθυντής πλαισιωμένος από μία πενταμελή αισθητική και καλλιτεχνική επιτροπή, που δ' αποφασιζει κατ' απόλυτην πλειοψηφία και θάσει, διά νόμου, καθορισμένου σκοπού.

Χρειάζεται λοιπόν ένας οργανικός διευθυντής, γιατί πρέπει να υπάρχει ένας άνθρωπος, ζωτικός, που να ξέρει να ρυθμίζει τα υπαλληλικά ζητήματα και να εκτελεί τις αποφάσεις του καλλιτεχνικού συμβουλίου, πριν χρονίσουν, εφ' όσον θα υπάρχουν και οι απαραίτητες προϋποθέσεις. Είναι δε απαραίτητος ένας τέτοιος διευθυντής αφού κανένας από τους βαυκαλιζόμενους να τρυπώσουν στην Πινακοθήκη — δεν έχει ούτε το χάρισμα του διοικείν, αλλά το σπουδαιότερο, ούτε την κατάλληλη αισθητική οξύδερκεια ως και την αναγκαίαν αρτιότητα καλλιτεχνική μόρφωση. Μιά εξαίρεση σε γνώσεις, είναι ο Παντελής Πρεβελάκης που δεν δέχεται όμως να αναλάβει την διεύθυνση. "Ετσι και πάλι ο διοικητικός υπάλληλος παραμένει η καλύτερη λύση.

Το καλλιτεχνικό συμβούλιο — είναι εύνοητο πώς πρέπει να υπάρχει αφού ο Διευθυντής θα είναι καθαρά διοικητικής μορφής — και το περισσότερο, εφ' όσον το μονοπώλιο της καλλιτεχνικής δικτατορίας στην Πινακοθήκη δεν είναι δυνατόν να δοθεί σε ανθρώπους που εμπορεύονται τα πάντα γι' αυτό εξάλλου επιζητούν και τη θέση. Το καλλιτεχνικό συμβούλιο ακόμα είναι απαραίτητο για την διεύθυνση των αναφεομένων και υπάρχοντων ζητημάτων.

Μα θα μου πητε... Πέντε Ρωμηοί και να μην τσακώνονται;... Σωστά! 'Αλλά είναι προτιμότεροι οι καυχάδες από την άλλοπρόσαλλη δικτατορία ενός ξεροκέφαλου άκαλοίστητου ήμιμαδου; τα καλλιτεχνικά άλλωστε ζητήματα, είναι συνυφασμένα με την διένεξη και τα συμπαρομοτούντα της, άπανταχού της οίκουμένης.

Δεν πιστεύουμε μάλιστα σε σοβαρές διενέξεις, αφού θα υπάρχει διά νόμου καθιερωμένος σκοπός. Και σκυπός θα είναι η αρτιότητα συλλογή των 'Ελλήνων ζωγράφων ούτως ώστε με τον καιρό να ποκτήσουμε μία σοβαρή ιστορική σειρά της καλλιτεχνίας μας — άσχετο αν οι δημιουργοί μας, μιμήθηκαν και άντλησαν την τέχνη τους από το Παρίσι ή το Μόναχο.

Μπορεί ίσως ο νομιμοποιημένος αυτός σκοπός να φανεύει στενόκαρδος και μονομερής. Είναι όμως ο καλλίτερος και ο φηρότερος! 'Η πατρίδα μας είναι φτωχιά — δεν θα μπόρεσει ποτέ ν' αγοράσει έργα ξένων μεγάλων δημιουργών... Κι' αν στη χάση και στη φέξη αγοράσει — δάναι και δεύτερα κι' ανιστόρητα!... "Ας έντεινουμε λοιπόν τις προσπάθειές μας στους "Ελληνες καλλιτέρες" θάποκτήσουμε έτσι γρήγορα την πιο καλή αλλά και την πιο λογικώτα αιχμηρή λύση για την αναδημιουργία και άνδιση της 'Ελληνικής μας καλλιτεχνίας.

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Διαλεκτική και Πρόσωπο

Να κατακτηθεί συνειδησιακά ο ρυθμός του γίνεσθαι και ιδιαίτερα ο ρυθμός της ιστορίας, να, τί ήταν το μέγιστο πρόβλημα της φιλοσοφίας. Να καθορισθεί η θέση του ανθρώπου μέσα στο γίνεσθαι και στην ιστορία το υπέρτατο χρέος της γνώσης. Και έπρεπε ακριβώς να δημιουργηθούν απ' την ανθρώπινη πράξη

οι αντικειμενικές προϋποθέσεις για να επιτελεσθεί το άλμα το πνευματικό προς την ανθρώπινη έλευθερία. Και πραγματικά η άριστοτέλεια τυπική λογική, έδωσε το οργανο μιας αναλυτικής θεώρησης των πραγμάτων. Ο κόσμος και η ανθρώπινη εμπειρία ταξινομήθηκε. Όλα είχαν τοποθετηθεί με μία άκαμπτη συνέπεια και όμως από όλα έλειπε ο ζωοποιός κρίκος. Η συνείδηση που διαμορφωνόταν ανάλογα με την έξοδο του ανθρώπου από τη ζωώδη βιολο-

γική του κατάσταση και με την αντίστοιχη του επενέργεια πάνω στη φύση, ώσαν το κέντρο των πολύπλοκων σχέσεων ανάμεσα στον άνθρωπο και στη φύση, ανάμεσα στον άνθρωπο και στις ποικίλες κοινωνικές καταστάσεις που διαμόρφωσε η ιστορία, ήταν κάτι που βρισκόταν σ' έναν καθαρά θεωρησιακό αποκλεισμό και κάτι που επίμονα προσπαθούσαν να το αποκόψουν από μια ζωτική επικοινωνία με τον κόσμο. Και όμως στο μεσουράνημα ακριβώς των ιδεαλιστικών εκείνων απαγωγών, από την πλέον συνεπή φιλοσοφική φυσιογνωμία, από τον "Εγέλο, διατυπωνόταν μέσα στο τεράστιο διάγραμμα της Λογικής του: «Πώς ένα καθορισμένο, πεπερασμένο όν είναι ένα όν που αναφέρεται αναγκαία σ' ένα άλλο. Είναι ένα περιεχόμενο που βρίσκεται σε αναγκαία σχέση μ' ένα άλλο περιεχόμενο, με τον κόσμο ολόκληρο». Από τη στιγμή αυτή έγινε η υπέρβαση και η μετάβαση από τη στατική τυπική λογική στη διαλεκτική λογική. Το πλήρωμα του αιώνιου πόθου του μύθου, η περισυλλογή και η ανασύνθεση του διαμελισμένου Ζαγρέα. Στην κατατημένη έποπτεία του κόσμου, έμπαινε πλέον άκέραια η ανθρώπινη υπόσταση, η συνείδηση ακριβώς του κόσμου και από την άκρίβεια της ταυτότητας μεταπηδούσε στη ζωοποιό πληρότητα της ένότητας. Μέσα στο σύμπαν ακούγονταν για πρώτη φορά οι παλμοί της καρδιάς του ανθρώπου. Χρειάστηκε βέβαια ν' αντιστραφεί η έγγελιανή διαλεκτική και να ένανθρωπισθεί η μεθοδολογία της, αλλά ο μεγάλος αυτός σοφός είχε κατορθώσει παρ' όλην την αφαιρετική διαδικασία της σκέψης του, να βρεί τον μυστικό μίτο του κόσμου και της ιστορίας, που ξεκινούσε απ' την παλλόμενη ανθρώπινη σάρκα.

Είδε πώς ανάμεσα στα δυο άκροτελευταία σύνορα του είναι και του μηδενός υπάρχει ο άνθρωπος. 'Αλλά για τον ιδεαλισμό του ήταν έννοια, ιδέα. "Επρεπε λοιπόν να επιχειρηθεί η ενσάρκωση αυτής της πνευματικής σύλληψης και αυτό το έργο θα το έπιτελούσαν εκείνοι, που ήταν σε θέση να άντληφθούν την καθημερινή οδύνη του ανθρώπου στον σχεδόν ανυπέβλητο δίχασμό του με τον κόσμο της φύσης και της κοινωνίας. Ο διαλεκτικός ματεριαλισμός ήταν αυτή η θαυμαστή αντίστροφη του έγγελιανού ιδεαλισμού. Η διαλεκτική μέθοδος διαγράφοντας την ζωντανή πορεία της δημιουργίας και φτάνοντας στην μεγαλοφυή μελέτη και έρευνα της νεώτερης κοινωνίας, διαπιστώνοντας πόσο η ανθρώπινη υπόσταση, κάτω απ' τον ανταγωνισμό των κοινωνικών αντιθέσεων έφτασε στη κατώτατη και σχεδόν απύθμενη βαθμίδα της αποξένωσης απ' την ουσία της, αποκαταστάινοντας για πρώτη φορά ίσως την χριστιανική έννοια της αδελφότητας, στα πραγματικά της θεμέλια, δημιουργούσε τους υλικούς και προ-

παντός τους ανθρώπινους θρους της ύστατης και αναγκαίας λυτρώσης. Με γράμματα που κάνουν και τους τυφλούς να βλέπουν, καθώς έλεγε ο Νίτσε, ανέγραψε στις έντολες της ιστορικής πορείας πόσο πρέπει ο άνθρωπος να υπερκεράσει και να συντρίψει τον ανέλετο φετιχισμό των ανταγωνιστικών κοινωνικών μορφών, για να περάσει στο αιώσιο πεδίο, όπου αγγίζοντας πιά και γευόμενος την επίγεια ευδαιμονία του, για πρώτη φορά θα βρίσκεται αντιμέτωπος με το πρόβλημα της ζωής, του θανάτου και του έρωτα». Για πρώτη φορά θα αποδινόταν στο υπέρτατο στοιχείο του και θα κατανόουσε την μεγαλύτερη αποστολή του μέσα στο σύμπαν, πώς ήταν ο έρως φορέας και ο μυσταγωγός μιας παγκόσμιας και καθολικής συνείδησης. Γιατί ακριβώς ο κόσμος αποκαλυπτόταν στην αδερφική σχέση του ανθρώπου με τον άνθρωπο. Μέσα από τις διανθρώπινες κοινωνικές σχέσεις, καθώς διακήρυχνε η 3η θέση για τον Φύερα, φανεωνόταν η αιωνιότητα του ανθρώπου και η πρώτη αξιολογική κατάκτηση της ανθρωπιάς μας.

Μέσα στην κοινωνική συναλλαγή, όπου πρωτοδιαμορφώθηκε το πρώτο ανθρώπινο έργοαίωτο, το δν εκείνο που έπώδυνα αναδύεται από το ζοφερό ζωώδη κόσμο, πορευόταν προς την δημιουργία και την τελείωση της συνείδησης, της αιώνιας περιπλανώμενης ψυχής, που πάντα αποζητάει την ανθρώπινη έστιά της και την ένσάρκωμένη θεία ένότητά της. Κι' απ' αυτόν τόν πρωταρχικό ρυθμό της ανθρωπίνης πράξης θα έρχόταν και η τελείωση.

Μά ή μοίρα του ανθρώπου θα καταδυναστευόταν από την οικονομία. Και αυτό θα έκφραζόταν με το αίσθημα της προπατορικής αμαρτίας, που είναι ο αδιόρατος πόθος για την αποκατάσταση της συντριμμένης ένότητας με τον παράδεισο της φύσης. Μ' αυτό θα υπερνικηθεί με την ύπερβαση του άπνθρωπου μόχθου, με την κατάργηση του κοινωνικού θανάτου, της κοινωνικής δουλείας και πάλι' απ' όλα με την υπερνίκηση των τυφλών εξωανθρώπων δυνάμεων που δεσπόζουν την κοινωνική ζωή. Τότε

το ανθρώπινο άτομο θα κατορθώσει να κατακτήσει την ουσιαστική έλευθερία του μέσα σε μια κοινωνία έλευθέρων και συνειδητών ανθρώπων, και να γίνει π ρ ό σ ω π ο, το δν που ή ζωή του φωτίζεται από το υπέρτατο αίσθημα μιας αξιοπρεπούς ανθρωπιάς.

Με τον τρόπο αυτό οι αντιανθρώπινες αντιθέσεις διαλύονται μέσα στην πρώτη αληθινή ανθρώπινη σύνθεση και ο διχασμός και ή δόνη, μεταβαίνουν σ' ένα άλλο στάδιο, όπου ή ανθρώπινη συνείδηση θα έπιχειρήσει γνωσιολογικά να τοποθετηθεί απέναντι στη φύση και να την εξανθρωπίσει. Η οικονομική πραγματικότητα καθώς γράφτηκε είναι ένα διαβατικό και προσωρινό στάδιο της ανθρωπίνης Ιστορίας, «που είναι προσωρινό να ξεπεραστεί, όταν οι άνθρωποι θα αποκτήσουν συνείδηση για τις δυνατότητές τους—και πώς αυτό ακριβώς το ξεπέρασμα θα είναι ή ουσιαστική ή απέραντη δημιουργική πράξη της εποχής μας».

Η ματεριαλιστική λοιπόν διαλεκτική που τοποθετεί το ανθρώπινο πρόβλημα στα πραγματικά του πλαίσια είναι ή μέθοδος όπου σφυρηλατείται ή συνειδητή ανθρώπινη βούληση, που κατευθύνεται στην άκραίωση της ανθρωπίνης προσωπικότητας, γιατί την διασώζει από κάθε είδους κοινωνικού καταναγκασμού και την αποδίδει έλεύθερη στην κοινωνική και ιστορική αξιοποίησή της. Με την διαλεκτική το πνεύμα του ανθρώπου, και ή ύπεροχή άνθισης της συνείδησής του, κατακτάει τον κύριο χώρο του και αναπτύσσει την τραγική βέβα α αλλά και ταυτόχρονα άγια πεποίθηση για τις ημέρες μας πώς μόνον με την φωτισμένη θέληση και με το βαθύ συναίσθημα μιας αμετάρρεπτης κοινότητας το ανθρώπινο δν μπορεί να βαδίσει για να γίνει στο δρόμο της αληθινά και ανθρώπινα δημιουργικής πράξης, εκείνο που δομώσθηκε «ή ζωντανή ιδέα της φύσης».

ΛΟΥΚΑΣ ΣΙΛΒΑΝΟΣ

Σημ. Το άρθρο γράφτηκε εξ άφορμής του πολύ ενδιαφέροντος βιβλίου του κ. Β. Φράγκου «Διαλεκτική και πρόσπο». Όφελουμε να ομολογήσουμε πώς το βιβλίο αυτό, παρ' όλην την ανισομέρεια του, αποτελεί ένα σημαντικό

ΘΕΑΤΡΟ

Η περίπτωση ωστόσο του Σώμερσετ Μόμ πού δέν είναι μοναδική στην Ιστορία της αγγλικής λογοτεχνίας, ή περίπτωση δηλαδή μιας αυτοκριτικής που γίνεται θεωρείς μόνο και μόνο για να διευκολυνθεί ή καλή κώνευση των άγγλων άστών ή να περάσει εύχάριστα ή ώρα τους, έχει και την εποικοδομητική πλευρά της. Οι περιεργοί και φλεγματικοί αυτοί άνθρωποι, κάνοντας κέφι με τις ίδιες τους τις αδυναμίες, πιστοποιούνε μίαν αναμνηστική αλήθεια: πώς είναι φάρμακο εξίσου αποτελεσματικό για μια κοινωνία να ξέρει καλά από τί πάσχει. Σά να σου λένε: Ξέρουμε πώς είμαστε άρρωστοι, μά δέ μάς πιάνει γι' αυτό ύστερισμός κι ούτε άνησυχούμε, επειδή έχουμε έμπιστοσύνη στη δυνατή κρίση μας».

Σάν τέτοιο έργο αυτοκριτικής και κοι-

νήμα για την ελληνική σκέψη. Μέσ' στην καρδιά της σύγχρονης πνευματικής άγωνίας, με φλογερό πάθος και με τολμηρή τοποθέτηση, ο συγγραφέας καταδεικνύει πόσο το προσωναλιστικό αίτημα συνδέεται άρρηκτα με την κοινωνική και την αντίστοιχη πολιτική θέση του ανθρώπου. Η υπογράμμιση της σημασίας της διαλεκτικής, ως μεθόδου πνευματικής έρευνής της ιστορικής δράσης, ή σαφής και πλήρης άφομοίωση των αντίστοιχων φιλοσοφικών έννοιών και ακόμα ή θαρραλέα θεωρητική τοποθέτηση όλων των σχετικών ζητημάτων φέρουν το βιβλίο αυτό στην πρώτη γραμμή των πνευματικών και κοινωνικών ενδιαφερόντων μας. Βέβαια πολλές φορές ο συγγραφέας μάς άφίνει μια ιδεαλιστική απόγνωση, όπως όταν κατά κάποιον τρόπο δίδει μια άπριοριστική έννοια της συνείδησης, καθώς και μια τελεολογική προέκτασή της, όπως ακόμα και ή ρωμαντική αντίληψη του για την τέχνη. Άκόμα θα μπορούσαμε να πούμε πώς ο συγγραφέας άδικεί τον Μάρξ όταν το αποδίδει πώς δέν διατύπωσε σαφώς την αντίληψη του για το πρόσωπο, ενώ έμεις νομίζουμε πώς τόσο οι θέσεις για τον Φύεραπαχ, ο πρόλογος στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας καθώς και ή Γερμανική Ίδεολογία μάς δίδουν το δικαίωμα να μιλάμε για ένα διαλεκτικό προσωναλισμό στην πολύ σύγχρονη σημασία του όρου. Άκόμα θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε και μια κάποια σχηματική διαγραφή της διαλεκτικής διαδικασίας, αλλά αυτές οι λεπτομερειακές αντιρρήσεις, δέν έχουν να άφαιρέσουν τίποτα από το βιβλίο αυτό που διαπνέεται από μια ύπεροχη πνευματική συνείδηση και απ' έναν άκέραιο ανθρώπινο χαρακτήρα. Ο Βασίλης Φράγκος είναι μια ζωντανή ανθρώπινη θέληση, που σ' αυτήν την πολύ άποραστική ώρα έαλει να διαγράψει και για τον έαυτο του και για τους άλλους, με το φλεγόμενο αίσθημα της ψυχής του, το πνευματικό και το ανθρώπινο χρέος του.

Είναι αλήθεια βέβαια πώς πολλά ακόμα έχουν να ειπωθούν για τη σύζευξη του διαλεκτικού ματεριαλισμού και του χριστιανικού άπαρξισμού καθώς και για το θέμα της καθαρής μεταφυσικής έννοιας της άπαρξιακής άγανάδας άναφορικά με το άμεσο Ιστορικό χρέος. Πρέπει όμως προηγούμενα να κατακτήσουμε τη σύγχρονη συνείδησή μας και τούτο γιατί δέν πρέπει ποτέ να ξεχνούμε, ότι προπαντός για την ανθρώπινη δράση μας χρειάζονται *idees claires et précises*. Και τούτο είναι αποτέλεσμα κοινής και συντονισμένης ανθρωπίνης προσπάθειας, πέρα από κάθε άτομική άυτοπεποίθηση και πέρα από κάθε άισθηματική προβολή της άτομικότητάς μας.

Α. Σ.

νοικής σάτιρας, ο «Κύκλος» είναι, καθώς είπα, ένα εύχάριστο κομμάτι που θα ξκανε ίσως μεγαλύτερη εντύπωση, άν το «Θέατρο Τέχνης» παρουσίαζε πιο έντονα τα είδικα γνωρίσματα του περιβάλλοντος και της άτμοσφαιρας του. Ούτε ή κ. Μαίρη Γιαννακοπούλου ως λαλή Τσάμπιον, ούτε ο κ. Δ. Μήλας ως Τέντυ Λάιεν, μάς πείσανε για τη βρεταννική γνησιότητά τους. Ο άπροκάλυπτος κι άντισυμβατικός, θάλεγα, πληθωρισμός τους σά να μετατόπιζε τα δράματα ή νοτιότερα και πιο θερμά κλίματα. Ο κ. Λυκούργος Καλλέργης ως Κλάιβ Τσάμπιον τά κατάφερε περισσότερο από όλους τους άλλους να διατηρήσει τα γνωρίσματα της ένθνης και κοινωνικής προέλευσης του ρόλου του. Ο κ. Β. Διαμαντόπουλος ως λόρδος Πόρτιους θάτανε καλύτερος άν άπόφευγε κάποιες υπερβολές που ταυρίζανε περισσότερο σέ τυπική φάρσα. Τέλος όσο για τη δ. Σκουρλά και τον κ. Χ. Κατσούλη που ύποδυθηκαν τους ρόλους του νεαρού άντρόγυνου που κατά μόνα και

κατά κύρη θα περιφρονήσει την παράδοση και το χρέος για να τραβήξει ο καθένας τους χωριστούς δρόμους, έχω τη γνώμη πώς ούτε ή πρώτη ούτε ο δεύτερος είναι ακόμα σέ θέση ν' αναλάβουν σοβαρότερες καλλιτεχνικές εϋθύνες.

Το «Εθνικό Θέατρο», μη βρίσκοντας καθώς φαίνεται τίποτα νέο στην παγκόσμια γραμματεία, έννοώ νέο για το κοινό μας που άγνοεί ύπότο «Βολπόνε» σο, έξόν απ' το Σαίξπηρ, όλο σχεδόν το άλλο άγγλικό θέατρο (Κόνγκρηβ, Ντράνντεν, Γκόλτσμιθ) μαζί με το Ισπανικό και πολλά άλλα κλασικά θέατρα, παρουσίασε ύστερ' από πολύμηνη προετοιμασία το «Βολπόνε» του Μπέν Τζόνσον, την κομωδία που έπαιζε πριν από χρόνια ο θίασος Κοτοπούλη.

Δέ συμφωνώ καθόλου με όσους, κάνοντας το άκατανόητο λάθος να συγκρίνουν όλους τους Άγγλους της έλισαβετιανής εποχής με τον άπροσπέλαστο Σαίξπηρ, κομίζουνε γλαυκά με τη διαπίστωση πώς όλοι αυτοί, από το Μάρλοου ως τον Μπέν Τζόνσον και το Φλέτσερ, είναι κατώτεροι από τον ποιητή του «Μάκβεθ» και της «Δωδέκατης νύχτας». Ξέρω πολύ καλά μαζί με όσους δέν πούλανε εύκολη γνώση πώς κανείς σύγχρονος και μεταγενέστερος του Σαίξπηρ δραματικός ποιητής, με μοναδική ίσως εξαίρεση τον Κάλντερον, δέν άντέχει σε μια τέτια σύγκριση. Άφου όμως και το «Εθνικό» το άντιλαμβάνεται πώς δέν μπορεί για τον παλιό λόγο να μονοπωλήσει το Σαίξπηρ και νά μην παίξει τίποτ' άλλο, νομίζω πως θάτανε προτιμότερο από μίαν έπαύληση του «Βολπόνε» νά παρουσιάζε κάτι καινούργιο, για το κοινό μας πάντως, άς πούμε στην τύχη, μά κ' έχουμε σταματήσει στο πλουσιότερο μαζί με το Ισπανικό ευρωπαϊκό θέατρο, τη «Γιορτή του τσαγγάρη» του Ντέκκερ ή το «Marrige á la mode» του Ντράνντεν ή το «Διπρόσωπο» του Κόνγκρηβ. Έργα, θά μου πει κανείς, «ξεπερασμένα» κι από μίαν άποψη πολύ αστά. Μά είναι τάχα ο «Βολπόνε» του Μπέν Τζόνσον λιγότερο «ξεπερασμένος» απ' αυτά; Κάθε άλλο.

Άρκετά ωστόσο με άπασχόλησε ή άδικαιολόγητα άμύχανη ταχτική του «Εθνικού» στο κεφάλαιο του δραματολογίου του. Γι' αυτό περιορίζομαι στο έργο της έκλογής του και στον τρόπο με τον όποιο άνεβάστηκε στην κρατική σκηνή μας.

Θέλοντας να τοποθετήσει κανείς Ιστορικά κ' άισθητικά το «Βολπόνε» του

Μπέν Τζόνσον, θά διαπράξει άκατανόητο σφάλμα, ξαναλέω, νά τότε συγκρίνει με τις κομωδίες του Σαίξπηρ. Όχι μονάχα έπειδή κανένα έργο δέν άντέχει σε μια τέτια σύγκριση, μά προπάντων επειδή πρόκειται για διαφορετικό είδος κ' είναι συνεπώς άτοπη ή άσκοπη μια σύγκριση άνάμεσα σε άνόμοια είδη. Οι κομωδίες του Σαίξπηρ, έννοώ τις ώριμότερές του, είναι έργα καθαρής φαντασίας όπου ένας μεγάλος ποιητής, χάρι στην εύλογημένη από το θεό ψυχική εύφορία του, έπιχειρεί μια τολμηρή σύζευξη της πραγματικότητας με το όνειρο. Οι κομωδίες άντίθετα του Μπέν Τζόνσον και του Ντέκκερ και του Μώμονι και του Φλέτσερ είναι κομωδίες ήθών. Προσεγωμένες στην τρέχουσα πραγματικότητα, έξαναλύνονται στην περιγραφή και στη σάτιρα. Σάν τέτια κομωδία ο «Βολπόνε» είναι σίγουρα από τις καλύτερες της έλισαβετιανής εποχής. Σ' αυτήν ο δραματογράφος περισσότερο από χαρακτηρισές θέλησε νά παρουσιάσει τά ήθη του καιρού του και με άναμφισβήτητη πράγματι τολμή νά καυτηριάσει την άγάπη του γάμματος που για χάρι του ένας πατέρας άρνείται το παιδί του, ένας σύζυγος έκδιδε τη γυναίκα του κ' ένας δικηγόρος πούλαει την ψυχή του στο διάβολο. Ο Βολπόνε δέν είναι βέβαια μορφή ούτε σάν τον Έρρατο της Μάλτας του Μάρλοου, ούτε σάν το Σάλλωκ του Σαίξπηρ, ούτε σάν τον Άρπαγκόν του Μολιέρε. Για ν' αποκαλύψει όστόσο την ύποκρισία και τη διαφθορά μιας κοινωνίας δέ χρειάζότανε ο Βολπόνε τόσα έρόδια. Και μ' αυτά τά λίγα έρόδια που έχει σάν αντιπροσωπευτική μορφή τά καυτηρεί μια χαρά νά διασκεδάσει ένα κοινό που πηγαινόγαινε στο θέατρο, άφηνει για λίγο στο σπίτι του μαζί με τις έγνοιες και τη σοβαρότητα ή τη σοβαροφάνεια του. (Θαρώ πώς είναι ύπερβολή νά λέει κανείς, καθώς ο φίλος κ. Τερζάκης, ότι για νά χαρεί ο θεατής μιας σάτιρας σάν το «Βολπόνε» χρειάζεται «ουσιαστική τιμωρία»). Συνεπώς, δέ θάπρεπε νά καταλογίσει κανείς στο παθητικό της καλλιτεχνικής διέθνησης του «Εθνικού» την έκλογή του «Βολπόνε», άν πραγματικά αυτή άνακάλυπτε ή πρωτοθυμώτανε τον Μπέν Τζόνσον κι άν είτανε άποκλειστικά δική της ή πρωτοβουλία της προβολής του.

Όσο για το άνέβασμα του έργου, διαπιστώνω για πολλοστή φορά την άπνευρωμένη κανονικότητα που έχουν οι περισσότερες παραστάσεις του «Εθνικού». Ό άνθρωποι δέν έχουν έντονη προσωπικότητα σάν τον κ. Δημ. Χόρν που ύποδυ-

θηκε με άνάλαφρη χάρι και πολλήν έξυπνάδα το ρόλο του Μόσκα, τείνουνε με την άμυχη πειθαργία τους σε μια μονότονη ίσοπέδωση που καταστρέφει τις άντιθέσεις και τις χρωματικές έναλλαγές του κειμένου και της δράσης. Έξαιρεση άποτελέσε, έξόν από τον κ. Χόρν, και ή κ. Έλένη Χαλκούση που γελιογράφισε με κέρι τον τύπο της ψευδοδιανοούμενης λαίδης Γκουντιμπ. Οι άλλοι ήθοποιοι δέν είπανε πολλά πράματα. Ο κ. Άρώνης, έρμηνεύοντας τον κεντρικό ήρωα του έργου, είτανε άκαμπτος και βραδύς. Οι κ. κ. Νέξερ και Μαλλιαρός, ως Κορμπάσιο ο πρώτος και ως Βολτόρε ο δεύτερος, δέν αξιοποίησαν μ' ένα πιο εύφάνταστο παίξιμο τις κομικές πλευρές του ρόλου τους. Περισσότερο από κέινο που έπρεπε, κανένα κέινο που θά προκάλλυσε πιο άκοπα το γέλιο του κόσμου. Σχετικά καλύτερος είτανε ο κ. Π. Ζερβός στο ρόλο του Κορβίνου, όστόσο κι αυτός παρουσιάζει σάν τον κ. Άρώνη μίαν έξοφθαλμη άδυναμία νά θυσιάσει τη ρεαλιστική αληθοφάνεια του ρόλου του σ' ένα πιο εύθερο παιχνίδι της φαντασίας που σποκόν έχει όχι βέβαια να παραορφώνει την αλήθεια, μά νά την πλουτίσει άντιθέτως με τον πρόσθετο παλιό της προσωπικής άίσθησης του καλλιτέχνη. Τέλος χρέος έχω νά σημειώσω τη συμπαθητικότητα έμφάνισή της δ. Κάκιας Παναγιώτου στο ρόλο της Τσέλιας. Άν με μια συστηματικότερη άσκηση ύπερνικήσει κάποια φυσική άκαμψία της, ή νέα αυτή ήθοποιός θά μπορούσε άσφαλώς νά προσφέρει περισσότερα και πιο άξια στο θέατρο.

Την παράσταση του «Βολπόνε» έχω την καλή τύχη νά μην την παρακολουθήσω τη βραδιά της πρεμιέρας, όπου, καθώς φαίνεται, τό στεροσκοπικά, τά κονστρουκτιβιστικά καθώς πάντα σκηνικά του κ. Κλώνη περπατούσανε πάνω στη σκηνή μαζί με τους ήθοποιους και κινώνεψε τέλος νά τους πλακώσουνε κάτω από το έπιασφαλές βράχος τους. Το περιστατικό αυτό δέ θά με άπασχολούσε καθόλου (άτυχήματα συμβαίνουν και στο θέατρο και στη ζωή), άν ή πρώτη του «Βολπόνε» δέν είχε από βδομάδες προκαθοριστεί κι άν δέν έπρόκειτο για την κρατική σκηνή μας που διαθέτει όλα τά πάντα έν τάξει και με τον έαυτο της και με το κοινόν όταν μια φορά στους τρεις μήνες αποφασίζει νά κανει μια πρεμιέρα ή μίαν επανάληψη.

Η μετάφραση του κ. Τερζάκη θεωρητικά άψογη.

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

ἐξάν' πολυσήμαντο πνευματικὸν αἰφνιδιασμός. Ξεκινώντας ἀπὸ συγγραφῆς ἀπὸ τὴν ἐκφρασὴ τῆς βασιλείας εὐαγγελισμοῦντος του, πρὸς τὴν αἰώνια Γαλλία, ποὺ διεμόρφωσε τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦ ἡθους, μεθ' αὐτὰς λογοτεχνικὴ γλῶσσα, παλλόμενη ἀπὸ τὸ φλογερὸ αἶσθημα τοῦ ἐπιστήμιου, ποὺ ποτὲ δὲν γάνει τὴν ἀνθρώπινη γέσθη τῆς πραγματικότητος, με' ὅπως ποὺ γνωρίζει νὰ διατηρῇ ἀκέραια τὴν ὁμορφίαν τῆς ἐκφρασμοῦ, καὶ δίδει τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιστήμιου, ποὺ ἀπὸ τὸ μεμονωμένον ἔργαστήριον τῶν ἐρευνητῶν ζοῖται ν' ἀνασυνθέτῃ τὴν ἀνθρώπινη φύσιν καὶ νὰ τὴν ἀντιμετωπίζῃ ὡς μιὰ αἰώνια καὶ ἀκατάλυτη ἀξία.

Ὁ καρδιολόγος κ. Α. Κανατσούλης βλέπει τὸν σύγχρονο ἱατρὸς στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ ἀγώνου γιὰ τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, γιὰ τὴν διασφάλισή της.

Ὀπλισμένος με βαθὺτα ἑπιστήμη, γιὰ τὸν ἀνθρώπο καρδιόλο, δονούμενος ἀπὸ ἀκατανίκητο αἰσθμὰ ἀνθρώπινης ἀλληλεγγύης, με ἀγρυπνὴν ἐπιστημονικὴν συνειδησίην, ἐνημερωμένος ἀναφορικὰ μὲ τὴν παρὰλλήλῃ πορείᾳ τῆς γνώσεως καὶ καθὲς διανοιτ. τομέα, διαγράφει τὸ χρέος τοῦ ἱατροῦ, σὰν μὴ συνεχὴ ἐνέργησιν προσήλωσης καὶ ἀφώσωσης στὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλωστε ἡ ἐπὶ μέρους ἐπιστημονικὴ γνώση χρειάζεται νὰ συναμωθεῖ σὲ μὴ γενικωτέῃ φέωσῃ τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, γιατί ἔτσι μόνον τὸ ἱερὸ λειτούργημα τῆς ἱατρικῆς μπορεῖ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὸν προορισμὸ του. Μόνον ἔτσι ἡ ἐπιστήμῃ γίνεται λυτρωτικὴ γνώση καὶ προσπαθεῖ καὶ κατορθώνει νὰ πετύχῃ σὲ τὴν ἀνθρώπινῃ ὁδῶν καὶ νὰ ὑπερβῇ καὶ τὸν πᾶσαντα καὶ τὸν θεοῦσαντα στὸ ὑπεράνω ἔχειον πεδίο τῆς ἀνθρώπινης ἐπιζωνιώσεως, ὅπου καθαγιαίνεται ὁ ἄνθρωπος καὶ διανοίγονται φωτεινότεροι οἱ ὁρίζοντες τῆς ἀνθρωπιάς μας.

Τὸ βιβλίον ὅμως τοῦ Ἑλληνα ἐπιστή-
μονα εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἡ πολυφωνία
ἀπάντησι τοῦ πανάρχαιου ἑλληνικοῦ πνεύ-
ματος, ὁ ἱερός ψιθύρος τῆς δευρῆς τῆς
Δουδαίας, πρὸ μάς φέροντες ἑναυχί τὴν ἀπο-
κρίσιν πῶς ἡ «παγὰ λαλοῦσα» ζεῖ, πῶς ὁ
λόγος τὸν προσωκρατικὸν καὶ ὁ Πλατο-
νικὸς ἔσθω γὰ τὴν γνώσιν πάλλονται στίς
καρδιὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ πᾶσι τοῖς ὀδη-
γητικῷ ἱπποκράτει βλέμμα διασχίζει
ἀκόμα τὸ ἔσθω τοῦ ἄγνωστου καὶ μετεω-
ρίζεται ἀθάνατο φῶς πᾶν ἀπὸ τὰ πνευ-
ματικά μας περφομένα. Ἐδῶ σ' αὐτὴν
τὴν χώρα, σὺ λίχνω τοῦ πνεύματος, ὑπάρ-
χοντα τὰ πολυτίμη χρέα καὶ οἱ ἔσθως
συνειδησεις πρὸ τὴν κληρονομίαν τῆς Ἑλ-
ληνικῇ τὴν κάνουν ζωντανὰ πραγματικό-
τητα καὶ ξαίρουρον ἐπάειν νὰ σταθοῦν δι-
πλα στοὺς μεγάλους σοφούς τοῦ καιροῦ
μας, πρὸ ἀπὸ τὴν τιμηταυτὴν ἐπιστημο-
νικὴν ἐμπειρία τὸν μορφοῦν νὰ ἀναχθῶν
καθολικὰ στὴν ἀνθρώπιναν προβληματο-
λογία.

Νά γιατί μὴ θάβηται ἱκανοποίησις, τὸ ἀναρροῦν ἐντέλως περιπαισολογικά, βλέπουμε πὺς ὁ ν. Κανατσούλης ἔχει εἰς τὰ τοποθετεῖ τὴν προσοχὴν διὰ π. γ. τῆς ψυχανάλυσης, στὰ πλαίσια τῆς συνθετικῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης, πράγμα ποὺ πολλοὶ ἔξοι ἐπιστήμονες δὲν τὸ κατενόησαν ἐπακριβῶς. Ἐπεὶ εἰς τὴν ἀνὰ ἀληθινὰ πνευματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ φροσύνομίᾳ μὴ ἀντικρούσῃ τὸ ὄραμα τῶν ἐπιστημονικῶν δυνατοτήτων τῆς αἰτίας, μέγα εἰς τὴν προσφορὰ τῶν ἐπιστημονικῶν πραγματοποιήσεων τῆς σήμερον. Καὶ μὴ ἀδιάρτητα πάντα τὴν πεπολιθὴν καὶ τὴν ἀγάτην τοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπου ἔχειν μὴ ἐναρκαίνει ἀναλόγως καὶ γὰρ τὴν χώρα μας τὰ λαμπρὰ ἐπιστημονικὰ ἀναστήματα ἐνός Γιούγκ ἐνός Ντοντέ ἐνός Ἀλλεττῆ, ποὺ σκιμνέοι

στοργικά πάνω από την πληγωμένη ανθρώπινη φύση, με την συγκίνηση πώς αγγίζουν το υπέροστον θαύμα, προσπαθούν να διανοήσουν ευρύτερες τις προοπτικές μας, για έναν αληθινότερο και ανθρωπινότερο πολιτισμό.

K. A. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ

Αν από τη σύγχρονη Έλληνική Ποίηση
 έλειπε ή γενιά των Ποιητών εκείνων,
 που συνηθίσαμε να ονομάζουμε νεορο-
 μαντικούς (Καρυ-
 ωτάκης, Άγγας,
 Ουράνης, Ι. Μ.
 Παναγιωτόπουλος

Μ. Παπανικολάου, Μ. Στασινοπούλου), ο λυγρισμός μας θα έφτανε στο σημείο αυτό που έφτασε σήμερα, από το Γιόργο Σεφέρη ή ύστερα; Δεν το πιστεύω. Ούτε ο άδολος λυγρισμός μερικτών σίχων του «Έρωτοζεφύρου», ούτε τα αποσπάσματα του Σολωμού, ούτε ο γεμινότροπος εμπροσιστασιασμός των «Βραδυνών Ουθύλων» του Κ. Χατζόπουλου, ούτε ο συμβολισμός μερικτών ποιημάτων του Παλαμά, στην «Πολιτεία και Μοναξιά» ζωρίως, ούτε, τέλος, οι σοκολιστές απομυμήσεις, και μεταφορές συχνά, του 'Απολλωνίου» του 'Ατ. Μελαζρινού (γιά ν' αναφερθώ σέ μερικά από τ' αγνότερα λυρικά έργα της μεταβυζαντινής Έλληνικής ποίησης), ήταν άρετά για να δημιουργήσουν μιιά μονομώτερη ατίσσορα και τις προϋποθέσεις εκείνες, που ήταν αναγκαίες ώστε να γίνει δυνατή η εμφάνιση, ακόμα και τών πιο κλασικιστικών και παραδοσιακών έργων τής τελευταίας ελληνικής ποητικής δημιουργίας. Άναφωρο ένδεικτικά τή «Στέργνα» του Σεφέρη και τή «Ποήματα» του 'Αλεξάνδρου Μάτα. Τό πλίδμα θά ήταν, σκεπτικά, μεγάλο ή; ούτε θά μπορούσε να μάς βραβιώσει γιά τήν αλυσίδα των λυγρισμών τών. Άν παρόσον

ἀνάτοιο τοῦ Καρυωτάκη, τοῦ Παπανικολάου, τοῦ Παπαδημιτρίου, τοῦ Ἀγρού δικαίωνουν τὸ ἐπίθετο αὐτό, ποὺ μάς δάνεισε ἡ Γαλλία), εἶναι ὁ λυγρότερο καταγεγραμμένο ὁ λυγρότερο τραγουδιστὴς, ὁ λυγρότερο οὔδης, μὰ ὁ πιὸ ἀσούλητρον, ὁ πιὸ μουσικός, ὁ πιὸ γευστός, τέλος· ἂν εἶναι, ἀπ' ὅσους ἀπόμεναν, ἀπὸ τῆς γενιᾶς τούτης, ὁ πιὸ ζωντανός, (ὁ Στasiνιστοῦς) σόλασε νεώρις καὶ ὁ Οὐράνης, ὕστερα ἀπὸ τῆς «Νοσταλγίας», ἐξέτισσε ἀνεπανόρθωτα ὁ Ποιητὴς ποὺ δὲ διατίθει νὰ συζητήσῃ, νὰ δεχτῇ καὶ ν' ἀσκηθῇ γιὰ νὰ προχωρήσῃ, νὰ μὴ μείνῃ πίσω σ' ἓνα δρόμο, ποὺ συνεχίζεται ἀτέλειον, ποὺ δὲ γνωρίζῃ τῆς στάσης. Καὶ δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖ πῶς στοὺς γοητικούς τῆς γενιάς αὐτῆς ὁρεφεται ἡ ἀναγνώρισις καὶ καθιέρωσις τῆς νεώτερης ἐκφραστῆς, ποὺ στὴν Ποίησιν μας, καὶ τὸ τοιοῦτο ἰδιαιότητα, πάντα, ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Σέρφε. Στὸν ἴδιον τὸν Παναγιωτόπουλο, κατ' ἀρχήν, καὶ κατὰ δεύτερο λόγο στὸν Παπανικολάου καὶ τὸν Κλέωνα Πράσσα.

Οι πρώτοι δασκάλοι, των Παναγιωτοπούλου, που τὰ μαθητικά τους ἀκολουθεί στο «Βήρλιθ της Μιράντας», είναι ο Γάλλος Συμβολιστής καὶ κυριώτατος ὁ Βέλγος εκπαιδευτικὸς τους (ὄχι ὁ σημαντικώτερος) G. Rodenbach. Στὰ «Λυρικά Σχέδια», ἡ συμβολικὴ ἐμπειρία δὲ λησμονεῖται. Μὰ ὁ ποιητικὸς τὸν λόγον γίνεται ἐσωτερικώτερος, πρὸ μουσικῆς. Ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ ποιητικὰ βιβλία μεσολαμβάνει ἕνα χρονὸ δίστασμα, πὺν ὁ Ποιητὴς γνωρίζει τους γεγραμμένους ρομαντικούς τῶν Lieder. Τὸν Eichendorff καὶ τὸν Mörike. Ὁ λόγος τὸν τώρα γίνεται πρὸ ἀλλός, δὲν ἵσταται νὰ στηρίξει τὸ ποιητικὸν τοῦ οἰκοδόμημα σ' ἕναν ἐντυπσιοσκόπ, περιετχο ποιητικὸν λόγο. Δὲν γνωρίζει, πραγματικῶς, στὴ Νεοελληνικὴ Πόλσησ συγγενικώτερεν ἰδιουγενήσ, πρὸς ἐκείνην τὸν Eichendorff καὶ τὸν Mörike, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς «ἀπλής μελωδίας» (ὁ ὅρος ἀνήκει στὸν ἴδιον τὸν Παναγιωτοπούλου) καὶ τῆς ἐκφρασης, ὅπου καθε λῆξ χάνει τὸ ὕλικο βάρος τῆς καὶ δὲν ἀπομένει ἀπὸ αὐτὴ παρὰ τὸ αἰθερὸν στοιχεῖο τῆς μόνο· καὶ πρὸς αὐτὸ σημεία ἐκείνα, πὺν δὲν ἀγνοῖα, πὺν δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἐκκλητικὴ παιδικότητὸν τὸν, τὴν πάντα ἐτοιμὴ ν' ἀπαντήσῃ ἀπὸ δικὴν τῆς σὺν περιέργειαν πὺν τὴ ἀποκαλύπτει ἡ φύσις, στὰ σημεία, τέλος, ἐκείνα, πὺν τὰ παρὰθύρα τὸν κλειστοῦς χώρου τὸν εἶναι ἀνοικτὰ, τόσο μόνο, ὅσο χρειάζεται γιὰ ν' ἀναπλάσῃ αἰσθητικὴν τὴ μελαγχολία τῆς ἀνοξιάτικης ἀττικῆς ἐνδοῖς:

Ἄχ, ἕνα ῥόδο ἃς εἶμουν, Θέ μου,
σέ μιὰ ἀνοιξιὰτικὴ φραγὴ,
Ἄχ, ἕνα ῥόδο ἃς εἶμουν, Θέ μου,
νὰ γέρω στὴν πνοὴ τοῦ ἀνέμου,
νὰ πέφτω στὴ νεροσυρμὴ.

Ἡ κάλλις, ἃς εἶμουν ἕνα ἀηδόνη
στῆς λεύκας τὸ ψηλὸ κλαδί,
ἢ κάλλις ἃς εἶμουν ἕνα ἀηδόνη,
μιὰ διψα ὀδύνης νὰ μὲ λυώνει
καὶ νὰ μὲ καίει μιὰ προσμονή.

*Όταν ο Παναγιωτόπουλος μιλά για
 την μελωδία, και τη συσχετίζει με
 τη μελωδία των γερμανικών Lieder, είμα-
 στε σύμφωνοι. Άλλ' όταν αναφέρεται στο
 τραγούδι και του Μαλαζάκη («Το
 Πρόσωπο και τα χείματα, Τόμος Ε') και
 του Τσιριμώκου (Περίοδ. «Ο Κόκλος»
 βιβλιοκρισία, 1935), δε μπορούμε παρό-
 να διαφωνήσουμε. Τα γερμανικά Lieder
 είναι μια εκπαιστική κατάκτηση τέτοιου
 που τίποτα, ούτε ή απλότητα τους, ούτε ή
 αυθορμησία τους, δέν προσδίδει την άσκη-
 ση και την μάχη του Ποιητή τους για
 την πραγμάτωση της λυρικής στιγμής ποι-

σημαίνουν. Ο Ludwig Tieck, ένας από τους σημαντικότερους ρομαντικούς, γράφει: «Δέ θα επιτρεπτόταν να σκεφαστε με ήχος, και να κάνουμε μουσική με λέξεις και με σκέψεις;» Μέσα στην ερώτηση αυτή, που δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένας να νόσος, το δόγμα της κίνησης πνευματικής, που έμελλε να νει κάτι ουσιαστικότερο από μια που της σχολής, περιέχεται κι το δολιχόρρονο και το αισθητικό αίτημα του Lied που πραγματώνει τη γνήσια «ένια μελός». Κάτω από αυτή την έννοια, κάτω από το μέτρο του Lied μιλά την Ποίηση που πραγματώνουν τα «δικά σχέδια».

Schläft ein Lied in allen Dingen
und die Welt hebt an zu singen

τραγουδά ο Eichendorff κι' ο Πουττής
χρησιάζεται τίποτα άλλο πιά, παρά
βρεϊ τη μαγκιή λέξη κείνη, που θά βά-
σει κίνηση τη δημιουργία, γιατί, η λέ-
μας λέει ο εξάιστος εκείνος Friedr.
Schlegel κι' όχι κανέναν συμβολιστή,
ναϊ το άληθινό μαγικό ραβδί...

Ὁ Ι. Μ. Παπαγιωτόπουλος, παρὰ τριτὸ μέρος τῆς «Ἀλκυονίδος», πού ἀντὶ τῆς νέας πίστης του στὴν ποιητικὴ φραστικὴ, δὲν ἀρνεῖται τὴ γενιὰ τῶν «Ἰσὰ-Ἰσὰ, νομιζῶ, πὼς μετὰ το «Παλιό Μένιο Φεγγάρι», μᾶς ἀποκαλύπτει τὴ μᾶς ἀποκαλύπτει τὴ δραματικὴ μοῖρα μίᾳς γενιάς, πού οὕτε αὐτὸς, ὁ πλοῦς τῶν αὐτῶς, δὲ μπόρεσε νὰ τῆς ξεφυγεῖ.

Η «Ἀλκυονίς» μάς μαρτυροῦν τὴν ῥιζικὴν ἀσκησὶν τοῦ Ποιητῆς. Τὴς ἀμύβωλιες του, τὴς συζητήσεις του ἔχανε τὸν ἑαυτό του, τοὺς διαταγματοὺς τοῦ τέλους τῆς ἀποδοχῆ τοῦ νέου ὄργανου τοῦ νου, πού μπορεί νὰ μὴν τὸ ἔδωκε ἀκόμα τὸ τελευταῖον ἔργο μὰ, ὁπωσδήποτε, τὸ οὐσιαστικώτερον λυρικό λόγο μέσα στὴν ἰσμία τῶρα, Ποιήσῃ του. Τὸ πρῶτο μέρος συνεχίζει, χωρὶς νὰ τοὺς προάγει τοὺς ποικιλοτρόπους τῶν «Λυρικῶν Σχεδίων». Ἰσως νὰ ὑπάρχει ἡ αὐτὴ ποια στροφή πρὸς τὴν ἰσορροπία τῶν λυρικῶν ὄγκων, πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς τῆς περισσότερο συγκεκριμένη, Ἰσως ἡ στροφή τοῦτῃ γίνεται περισσότερο ἐνδοκριτὴ στὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, ἀπὸ τοῦ ἀρχίζει καὶ ἡ κυρίως προσφορά νέα, τοῦ Ποιητῆ. Ἀπόλυτη προσφορά τῆς Νεοελληνικῆς Ποίησιν, διὰ ἀνάμνησιν διδασκὰ ἡ ἀρχὴ καὶ, ἀπὸ αὐτῆς, πορευομένη περὶ τὸν ἀνθρώπου τὴν ἐκφραστικὴν ἐμπειρία, σχεδὸν λατινικῆς, τοῦ Παναγιωτοπούλου πού πᾶν νὰ τὴν καταστήσει παρουσία, στὸ λυρισμὸ μας, μὲ τὰ πρῶτα ποιήματα τῆς «Ἑλένης». Στὰ ἀποσπάσματα τοῦτῃ ἡ μουσικὴ πᾶν νὰ παρῇ χωρὶς, τῇ γνωστῇ μας κατὰχρησιν τὴν στὸν ἐκφραστικὸν χώρο τοῦ λυρισμοῦ τοῦ Παναγιωτοπούλου, σὴν ἀρετικευτικὴν τῇ γλυκύτητι. Εἶναι ἡ μοναδικὴ φορὰ πού ὁ Ποιητὴς αὐτός, ἀσχετὰ ἀπὸ τὴς Παναγιωτοπούλου μαθητικῆς, μὲς πρὸς τὴν κατὰ τρόπο ἀναλυτικὴν, τὴν πείρα πού κέρδων περὶ τῶν ἀπὸ τὸν κλασικὸν, Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, λόγο :

Μονάρχος σ' ἀκρῇ ἐρημικῇ καὶ σὲ πτελ
στοιχίῳ τοῦ κάμπου, θ βασιλεῖς θ Λέλεγα
τὰ δοσκοτόπια, τὰ μαντριά καὶ τὰ τραχ
τῇ γῆς τὴν ἀφωρτη, τὸ εὖος τὸ ἀμέρη
Ὁ τόπος δίχως ὄνομα δίχως τὸ εἶναι.
κι' ὁ χρόνος ὤψη στὴ δασυά καρδιά του θ
καρμιαστατος
ἐξαλλὰς

Κ' ἔρχεται ἡ μέρα. Ἡ θηλυκιά καλοκαιριά
[πληθαίνει.
Νὰ τὸ ταξίδι! Οἱ θάλασσες καὶ τὰ νησιά
[ἔμπνησανε.
Καὶ μοναχὸς ὁ Λέλεγας στὴν κόγχη του
[ἀπομένει.

Είναι φανερό, πώς όταν ο Ποιητής έγραφε τὸ ἀποσπάσμα τῆς «Ἐλένης», πὺν ἀκολουθοῦν τὸ παλαιάν, πέρασε ἀπὸ κάποια δοκιμασία. Ὁ ποιητικὸς λόγος, ὁ ἀταραξος, ὁ σθενὸν ὀλίμπιος, πὺν καθόρισε καὶ κερδισίη τὴν ἑκφρασίη, πὺν εἶναι ἀντικείμενον κ' ὄχι κραυγὴ συναισθημάτων, ἐλύσιος. Ἡ ἐπικὴ εἰκόνα ἔγινε ἐντα ἑλεγκτικὸν τοπίο. Ἡ εὐθετα γραμμὴ, ἡ κλασικὴ, ἔπασε κ' ἔγινε ἡ θελθασμένη πὺν ρωμαντισμοῦ. Μὰ τὸν τελευταῖον λόγον μὰς δὲ μπορούμε νὰ τὸν ποῖμε ἀκόμα γιὰ ἐνα ποιήμα, πὺν μόνον ἀπὸ νύξεις, ἀποσπασματικά, τὸ γνωρίζουμε.

Ἐπάρχουν στιγμές, πού, τὸ άτομο, περνώντας μέσα ἀπὸ τὴ δοκιμασία τῆς γνώσεως (τῆς γνώσεως πού εἶναι τὸ μορτωθὲν μυστήριο πού μοιροῦν νὰ κοινο-
 ῖσιν μυστικά άτομα μόνο), χάνει τὴν ἰσορροπία του, ὁ κόσμος του χάνει τὴν ἀληθινότητα του. Οἱ στιγμές αὐτές εἶναι ἡ ἀρχὴ πληρώσεως τοῦ ἀτόμου. Μία τέτοια δοκιμασία γνώσεως μᾶς ἀποβάλλει τὸ «Παρωμένο Φεγγάρι», τὸ τρίτου μέρους τῆς «Ἀλκυονίδας». Ὁ Ποιητὴς τὸ ἐφάρτε στο στήθος ἐκείνου, πέρασε ἀπὸ τὴν ἐλάχιστη (χρονικὰ, μὰ τεραστία ἠθικὰ) στιγμή κει-
 νή, πού, ὅλος ὁ κόσμος συγκεντρώνεται, ἢ ἀπὸ τὴν ὅσῃ, ὅπως λέει κάποιος καὶ πού «ὅλη ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου ἐξανεμίζεται καὶ περπατοῦμε γιγαντοὶ, λασποκίμενοι κ' ἀνά-
 δραστοί». Ἐτοί, γιγνόμενος ἀπὸ κάθε πόρλη, ἐκπαρασκήτης καλλιτέπας καὶ γλῶσσος, ὁ ποιητὴς, λασποκίμενος ἀπὸ αἶμα καὶ στάχτι, στὰ σινερά τῆς ἀπό-
 τρήσεως καὶ τοῦ τρόμου-κατάληξης, τοῦ τρόμου πού τοῦ ἔδωσε ἡ γνώση, ἡ κοι-
 νωνία του μὲ τὸ μέγα μυστήριο τῆς γνώ-
 σεως (θάνατος, ἔρωτας, δὲ νοιάζει), μᾶς παρουσιάζεται ὁ Ποιητὴς σὺ τὸ «Παρωμέ-
 νο Φεγγάρι». Τὸ ποίημα τοῦτο σημαίνει μιά στιγμή δραματικὴ, ὀλότρελα ἀγνωστή-
 ἴσαμε σήμερα στὴν Ποίηση τοῦ Πανα-
 γιωτόπουλου:

Θά πρέπει νά στερηθῶ τὰ μάτια μου, γιὰ
[νὰ μπορῶ νὰ σέ κοιτάξω καλυτέρα.
Θά πρέπει νά στερηθῶ τὰ χέρια μου, γιὰ
[νὰ μπορῶ νὰ σ' ἀγγίξω.
Θά πρέπει νά στερηθῶ τὰ πόδια μου, γιὰ
[νὰ ὑποτάξω στοὺς χαλινάρους τοῦ ἀριθμοῦ
[τὸ διάστημα ἀπὸ ἄνθρωπο σ' ἄνθρωπο.
Ἄν ἀπώσω τὸ χέρι, μπορῶ νὰ σ' ἀγγίξω.
Κι' ὅσοσο, μήτε οὐδὲν ὑπάρχει,

Ἄν ὑποπορεύῃς νὰ βρῷ τὴ λῆξιν ποῦ θ' ἀγγίξει,
 τὴ λῆξιν ποῦ θ' ἀστραφτεῖ στήν καρδιά σου,
 θὰ περπατοῦσα ὡς πού νὰ λυθῶσαι τὰ πό-
 ρια μου.
 Ὁ ἀκίνητοῦσα ὡς πού νὰ πέσουν τὰ χέ-
 ρια μου.
 Ὁ μιλοῦσα ὡς πού νὰ ματώσουν τὰ χεῖ-
 ρη μου.
 Ὁ σέ κοιτάζει ὡς πού νὰ σβήσουν τὰ μά-
 τια μου.

Το «Παγομένο Φεγγάρι», αισθητή, με τις υποθιγόμενες τις λυγικές δυνατότητες του Ποιητή του. Σε πολλά σημεία του υπάρχουν πλατωνικές, αναλύσεις, που ας πούμε περισσότερο στην πεζογραφία και καθόλου στην έλλειπτική έκφραση της Ποίησης, οι αναδιπλώσεις του άφθονου σε ουσιαστικό & επίθετο χαλαρό στην την ελλειπτικότητα του ρυθμού. Άλλα ή λυγική ποσοφία παραμένει. Ή νέα γραφή είναι μία γραφή που πάλλει από κιναισθητικότητα, ελκιστική και δραματικότητα.

τα. Μία κραυγή, που περιμένει τη συν-
θεσή της και που μᾶς βεβαιώνει πώ-
πο μπορούμε, μ' ἐμπιστοσύνη, νὰ τὴν περι-
μένουμε.

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

Μετὰ τὶς νύξεις ποὺ ἔκαμε ὁ Γιωργό-
Σεφέρης, ἐδῶ καὶ χρόνια, ψηλαφών-
τας διαρκῶς στὰ τυφλά, μέσα σὲ μιὰ
ἀγνωστὴ γιὰ τὴν

Άρη Δικταίου:
«Σπουδή Θανάτου»

έλληνική Ποίηση
περίοχη, νύξεις δ
πλεις, πού δεν όλο
ζήληθηκαν ίσως την παρουσίαση μια
αποκαλυπτική εμπειρία, μετά τη διαπί
σταση πως από τό Σάφερη έλειπε η δι
ναμική — πού όρελόταν, κύρια, στην άπο
σία μιας πίστης — να βαδίσει ένα δρόμο
πύ ένοουσε τον κινδύνου τον, μετά από
μια έποχη, όπου η πίσχα, η άηδία κ'
άπεγνωσμένη στροφή στο παρελθόν ήτα
τό κύρια συναισθημάτων των έλάχιστων
άνθρώπων, πού ζούσαν έντονα τα άνθρω
πια προβλήματα, οι νέοι Ποιητές στροφή
φίκανα άποφασιστικά, και με άρχητη γεν
ναυφυζία, πρds ένα τομέα, από τα μπ
ρούα να τον χαρακτηρίσουν σαν ένα από
τους όδοντοστοιχούς και πιο σχετιζόμεν
τοιείς της Ποίησης. Λέγοντας σημερινό
Ποιητές έννοώ τους λίγους ένικούς, πού
δεν παρσφύρησαν από τη διακοσμητική
καταγραφή άσυνδετων εικόνας ή από τ
βερμπάλισμ μιας κύριους αισθηδούς
άλλα ξεκινώντας από τά πιο βαθιά, τό
πιο άλγενα βιώματα μιας προσωπικής
εμπειρίας, πού γίνεται στις μέρες μας
σχεδόν παγκόσμια εμπειρία, προσπαθή
σαν να έξημερώσουν την περιοχή τούτη
πύ θα την όνομάσει περίοχη θάνα
το υ. Άνάμεσα στους έλάχιστους τούτους
Ποιητές κατάρτασσο, και σε θέση έξισου
στή, τον Άρη Δικταίο, πού ήδη, μετά
την «Ελούσσο» τού 1946, μάς δίνει δέκα
νέα ποιήματα με τον τίτλο «Σπουδή
Θανάτου».

Τὸ στίγμα τοῦ θανάτου μου εἶναι μέσ
[στὸν ἥλιο

εἶπε κάποιος πολὺ νέος Ποιητής, κα-
τὰ ψάχνοντας γιὰ τὸ στίγμα θανάτου
τοῦ Δικταίου τὸ βρίζω, νομίζω, σὴ σάρκα
ποὺ ἡ βαθυμυρία φθορὰ τὴν κυριεύει, ἐν-
πυργώνει γύρω ἡ μοναξιά κ' ἡ σιωπὴ :

με παγωμένα μάτια
νεκρού που έμειναν άκλειστα άχ από σώμα
σε σώμα ταξιδεύοντας είχα ξεχάσει
τήν έρηνία και τή σιωπή που καρτερούσαν
στού ταξιδιού τó τέλος

Γιατί έχει πιά παρῆλθει τῆς ἐφημερίας
 οὗ καιροῦ, ἔχει παρῆλθει τῆς νεότητος ἡ
 μέθη, ὅταν τὰ μάτια ἀνοιγάν ἐκστατικῶς
 ἔμπροσς τοῦ μυστηρίου τῆς σαρκενῆς ἐνδο-
 ξίας. Ἐγινε πιά γνώσιμος τὸς ὅλους ἡ ἰδὴν
 οὐσίας τοῦ πάθος, ἡ ἀπελευσίαν νὰ κρατη-
 θῶντες στὸ σῶμα φλογίστ' ἐκὼμα ταυτέρᾳ
 βασανιστικῇ. Τὸ ψήφισμα τῆς σάρκας
 γίνεται πιά βαθύ, πὸν ὀδυνηρό, φαγόντων
 ζωὴ γὰ τὴ βεβηλωμένη μιάς διαρκείας.
 Κι' ὅταν ξεφύρουντες ἀπὸ τὴν παρουσίαν
 τοῦ γυναικοῦ σώματος, τότε τοῦ μετὰ τὴ γυναι-
 κὸς οὐκ ἔχοντος κεφάλαιον εἶναι πολὺ δίκαιο, ἡ
 διάλυσις ἀκολουθεῖ τὴν ἀγῆαν, ἡ ἀγῆαν
 ἀκολουθεῖ τὴν ἀναπνευστικὴν φθορά.

After such knowledge, what forgiveness

Μετά από τέτοια γνώση, ποιά συ-
γνώμη; Θά πηδύρσει ο Έλιος, γιατί τα
γεγονότα άραούνται, γιατί η άσθησις
— κυρίως ή άφή, που είναι κυρίαρχη στο
Διαταίο — δε δίνει πιά την πρώτη τα-
ραχτή, γιατί ή ύπαρξη που κωσάνοντα
έμπρος στην άποκαλυπτική όμορφιά του

ΑΘΗΝΑ 1949